

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI**

**DOĞU KARADENİZ'DEKİ DOĞAL TURİSTİK ALANLARDA
AŞIRI TURİZM SORUNU: AYDER VE UZUNGÖL
ÖRNEKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elanur MUTLU

Danışman

Doç. Dr. Yasin KELEŞ

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Elanur MUTLU tarafından, Doç. Dr. Yasin KELEŞ danışmanlığında hazırlanan “Doğu Karadeniz’deki Doğal Turistik Alanlarda Aşırı Turizm Sorunu: Ayder Ve Uzungöl Örnekleri” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 12.8.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Murat BAYRAM Pamukkale Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı		☒ Kabul
			☐ Ret
Üye (Danışman)	Doç. Dr. Yasin KELEŞ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Turizm Rehberliği Anabilim Dalı		☒ Kabul
			☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Mutlu KAYA Ondokuz Mayıs Üniversitesi Turizm Rehberliği Anabilim Dalı		☒ Kabul
			☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY
... / ... / ...
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Dönem Projesi tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

12 /08 / 2021

Elanur MUTLU

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Doğu Karadeniz'deki Doğal Turistik Alanlarda Aşırı Turizm Sorunu: Ayder ve Uzungöl Örnekleri

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 21.06.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 10

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

İmza

12 /08 / 2021

Doç. Dr. Yasin KELEŞ

ÖZET

DOĞU KARADENİZ'DEKİ DOĞAL TURİSTİK ALANLARDA AŞIRI TURİZM SORUNU: AYDER VE UZUNGÖL ÖRNEKLERİ

Elanur MUTLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ağustos/2021

Danışman: Doç. Dr. Yasin KELEŞ

Aşırı turizm, yerel halk ve turistler açısından, bir destinasyonda çok fazla turist olması sebebiyle bölgedeki yaşam kalitesinin düşmesine aynı zamanda turizm deneyiminin azalması anlamına gelmektedir. Turizm sadece görmek, dinlenmek, tanımak ve eğlenmek gibi amaçlarla yapılan bir etkinlik değil aynı zamanda bir ülkeye veya bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel ve teknik olarak alınan önlemlerin bunlarla birlikte yapılan çalışmaların tümüdür. Bu nedenle turistik büyümenin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Aksi halde, turizm kendi kaynağını yok eden bir sektör olmaktan öteye gidemeyecektir.

Yayla alanları, sahip oldukları doğal ve beşeri turistik çekicilikleriyle dikkate değer bir turizm potansiyelini barındırmaktadır. Bu doğrultuda araştırma sahasını; Türkiye’de yaylacılık faaliyetlerinin gerçekleştiği ve çok sayıda yayla alanlarının bulunduğu Doğu Karadeniz bölümü oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz birçok yayla alanına ev sahipliği yapması sebebiyle Türkiye’de yayla turizmi için en uygun bölümü oluşturmaktadır. Söz konusu bölgede doğal turistik alanlarda meydana gelen bozulma her geçen gün daha gözle görülür ve hissedilir hale gelmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm sorunu üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte araştırmanın amacı Ayder ve Uzungöl yaylalarında aşırı turizm kaynaklı doğal/çevresel ve kültürel sorunları belirlemek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile yapılmış olup destinasyonlar araştırmacı tarafından doğal/çevresel ve kültürel yönleri ile gözlemlenmiş; destinasyonlar eski fotoğraflar ve araştırmacı tarafından çekilen fotoğraflar ile karşılaştırılmıştır. Çalışma alanlarında öncelikle mevcut bölgede yaşayan ve turizm işletmelerinde görev alan insanlarla görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak ilgili literatür incelenmiş ve görüşme soruları bu doğrultuda hazırlanmıştır. Görüşme formunda sürdürülebilir turizm ve aşırı turizm ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra çalışma alanlarının fotoğrafları çekilmiştir. Çalışma sonucunda aşırı turizm hareketi ile birlikte ortaya çıkan en önemli sorunun betonlaşma ve atık olduğu görülmüştür. Bununla birlikte bölgedeki turist yoğunluğunun belirli dönemlerde yaşandığı belirlenmiş, bölge kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için herhangi bir önlem alınmadığı da tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: aşırı turizm, yayla turizmi, sürdürülebilir turizm, Ayder, Uzungöl.

ABSTRACT

THE PROBLEM OF OVERTOURISM IN NATURAL TOURISTIC AREAS IN THE EASTERN BLACK SEA: EXAMPLES OF AYDER AND UZUNGOL

Elanur MUTLU

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Tourism Management

Master, August/2021

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin KELEŞ

Overtourism means a decrease in the quality of life in the region in terms of local people and tourists, as well as a decrease in the tourism experience due to the fact that there are too many tourists in a destination. Tourism is not only an activity for the purposes of seeing, resting, getting to know and having fun, but also all of the economic, cultural and technical measures taken to attract tourists to a country or region and the work done together with them. Therefore, touristic growth needs to be managed in a sustainable way; otherwise, tourism will not go beyond being a sector that destroys its own resources.

Plateau areas have a remarkable tourism potential with their natural and human touristic attractions. In this context, the research area is the Eastern Black Sea region, where transhumance activities take place in Turkey and where there are many highland areas. Since the Eastern Black Sea hosts many highland areas, it constitutes the most suitable section for highland tourism in Turkey. The deterioration in natural touristic areas in the mentioned region is becoming more visible and perceptible day by day. In this context, this research focuses on the problem of overtourism in Ayder and Uzungöl plateaus. Therefore, the aim of the research is to determine the natural/environmental and cultural problems caused by excessive tourism in Ayder and Uzungöl plateaus and to offer solutions to these problems.

This study was conducted with the qualitative research method and the destinations were observed by the researcher with their natural/environmental and cultural aspects, and the destinations were compared with the help of old photographs and the photographs taken by the researcher. In the study areas, interviews were primarily conducted with the people living in the mentioned region and working in the tourism sector. In accordance with the purpose of the research, the relevant literature was examined and interview questions were prepared in this direction. In the interview form, questions about sustainable tourism and overtourism were included. After the necessary interviews were made, the photographs of the working areas were taken. As a result of the study, it is found out that the most important problems that emerge with the overtourism movement are concretization and waste. Besides, it is stated that the tourist density in the region is experienced in certain periods, and it is determined that no measures have been taken to ensure the sustainability of the region's resources.

Keywords: overtourism, plateau tourism, sustainable tourism, Ayder, Uzungöl.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda desteğini benden esirgemeyen, görüşlerine her zaman saygı duyduğum hayatta tek tutanağım olan babam Prof. Dr. Cengiz MUTLU'ya ve kardeşim Cengizhan Emre MUTLU'ya sonsuz teşekkür ederim.

Arazi çalışmalarında yanımda olan yorumlarıyla bana ışık tutan Sayın Prof. Dr. Bülent VEREP'e, Ayder ve Uzungöl fotoğraf analizlerinde desteklerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Emine SAKA AKIN ve Doç. Dr. Nihan CANBAKAL ATAÖĞLU hocalarıma, her konu için danışabildiğim bana yardımcı olmaya çalışan abim Doç. Dr. Tamer AKKAN'a ve geçmiş fotoğrafları araştırırken fotoğrafları bulmamda bana yardımcı olan eski magazin muhabiri Hüseyin DURMUŞ'a teşekkür etmeyi borç bilirim. Jüri üyelerim Doç. Dr. Murat BAYRAM ve Doç. Dr. Mutlu KAYA hocalarıma değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Lisans öğrenciliğimden beri örnek aldığım değerli görüş ve yorumlarıyla beni aydınlatan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Yasin KELEŞ'e teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Gökyüzündeki ışığım Anneciğime..

Elanur MUTLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.	viii
TABLolar DİZİNİ.	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Turizm Kavramı ve Gelişimi	9
1.1.1. Turizmin Gelişmesini Etkileyen Unsurlar	11
1.1.1.1. Ulaşımındaki Gelişmeler	11
1.1.1.2. İletişimdeki Gelişmeler	12
1.1.1.3. Endüstrileşmedeki Gelişmeler	13
1.1.1.4. Ekonomideki Gelişmeler	14
1.1.2. Dünya’da Turizm	15
1.1.3. Türkiye’de Turizm	15
1.1.4. Turizm Endüstrisinde Alternatif Turizm Arayışları	16
1.1.4.1. Kitle Turizminden Alternatif Turizme Yöneliş	17
1.2. Yayla Kavramı ve Yayla Turizmi	19
1.2.1. Türkiye’de Yayla Turizmi	21
1.2.2. Doğu Karadeniz’de Yayla Turizmi	23
1.2.3. Ayder Yaylası	24
1.2.4. Uzungöl Yaylası	25
1.3. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Gelişimi	26
1.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma	28
1.3.2. Sürdürülebilir Turizm	30
1.3.2.1. Sürdürülebilir Turizmin Boyutları	34
1.3.2.1.1. Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Boyutu	34
1.3.2.1.2. Sürdürülebilir Turizmin Sosyo-Kültürel Boyutu	35
1.3.2.1.3. Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Boyutu	36
1.3.2.2. Sürdürülebilir Turizm Planlaması	37
1.4. Aşırı Turizm Kavramı	39
1.4.1. Aşırı Turizme Neden Olan Unsurlar	40
1.4.2. Aşırı Turizmin Etkilerine Genel Bakış	41
1.4.3. Aşırı Turizm ve Yerel Halk İlişkisi	42

1.4.4. Aşırı Turizm İçin Alınabilecek Önlemler ve Geliştirilebilecek Politikalar	44
1.4.5. Ayder ve Uzungöl Yaylalarında Aşırı Turizm Sorunu	47
2. YÖNTEM.....	49
2.1. Araştırmanın Modeli	49
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	49
2.3. Veri Toplama Yöntemi.....	50
2.4. Verilerin Çözümlemesi.....	50
3. BULGULAR	52
3.1. Görüşme Verilerinin Analiz Edilmesi	52
3.2. Fotoğraf Verilerinin Analizi	64
3.2.1. Ayder Fotoğraflarının Analizi	65
3.2.2. Uzungöl Fotoğraflarının Analizi.....	73
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
KAYNAKÇA	93
EKLER.....	104
ÖZ GEÇMİŞ.....	107

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1. Turistlerin yöneliş sebeplerinin psikografik konumları (Akesen, 1994). .19	
Şekil 1. 2. Ayder Yaylası'nın konumu (Atasoy, Reis, Sancar, 2009).....24	
Şekil 1. 3. Uzungöl Yaylasının Konumu (Tabiat Varlığını Koruma, 2021).....25	
Şekil 1. 4. Sürdürülebilir Turizm Genel Süreci (Çakılcıoğlu, 2013; 32) 33	
Şekil 3. 1. Ayder Yaylası genel görünümü (İlker Sarı Arşiv 75-80'li yıllar).....65	
Şekil 3. 2. Ayder Yaylası genel görünümü (Kasım 2020).....65	
Şekil 3. 3. Ayder Yaylası ana yol güzergahı (İlker Sarı arşiv 75-80'li yıllar) 66	
Şekil 3. 4. Ayder Yaylası ana yol güzergâhı (Kasım 2020) 67	
Şekil 3. 5. Ayder Yaylasına ait yerleşim merkezi görüntüsü (İlker Sarı Arşiv 90'lı yıllar).....68	
Şekil 3. 6. Ayder Yaylasına ait yerleşim merkezi görüntüsü (Kasım 2020) 68	
Şekil 3. 7. Ayder Yaylasına ait gündelik yaşamı gösteren fotoğraf (İlker SARI Arşivinden 70'li yıllar) 69	
Şekil 3. 8. Ayder Yaylasına ait gündelik yaşamı gösteren fotoğraf (Kasım 2020)....69	
Şekil 3. 9. Ayder Yaylasının yeşil bitki örtüsünün görünümü (İlker SARI Arşivinden 90'lı yıllar) 70	
Şekil 3. 10. Ayder Yaylasındaki yapılaşma faaliyetlerinin görünümü (Kasım 2020)71	
Şekil 3. 11. Ayder Yaylasındaki yapılaşma faaliyetlerinin görünümü (Kasım 2020)71	
Şekil 3. 12. Ayder Yaylasındaki inşaat faaliyetlerinin görünümü (Kasım 2020).....72	
Şekil 3. 13. Uzungöl'deki tarihi kemer köprü'nün eski görünümü (Çaykara Gazetesi-1964).....73	
Şekil 3. 14. Uzungöl'deki tarihi kemer köprü'nün farklı açıdan görünümü (2020)....74	
Şekil 3. 15. Uzungöl vadisinin genel görünümü (Anadolu Ajansı Arşivinden-70'li yıllar).....75	
Şekil 3. 16. Uzungöl vadisinin genel görünümü (Kasım 2020).....75	
Şekil 3. 17. Uzungöl vadisinin genel görünümü (Kasım 2020).....76	
Şekil 3. 18. Uzungöl ve alabalık tesislerinin tepeden görünümü (Çaykara Gazetesi-1980'li yıllar).....77	

Şekil 3. 19. Uzungöl ve alabalık tesislerinin tepeden görünümü (Çaykara Gazetesi-1980’li yıllar).....	77
Şekil 3. 20. Uzungöl ve alabalık tesislerinin bulunduğu konumun tepeden görünümü (Kasım 2020).....	78
Şekil 3. 21. Uzungöl Caminin ormanlık alan içinden görünümü (Çaykara Gazetesi-1990’lı yıllar).....	79
Şekil 3. 22. Uzungöl Caminin ormanlık alan içinden görünümü (Kasım 2020)	79
Şekil 3. 23. Uzungöl Cami ve göl havzası sınırlarının görünümü (Anadolu Ajansı-2000).....	80
Şekil 3. 24. Uzungöl Cami ve göl havzası sınırlarının görünümü (Kasım 2020).....	80
Şekil 3. 25. Uzungöl Cami önündeki göl kıyı şeridinin görünümü (Anadolu Ajansı-2004).....	81
Şekil 3. 26. Uzungöl Cami önündeki göl kıyı şeridinin görünümü (Kasım 2020)	82
Şekil 3. 27. Uzungöl’deki Caminin ormanlık alan/yeşil alan içinden görünümü (Anadolu Ajansı-2004)	83
Şekil 3. 28. Uzungöl’deki Caminin seyir terasından görünümü (Kasım 2020).....	83
Şekil 3. 29. Uzungöl kıyı şeridinde iş makineleri çalışma esnasında görünüm (Anadolu Ajansı-2005).....	84
Şekil 3. 30. Uzungöl kıyı şeridinin görünümü (Kasım 2020).....	85
Şekil 3. 31. Uzungöl haldizan deresinin yukarısından görünümü (Anadolu Ajansı-2005).....	86
Şekil 3. 32. Uzungöl haldizan deresinin yukarısından görünümü (Nisan 2017)	86
Şekil 3. 33. Uzungöl haldizan deresinin yukarısından görünümü (Kasım 2020)	87

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1. 1. Türkiye’de yapılan çalışmalarda aşırı turizm tanımları.....	40
Tablo 1. 2. Bazı destinasyonlarda aşırı turizm sorunları.....	43
Tablo 1. 3. 41 Örnek olay incelemesinden türetilen 16 önlem ile 17 Avrupa konseyi planlamasına genel bakış	46
Tablo 3. 1. Ayder’deki katılımcıların demografik verilerine ilişkin dağılım.....	52
Tablo 3. 2. Ayder’deki katılımcıların çalıştıkları işletme özellikleri.....	53
Tablo 3. 3. Katılımcılar açısından Ayder’in tanımlayıcı özelliği ve turizmle olan ilişkisi.....	53
Tablo 3. 4. Bir destinasyon bölgesi olarak turistlerin Ayder Yaylasını tercih etme sebepleri	54
Tablo 3. 5. Ayder Yaylasında turizmin yerel halka ekonomik açıdan etkileri neler .	55
Tablo 3. 6. Ayder Yaylasında turizmin olumlu/olumsuz etkileri	55
Tablo 3. 7. Ayder Yaylasında turizmin olumsuz etkileri için yerel halkın farkındalığına yönelik sorular	56
Tablo 3. 8. Ayder Yaylasındaki aşırı turizm hareketi için yerel halkın düşünceleri .	57
Tablo 3. 9. Uzungöl’deki katılımcıların demografik verilerine ilişkin dağılım	58
Tablo 3. 10. Uzungöl’deki katılımcıların çalıştıkları işletme özellikleri	59
Tablo 3. 11. Katılımcılar açısından Uzungöl’ün tanımlayıcı özelliği ve turizmle olan ilişkisi.....	59
Tablo 3. 12. Bir destinasyon bölgesi olarak turistlerin Uzungöl Yaylasını tercih etme sebepleri	60
Tablo 3. 13. Uzungöl Yaylasında turizmin yerel halka ekonomik açıdan etkileri	61
Tablo 3. 14. Uzungöl Yaylasında turizmin olumlu/olumsuz etkileri.....	61
Tablo 3. 15. Uzungöl Yaylasında turizmin olumsuz etkileri için yerel halkın farkındalığına yönelik sorular	62
Tablo 3. 16. Uzungöl Yaylasındaki aşırı turizm hareketi için yerel halkın düşünceleri	63

1. GİRİŞ

Kökleri medeniyet tarihinin en eski çağlarına kadar uzanan turizm, 1950’li yıllardan itibaren dünyanın en önemli endüstrilerinden biri haline gelmeye başlamıştır. Kişi başına düşen milli gelirin yükselmesi; ulaşım, iletişim imkanlarının gelişmesi ve teknolojik gelişmelerin sağladığı verimlilik artışları turizm faaliyetlerini daha ilgi çekici hale getirmiştir. Bütün bu etkenler milyonlarca insanın turizm amaçlı seyahat etmesine zemin hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre, her geçen yıl turizm aktivitesine katılan insan sayısında artış görülmektedir. Bunun yanı sıra 2020 verilere bakıldığında COVID-19 salgını sebebiyle turizm aktivitelerinde %70-75 arası gerileme yaşansa da (UNWTO, 2020), 2019 yılı verilerine bakıldığında yaklaşık 1,5 milyar kişinin turizm aktivitelerine katıldığı görülmektedir (UNWTO, 2019).

Turizm sektörü, arz ve talep boyutundan dolayı farklı durumlara ani bir şekilde olumlu veya olumsuz tepki verebilecek değişken bir yapıya sahiptir. Turizm sektörü ülkeler için gelir getirici olumlu bir etkiye sahipken; siyasi olaylar, terör saldırılar ve salgın hastalıklar gibi beklenmedik olaylarla karşılaşınca küresel olarak seyahat planlarının değiştirilmesi, rezervasyonların iptali gibi birçok olumsuz etkilerle de karşılaşabilmektedir. Örneğin Acar (2020) yapmış olduğu çalışmada küresel çapta görülen COVID-19 salgın hastalığının turizm faaliyetlerine etkisini incelemiştir. Çalışmada “koronavirüs” olarak adlandırılan bu salgının turizm ile ilişkilendirilmesinin en önemli nedeni; hastalığın yayılmasında ve etki alanının genişlemesinde son derece etkili olan uluslararası seyahat konusu vurgulanmaktadır.

Turizm işletmeleri, her geçen gün artan turizm talebini karşılayabilmek için kitle turizm paketleri oluşturmuşlardır ve bu turizm paketlerinin büyük çoğunluğu deniz-kum-güneş üçlüsünü kapsayan tatil ürünleridir (Şen, 2010: 1). Ancak günümüzde her sektörde olduğu gibi turistlerin tatil anlayışında ve beklentilerinde de değişimler oluşmaktadır (Acuner, 2006). İnsanlar şehrin gürültüsünden, stresinden, kargaşasından uzaklaşmak ve kendini dinlemek için doğaya dönüş yapmaya başlamıştır. Son dönemde yaşanan Covid-19 sebebi ile evlere kapanmak zorunda kalan insanların doğa arayışı daha fazla tetiklenmiştir. Yayla alanları, insanların olumsuz etkiler yaratan kentsel ortamlardan uzaklaşmasına olanak sağlarken aynı zamanda bu alanların fiziksel güzelliği ve kültürel değerleri de dikkat çekmektedir. Bu nedenle birçok ülkede kırsal, bozulmamış doğal ve kültürel bölgeler, bölgesel kalkınma için bir cazibe

merkezi haline gelmektedir. Bilici ve Işık (2018) yapmış oldukları çalışmalarında yayla turizminin bölgesel kalkınma açısından fayda sağlayacağından bahsetmektedir. Bunun yanında turizm anlayışının doğa ile bütünleşmiş, çevreye duyarlı yaşam tarzları ve kültürleri bir arada tutmaya imkan tanıyan turizm merkezlerine yöneleceğine işaret etmektedirler.

Değişen turizm taleplerinin ve küresel salgının da etkisiyle şehir hayatından uzaklaşmak ve doğal hayatı sakinlik, dinginlik içerisinde deneyimlemek isteyen ziyaretçiler için yaylalar önemli bir destinasyon olma özelliğine sahiptirler. Yayla alanlarında yaşayan yerel halkın süregelen bir yaşam şekli olduğundan ve doğal/çevresel özelliklerinin korunması için bu alanlarda gerçekleştirilecek tüm turizm hareketlerinin belirli planlar çerçevesinde olması ve sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi düşünülürse turizm, başta doğal çevre olmak üzere yerel halkın, sosyo-kültürel ve ekonomik değerleri üzerinde de olumsuz etkilerini gösterecektir. Bununla birlikte son zamanlarda “aşırı turizm” hareketi olarak adlandırılan; turistlerin belirli zaman içerisinde tek bir destinasyona yoğunlaşmasından dolayı oluşan kalabalıklaşma anlamına gelen turizm hareketliliği yayla alanları için de tehdit oluşturmaktadır.

Doğu Karadeniz birçok yayla alanına ev sahipliği yapması sebebiyle Türkiye’de yayla turizmi için en uygun bölümü oluşturmaktadır. Söz konusu bölgede doğal turistik alanlarda meydana gelen bozulma her geçen gün daha gözle görülür ve hissedilir hale gelmektedir. Bu kapsamda bu araştırmada çok bilinen ve en fazla ziyaretçi alan Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm sorunu üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte araştırmanın amacı Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki turizm kaynaklı doğal/çevresel ve kültürel bozulmaların belirlenebilmesi ve sorunlara çözüm önerilerinin sunulabilmesidir.

Bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırma probleminin ortaya konulduğu ve ilgili literatürün incelendiği kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde turizm, yayla turizmi, sürdürülebilir turizm ve aşırı turizm alan yazınına ilişkin ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır. İkinci bölüm araştırmanın yöntem kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırma sorununa, araştırma amacına ve önemine, araştırmanın evreni ve örneklemine, araştırmanın yöntemine, verilerin analizine ve araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilmiş ve bulgular ortaya konmuştur. Son

olarak dördüncü bölümde analiz edilen bulgular tartışılmış ve araştırma sonucuna yer verilmiştir.

a. Problem Durumu

Platin (2004)'e göre değişen turist profili sonucunda deniz, kum ve güneş odaklı talebin yanında kültür, sağlık, tarih, doğa, eğlence ve heyecan odaklı taleplerin de olduğu görülmektedir. Değişen bu turizm algısı sebebiyle insanlar yeni ortamlara yönelmektedirler. Değişen turizm algısının nedeni insanların gelir düzeylerinin ve yaşam standartlarının yükselmesi, çalışma koşullarında iyileşmeye yönelik düzenlemeler, ulaşım ve haberleşme olanaklarının artması gibi değişimlerdir. Ancak turizm bölgelerine sadece ekonomik bir anlayışla bakılmamalıdır. Çünkü turizm sadece görmek, dinlenmek, tanımak ve eğlenmek gibi amaçlarla yapılan bir etkinlik değil aynı zamanda bir ülkeye veya bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel ve teknik önlemlerin bunlarla birlikte yapılan çalışmaların tümüdür. Yerel halkı rahatsız etmemek ve doğal çevreye zarar vermemek için turizmin sürdürülebilirlik çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Özellikle farklı bir kültürü, doğayı tanımanın, başka bir yaşam biçimi hakkında bilgi sahibi olmanın en etkili yolu o ortamı doğal çevresi ile birlikte yerinde görmek ve yaşamaktır. Bu nedenle yayla turizmi gibi bir etkinlikte yerel halkın o ortamda yaşama biçimine ait kültürü ve doğayı yok etmeden turizm faaliyetleri yapılmalıdır (Akın ve Öztürk, 2017). Bu doğrultuda turizm amaçlı yapılan seyahatlerin doğal ve kültürel çerçevede yeni nesil kuşaklara aktarılması için sürdürülebilir olması; sürdürülebilirlik problemlerinin anlaşılabilmesi ve önlem alınabilmesi açısından çevresel etkilerin ölçülmesi gerekmektedir

Turizm sektöründe tüketim kalıplarının değişmeye başlaması söz konusu olduğunda insanların isteklerine cevap verebilecek potansiyele sahip yayla turizmi gibi farklı turizm seçeneklerinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına olanak sağlanmaktadır (Sezer, 2015: 91). Bununla birlikte ulaşımın sağladığı kolaylıklar, şehirleşmenin ve nüfus yoğunluğu sayesinde insanların sakin bir yerde bulunma istekleri ve turizm sektörünün hızla gelişim göstermesi ile birlikte doğayla iç içe yaşam olanağı sağlayan yaylalara ilgi her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla yayla sahaları hayvancılık faaliyetinin yanında turizm faaliyetleri açısından da değerlendirilmekte ve turizme açılmaktadır.

Türkiye’de yaylacılık faaliyetinin gerçekleştiği en önemli yerlerden birisi Doğu Karadeniz bölümüdür. Doğu Karadeniz bölümünde bulunan birçok yayla turistik yatırımlar ile hızlı bir şekilde cazibe merkezi haline gelerek bulundukları bölgenin ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmaktadır (Bilici, 2014). Ancak pozitif ekonomik etkilerine rağmen, turizm sektörünün değişmesi ve gelişmesiyle oluşan bu hareketlilik, yerel halkın kültürü üzerine, yayla alanlarının ekolojik yapısına ve tarihi dokusuna zarar verebilmektedir (Mountain Agenda, 1999). Bu nedenle yayla alanlarında gelişim gösteren turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir olması, meydana gelebilecek zararları önlemek adına oldukça önem taşımaktadır.

Doğal kaynakların aşırı ve dengesiz kullanımından kaynaklanan çevre sorunları, dünyadaki tüm canlıların yaşamını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Bugünkü nesiller ile gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının önemi büyüktür. Brundtland raporu ile ilk kez “sürdürülebilirlik” kavramı tanımlanmış ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramdan yola çıkarak birbirleri ile sıkı ilişkileri bulunan doğal ve kültürel çevre ile turizmin karşılıklı etkileşimlerinin olumlu itici gücü kullanıldığında sürdürülebilir bir turizmden bahsedilmektedir (Akın ve Öztürk, 2017). Son yıllarda turizm kaynağını oluşturan doğal, kültürel ve tarihi değerlerde meydana gelen bozulmalar her geçen gün daha gözle görülür ve hissedilir hale gelmektedir. Bu nedenle turizm bölgelerinin çekiciliklerinin uzun süreli devam etmeleri için sürdürülebilir bir turizm geliştirmek şarttır (Ayaş, 2008: 63).

Yayla turizmi için yapılan çalışmalara bakıldığında yaylaların çevresel sürdürülebilirliğine yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Giresun Üniversitesi tarafından 2019 yılında düzenlenen Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu’nda turizm ile ilgili yapılan çalışmalarda yaylaların en çok ekonomik açıdan değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin; Bilici ve Işık (2018) bölgesel kalkınma açısından yayla turizmini incelemiş ve ekonomik açıdan değerlendirmiştir. Kaypak (2012: 16) çalışmasında; çevresel değerleri dikkate almayan, bozan ve kaynakları bugünden tüketen bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülemez bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Doğal/çevresel ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik anlayışın hakim olmadığı durumda yayla alanlarında “aşırı turizm” sorunu ile karşılaşılacağı bir gerçektir.

Aşırı turizm sorunu; yerel halk ya da ziyaretçiler açısından, bir bölgede çok fazla ziyaretçi olduğuna ve bu bölgedeki yaşam kalitesinin ya da turizm deneyiminin kötüleşmesi anlamına gelmektedir (Duyar ve Bayram, 2019: 347). Bu kötüleşme gerek o bölgenin kültürünü gerekse o bölgeyi çevresel açıdan etkilemektedir. Aşırı turizm 2016 yılında literatüre girmiş ve araştırmacıların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Sheivachman (2016) “Dünya çapında popüler olan turizm bölgelerine yönelik potansiyel tehlikelere bakmak için yeni bir yapı olarak ortaya çıkan “aşırı turizm” çerçevesinde, turizm bölgelerine dikkat çeken kuvvetler eğer sürdürülebilir bir şekilde yönetilmezse olumsuz sonuçlar doğurur” şeklinde öne sürmüştür. Goodwin (2017) ise aşırı turizmi, bölgede çok fazla turist olmasından dolayı bölgedeki yaşam kalitesinin veya turizm deneyiminin kontrol edilemez bir şekilde kötüleştiği destinasyonlar olarak tanımlamaktadır.

Türkiye’de aşırı turizm hareketi ile ilgili mevcut çalışmalara bakıldığında alanyazına 2019 yılında girdiği görülmektedir. Duyar ve Bayram (2019)’a göre turistik büyümenin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmemesi durumunda bazı destinasyonların turizme ve turiste karşı olumsuz tutumları oluşmaktadır. Aşırı turizmin düzenlenmesinde politika ve planlamalar büyük bir öneme sahiptir. Aşırı turizmin sorununun temeli düzensiz politika ve planlamalardan kaynaklanmaktadır. Yumuk ve Altıntaş (2019) çalışmasında Bodrum’da yaşayan yerel halkın kentsel yaşam kalitesini aşırı turizm çerçevesinde değerlendirmektedir. Çalışmalarında kentsel yaşam kalitesini arttırmaya yönelik çözüm önerileri getirmişlerdir. Boz ve Özkan (2019) ise yapmış olduğu çalışmalarında bir şehirde sürdürülebilir turizm olması için doğal, tarihi, sosyal ve kültürel çekiciliklerin önemli olduğunu vurgulamakta ve aşırı turizm kabulünün kentsel turizm kalkınmasına etkilerini incelemektedirler. Yüksel vd. (2020) çalışmalarında yavaş şehir Akyaka’daki turizm paydaşlarıyla görüşmüş ve bölgede aşırı turizm yaşanmasının sürdürülebilir turizm anlayışına uygun olmadığını belirtmektedirler.

Yayla alanlarının sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerinin yanı sıra Doğu Karadeniz yaylalarındaki turistik aktiviteler, doğal ve kültürel çevrede aşırı turizm kaynaklı bozulmalara, plansız ve düzensiz gelişmelere sebep olmaya başlamaktadır. Yılmaz ve Kaya (2021: 332-334) ise çalışmalarında Türkiye turizmine yön veren kurum kuruluşların yaylaları turizm merkezi ilan etmesiyle birlikte Karadeniz yaylalarında sosyo-ekonomik ve mekânsal değişimler olduğunu belirtmektedir. Bu

mekânsal değişimlerde oluşan en belirgin özellik ise daha önce büyük şehirlerin çevrelerinde görülen gecekondulaşmanın benzeri, yasal boşluklardan faydalanarak yayla sahalarına sıçramasıdır. Bununla birlikte Doğu Karadeniz yaylalarında aslında devletin ve yerel halkın denetimsiz ve plansız bir şekilde turizm faaliyeti ile ilgili yapılaşmasından kaynaklı “aşırı turizm” hareketi oluşmaktadır. Bu kapsamda bu araştırmada doğal/çevresel çekiciliklerinden dolayı turizm hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm sorunu üzerinde durulmuştur. Ayder ve Uzungöl yaylalarında yaşanan aşırı turizm hareketi bölgenin doğal/çevresel güzelliklerinin ve kültürel özelliklerinin arka plana atılmasına bölgenin yapılaşmadan dolayı sürdürülemez bir yola girmesine sebep olmaktadır. Bu doğrultuda bu araştırmada Doğu Karadeniz Bölümünde bulunan Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm hareketi araştırılmıştır. Araştırmada turizm kaynaklı doğal/çevresel ve kültürel bozulmalar belirlenerek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışma alanı olarak seçilen Ayder ve Uzungöl yaylaları için yapılan çalışmalara bakıldığında (Fettahoğlu, 2010; Hatırnaz, 2016; Çakır, 2018; Çoğalmış, 2019; Kılıç, 2020) yayla alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliği için yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı gözlenmiştir. Söz konusu yaylalar üzerine yapılan çalışmalarda aşırı turizm hareketinin incelenmediğine ve mevcut bölgede yaşayan turizm işletmesi sahibi insanların görüşlerine hem de söz konusu fiziksel değişmeleri birlikte ele alan çalışmalara rastlanılmamaktadır. Ayder ve Uzungöl yaylalarına bakıldığında yıllar içinde turizmin büyümesi ve turizm talepleri sebebiyle bölgede kontrolsüz yapılaşmanın hızlı bir şekilde arttığı görölmektedir. Bu bağlamda 2000’li yıllardan sonrasına bakıldığında doğa turizmine artan talebin yoğunluğu ile aşırı turizme maruz kalan Doğu Karadeniz’de Ayder ve Uzungöl yaylası çalışma alanı olarak seçilmiştir. Doğu Karadeniz’in turistik kaynakları yayla turizmi, ekoturizm, kültür turizmi, dağ turizmi, kırsal turizm ve tarımsal turizm gibi kaynaklardan oluşmaktadır. Söz konusu turistik aktivite gerek doğal ortam üzerinde gerekse de yerel halk ve yerel halkın kültürü üzerinde bazı olumsuz etkilere neden olmaktadır. Yapılan çalışmalara göre (Gönençgil, 1998; Baysan, 2004; Young, 1973) turizm sektörünün doğal ve kültürel ortam üzerindeki etkilerinin daha fazla tartışıldığını ve çözüm yolları arandığı tespit edilmiştir. Turizm sektöründe, hem ortaya çıkan bozulmayı önlemek hem de sektörün varlığını devam ettirmek için turizmin sürdürülebilir bir şekilde

gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir politikalar ve planlamalar olmadan bir ülkenin turizminin olumlu olarak gelişimini sağlayabilmesi olanaksız görünmektedir.

Alanyazın incelendiğinde aşırı turizm hareketini ortaya koyan araştırmaların yeterli düzeyde olmadı tespit edilmiştir (Fettahoğlu, 2010; Hatırnaz, 2016; Çakır, 2018; Coğalmış, 2019; Kılıç, 2020). Bu sebeple çalışmanın literatüre katkı sağlanması beklenmektedir. Bu araştırma Ayder ve Uzungöl'deki aşırı turizm sorunları, geçmişten günümüze fotoğraflarla görsel analiz ve seçilen bölgelerdeki turizm sektöründe yer alan insanlarla yapılmış bir görüşme yapılarak ortaya çıkarılmıştır.

b. Araştırmanın Amacı

Turizm hareketlerinde turistlerin istek ve beklentilerinin değişmesiyle birlikte farklı turizm türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bir bölgenin çekicilik unsurları o bölgenin turistik alana dönüşmesi açısından oldukça önemlidir. Bu unsurların özellikle doğal ve kültürel çerçevede yeni nesil kuşaklara aktarılması için sürdürülebilir olması; sürdürülebilirlik problemlerinin anlaşılabilmesi ve önlem alınabilmesi açısından çevresel ve kültürel etkilerin ölçülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm hareketinden kaynaklı doğal/çevresel ve kültürel bozulmaların belirlenebilmesi ve sorunlara çözüm önerilerinin sunulabilmesidir. Bu kapsamda araştırmada cevap aranacak sorular şu şekildedir:

1. Ayder ve Uzungöl yaylalarında turizmin çevresel etkileri nasıldır?
2. Ayder ve Uzungöl yaylalarında turizmin kültürel etkileri nasıldır?
3. Ayder ve Uzungöl yaylalarında turizmin ekonomik etkileri nasıldır?
4. Ayder ve Uzungöl yaylalarında aşırı turizm sorunu var mıdır?

c. Araştırmanın Önemi

Turizm kaynaklarının gelecek nesillerin kullanımına aktarılması için tüketilmeden ve tahrip edilmeden sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bunun beraberinde birçok destinasyon turizm kaynaklarını sürdürülebilirlik çerçevesinde yönetmekte başarısız olmaktadır (Kuscer ve Mihalic, 2019). Yayla alanlarının bünyesinde barındırdığı eşsiz doğal güzelliklerinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması adına açık bir şekilde sürdürülebilirliğinin sağlanması

gerekmektedir. Ancak her şeyin hızlı bir şekilde tüketildiği günümüz dünyasında yayla alanlarının turizme açılmasıyla birlikte belirli zamanlarda bu alanlara yoğunlaşılması aşırı turizm hareketine sebep olmakta ve doğal/çevresel aynı zamanda kültürel özelliklerini kaybetmeye başlaması söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm hareketinden kaynaklı bozulmaları görebilmek için yaylaların eski ve yeni fotoğraflarının karşılaştırılması bu değişimin net bir şekilde ortaya koyulabilmesini sağlamaktadır.

Alexis (2017: 292)'e göre aşırı turizm sorununun giderilmesi için destinasyonların yönetilmesi ve turistlerin eğitilmesine yönelik bir bakış açısı sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte aşırı turizm hareketinin yönetilmesinde yerel halkın ve bölgede yaşayan turizm paydaşlarının da görüşleri alınmalıdır. Turizm plan ve politikaların belirlenmesinde yerel halka söz hakkı tanınmazsa sürdürülebilir bir destinasyon yönetiminin sağlanmasının mümkün olmayacağı bir gerçektir. Çünkü aşırı turizm bir destinasyonun taşıma kapasitesinin aşılmasına neden olmasıyla birlikte yerel halkın da yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Sonuç olarak bu araştırma, Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm hareketinin doğal/çevresel olumsuz etkilerini görebilmek adına hem fotoğraf analizi hem de mevcut bölgede yaşayan ve turizm sektöründe görev alan insanların görüşlerinin alınmasından dolayı öncü çalışmalardan biri olabilmesi ve ulaşılan araştırma sonuçları doğrultusunda alanyazına katkı yapabilmesi açısından oldukça önemlidir.

1.1. Turizm Kavramı ve Gelişimi

Günümüzde milyonlarca insan günlük hayatlarını idame ettirdikleri yerlerden geçici sürelerle başka mekanlara yolculuk etmektedirler. Bu yolculuklar sırasında ulaşım, yeme-içme ve eğlence tesislerinden yararlanılmaktadır. İnsanların yaşadıkları yerden başka bir yere gitme hali 20. yüzyıl için modern bir kavram olarak görülüyor olsa bile yer değiştirme hali insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar yüzyıllar boyunca çeşitli nedenler doğrultusunda bulundukları yerleşim yeri dışındaki başka bir mekana seyahat etmişlerdir. Hareketli bir yapıya sahip olan bu seyahatler birçok dilde başka bir kavramı ifade etmekteydi. Son olarak birçok terimin doğurduğu karışıklık sonucunda dikkatler “turizm” sözcüğü üzerinde toplanmıştır (Kozak, vd., 2012: 1).

Turizm kelimesinin kaynağı Latince “tornus” kelimesinden gelmekte ve insanların bir eksen etrafında dönme akımını ifade etmektedir. Bu doğrultuda İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi yaygın dünya dillerine “tour” olarak lanse edilmektedir (Yıldız, 2011: 55). Turizm kavramı hakkında birden fazla tanım olmasının beraberinde günümüze kadar hala belli bir tanım yapılamamaktadır. Bunun sebebi turizm faaliyetlerinin kaynağında insan olması ve sosyal, psikolojik, ekonomik, politik etmenlerin birlikte ele alınmasından kaynaklanmaktadır (Ovalı, 1983: 25).

Turizm olayını belirlemek maksadıyla yapılan araştırmaların 19. Yüzyılın sonlarına kadar uzandığı E. Guyer-Freuler’in (1883) Zürihte yayınlanan makalesi ile tespit edilmiştir (Akova, 2010: 7). Turizm kavramının tanımlanmasına yönelik ilk adımı yine E. Guyer-Freuler 1905 yılında ortaya atmıştır. E. Guyer-Freuler’a göre turizm tanımı şu şekildedir: “Turizm, gün geçtikçe artan hava değişimi ve dinlenme ihtiyaçlarını, doğa ve sanatın beslediği göz kamaştıran güzellikleri bilmek ve tanımak isteğine; doğanın insanları mutlu ettiği inancına sahip olan ve bilhassa ticaret ve sanayinin büyümesi ve ulaşım araçlarının düzgün hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirleri ile yakınlaşmasını sağlayan ‘modern’ çağa özgü bir olay”dır (Kozak, vd., 2012: 1).

Turizm kavramının otoriter bir olgu olduğunu belirten Prof. Hunziker ve Prof. Krapf 1942’deki turizmi; “Yabancıların geçici olarak ikamet ettikleri yerlerden başka bir yere sürekli olarak kalmamak ve gelir getirici çaba göstermemesi kaydıyla gerçekleştirdikleri tüm faaliyetler” olarak belirtmektedirler (Kozak, vd., 2012: 3). 1970 senesine gelindiğinde, turizme iki yeni kavram eklenmiştir. Birincisi, boş zaman

ve boş zamanın değerlendirilmesi; ikincisi ise dinlenme kavramlarıdır. Bu doğrultuda Spatt turizmi “insanların dinlenmek için geçici yer değişiklikleri ile boş zamanlarını değerlendirirken yapmış oldukları tüketim harcamaları ile ilgili tüm ilişkiler ve olaylar” olarak tanımlamaktadır (Ahipaşaoğlu ve Arıkan, 2005: 5).

Turizm Uzmanları Birliği (AIEST) turizmi 1980’lerde mevcut anlamında kullanmaya başlayarak bu şekilde ifade etmektedir; “insanların daimi ikamet ettikleri, para kazandıkları ve gündelik ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahat ettikleri ve buralardaki turizm işletmeleri tarafından üretilen mal veya hizmetleri kullanarak, geçici konaklamalarından kaynaklanan olaylar ve ilişkilerdir”. Bu yoruma bağlı olarak seyahatlerin turizm olayı olarak kabul edilmesi için aşağıdaki kıstaslara bakılmaktadır (Kozak, vd., 2012: 3);

- İkamet ettikleri yerin dışına seyahat etme,
- Seyahat esnasında turizm işletmeleri tarafından üretilen mal ve hizmetleri kullanma,
- Seyahatlerin para kazanmak için yapılmaması,
- Konaklamaların turizm işletmelerinin sağladığı mal ve hizmetlerden yararlanılarak yapılması gerekmektedir.

Tarih boyunca insanlar yaşadıkları bölgelerden başka bölgelere seyahat ettiler. Bu seyahatlerin nedenleri çoğunlukla ticaret ve dini amaçlı olurken bazen de sağlık amaçlıydı. Roma döneminde, olimpiyat oyunlarına, Mısır'daki piramlara ve kaplıcalara yönelik seyahat eğilimleri, ulaşım yollarının ve araçların geliştirilmesiyle yaygınlaştı. Ortaçağ'da ise turizme damgasını vuran unsur, dini yerlerin ziyaretine yönelik seyahatlerdi. Rönesans ile birlikte özellikle sanat eserlerinin yoğunlaştığı şehir merkezlerine yapılan seyahatlerde artış olduğunu bilmekteyiz (Kahraman ve Türkay, 2014: 2). Ortaçağ'dan sonra “Grand Tour” ile birlikte din temelli yapılan seyahatlerin çehresi değişmiş artık kültür turizmi olarak ifade edilen seyahatler başlamasına sebep olmuştur (Goeldner, vd., 2000: 53-54). Grand Tour, İngiliz seçkinlerinin çocuklarını eğitim alması için Avrupa'ya göndermeleriyle başlamıştır. Ayrıca Grand Tour dönemi turizme bakış açısının önemli ölçüde değişmesinin yanında turizm tarihinin çok eskilere dayanmasına rağmen kavram olarak tanımlanması bu döneme dayanır (Jafari, 2003: 250-251).

Buhar makinelerinin bulunması ile birlikte M.S. 1750 tarihinden sonra tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci başlamış olup bununla birlikte kırsal

kesimlerden kentlere yapılan göçler de artmıştır (Kocacık, 2003:2). Bu dönemde yaşayan düşük gelirli insanlar para kazanmak amacıyla kırsal kesimden kentlere seyahat ederken; zengin ve sermaye sahibi insanlar vakit geçirmek amacıyla Kıta Avrupa'sına seyahat yapmaktaydı. Bu zengin ve eğitilmiş kesim ülke içinde seyahat eden insanlardan farklı oldukları için onlara “turist” denmiştir (Kozak, vd., 2013: 14).

Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan piyasa yapısı üretim-ulaşım-pazar ilişkilerini de beraberinde getirdiğinden, ulaşım ve altyapı sistemleri önem kazanmış, dolayısıyla seyahat hareketleri kolaylaşmıştır (Kozak, vd., 2013: 14). Turizm endüstrilerinin önemli bir faaliyet alanı olan turizm acentalarının ortaya çıkışı ve turizm pazarlamalarının başlaması da bu dönemde gerçekleşmiştir. Thomas Cook'un 1841 yılında dini amaçlı seyahat eden 570 kişilik turist grubunu İngiltere'nin Leicestershire kentinden Loughborough kentine trenle götürmesi onu paket turun mimarı yapmaktadır (Kozak, vd., 2012: 29-30). Sanayileşmeyle birlikte Avrupa'da 17. yüzyılda başlayan modernleşme süreci 20. yüzyıla kadar tüm dünyaya yayılmıştır. Bu modernleşme sürecinin turizme yön verdiği görülmektedir. Bunlar turizmin gelişmesini etkileyen unsurlar olarak sıralanmaktadır.

1.1.1. Turizmin Gelişmesini Etkileyen Unsurlar

Turizm gelişiminde birçok faktörden etkilenir. Bunun sebebi disiplinler arası bir yapıya sahip olması ve toplumsal, ekonomik, politik ya da çevresel birçok olaydan etkilenebilen hassas bir yapıya sahip olmasındandır (Kozak, vd., 2012: 27). Turizmin gelişmesini etkileyen en önemli dört unsur aşağıda incelenmektedir.

1.1.1.1. Ulaşımındaki Gelişmeler

Turizm ve ulaşım birbirleri için önemli araçlardır. Turizmin başlangıcında ulaşım vardır. Turizmde yer değişimi yapılması için ulaşım yolları ve araçları kullanılması gerekmektedir. Bu sayede ulaşım olanaklarının gelişimi hareketlenmiştir (Doğaner, 1998: 1).

Ulaştırma araçlarının verimliliğini ekonomik ve turistik olarak arttırabilmek için ulaştırma araçları arasında sıkı bir işbirliği sağlanması gerekmektedir (İlhan, 1999: 20). Doğaner (1998)'e göre turizmin gelişmesi ile birlikte ulaşımın tatil süresinden ayrılması, tatil süresini uzatmak ve ulaşımın kısa sürmesini sağlamak amacıyla; turizmin hızlı ulaşım araçlarına yöneldiği ve bu durumunda ulaşım sistemleri arasında olan rekabeti; güven, düzenlilik, konfor gibi alanlar üzerine yoğunlaştırmıştır.

Ulaşım araçları sayesinde insanlar yaşadıkları yerden kilometrelerce uzaktaki ülkelere gidebilmektedir. Bununla birlikte hava, kara, deniz ve demiryolları sayesinde hızlı ve kolay bir şekilde ulaşım sağlanmaktadır (Atmış, 1994: 6).

Ulaşım araçlarının sağladığı kolaylıklar turizm pazarında var olmak isteyen ülkelere ve coğrafi konumları turist sayısının daha fazla olduğu ülkelere olan uzaklığı sebebiyle kendini tanıtmaya imkanı sağlamıştır (Atmış, 1994: 6). Ulaşım araçları insanları bir yerden başka bir yere taşımakla kalmaz, gidecekleri ülke veya bölgenin ekonomik ve turistik gelişimine katkıda bulunurken aynı zamanda o bölgenin hareket kazanmasına sebep olur (İlhan, 1999: 20). Ulaşım, turizm destinasyonlarına turizmi açar, turizm çekiciliklerine giden bağlantıyı oluşturur. Bu doğrultuda ulaşım turizmin en önemli araçlarından birisidir.

1.1.1.2. İletişimdeki Gelişmeler

Turizm sektöründe iletişim kanalları büyük bir öneme sahiptir. Turizm, doğası gereği insanların farklı insanlarla ve farklı kültürlerle etkileşim kurmasını sağlar. İnsanlar birbirleriyle etkileşim kurarken birbirlerini bireysel, çevresel, kültürel, siyasal ve ekonomik açılarından da etkilerler. Bu yüzden turizme bütünsel açıdan baktığımızda; turizmin iletişim olduğunu gözlemlemek mümkündür (Şengül, Ulama ve Türkay, 2018: 4).

Turizm sektörü iletişim teknolojilerinde yaşanan her gelişmeden etkilenmektedir. Uzaya yerleştirilen uydular sayesinde birbirlerine yüzlerce kilometre uzaklıktaki insanlar telefonla ulaşabilmekte, televizyon sayesinde ise dünyanın en uzak köşelerinde olan her şeyi insanlar izleyebilmektedir. İletişim kanalları sayesinde dünya küçülmekte ve insanlar birbirlerine yaklaşmaktadır. Bu sebeple, turistler iletişim teknolojileri sayesinde gezmek, görmek istedikleri yerler hakkında bilgiler edinebilmektedirler (Atmış, 1994: 6). İletişim, insanların sosyal yaşamda var olmaları için olmazsa olmaz bir araçtır. İnsanların birbirlerini ve çevrelerini tanımaları iletişim kanalları sayesinde olmaktadır. Aynı zamanda iletişim kanalları ile birlikte yaşadıkları, gördükleri ve öğrendikleri her şeyi aktarmak için iletişim aracını kullanırlar. Bu sebeple insanları gezdikleri ve gördükleri yerleri birbirlerini aktarabilmeleri için iletişim şarttır.

1.1.1.3. Endüstrileşmedeki Gelişmeler

Endüstrileşme, insan gücünün yerini makinelerin aldığı bir süreçtir (Outman ve Outman, 2003). Bu süreçte sanayi işletmelerinde çalışmakta olan bireylerin refah seviyeleri yükselmeye başlamış insan iş gücünün yerini makinelerin almasıyla birlikte boş zaman artmıştır. Bu süreçle birlikte zaman içinde turizmin gelişmesini de etkileyen değişimlerin özeti şu şekildedir (Kozak, vd., 2012: 29):

- Makinenin tarıma girmesi ve büyük sanayi merkezlerinde beliren istihdam ihtiyacı, kırsal kesimlerde yaşayan insanları kente göç etmeye teşvik etmiştir. Bununla birlikte toplum yapısında tam bir değişiklik olmuştur.
- Matbaanın yeni bir teknolojiye kavuşmasıyla birlikte basılı eserler çoğalmaya başlamıştır.
- Yeni kolonilerin keşfi ve işgali, bu bölgelerin zenginliklerinin Batı Avrupa ülkelerine akmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Batı Avrupa'ya akan servet ve ticari faaliyetler kapitalizme geçiş sürecini başlatmıştır.
- Sosyal sınıf kavramı ortaya çıkmıştır.
- Eğitim yaygınlık kazanmış ve şehirler ülkelerarası seyahat hareketlilik kazanmıştır.
- Büyük şehirler kapitalizmin ve emperyalistlerin sağladığı kaynakları kullanarak sanat ve kültür merkezleri kimliğini kazanmışlardır.
- Altyapı ve üstyapı problemlerinin çözümünün önemi üretim-nakliye-pazar ilişkisi sayesinde gelişmeye başlamıştır.
- Toplumun önemi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun yanında kapitalist sistemin içinde “sosyal adalet”, “sosyal refah” kavramları egemen olmaya başlamıştır.
- Tüm bunların yanında kitlesel iletişim ağlarının hızlı bir şekilde gelişmesi sayesinde dünya küçülmeye başlamıştır.

Endüstrileşmeden sonra turizmi geliştiren faktörleri de şu şekilde sıralamak mümkündür (Özdemir, 1990: 8):

- Ulaştırma araçlarının hızlı bir şekilde gelişmesi ve kitle ulaşım araçlarındaki gelişim ulaşımın daha özgür veya daha az maliyetli olmasını sağlamıştır.
- Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte turizmin sürekli ve güvenilir bir şekilde yapılması sağlanmıştır.
- Toplumların eğitim seviyelerinin ve genel kültür düzeylerinin yükselmesiyle birlikte yaşadıkları dünyayı tanıma istekleri artmıştır.

- Teknolojik gelişimlerin etkisiyle insanların boş zamanları artmış bu durumda turizmin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Kozak, vd., 2012: 30).

Endüstrileşme sürecinin gelişimi, insan için yoğun iş hayatından uzaklaşma ihtiyacı oluşturmuştur. Turizm ise insanın fiziksel ve ruhsal dengesini bulmasına yardımcı olabilmektedir (Özdemir, 1990: 8).

Endüstrileşme süreci her yeni buluşta kendisini yenilememektedir. Bu süreç turizm endüstrisinin büyümesine ve gelişmesine yol açmaktadır.

1.1.1.4. Ekonomideki Gelişmeler

Turizm, dinamik ve ekonomik özellikleri ile ulusal ve uluslararası ekonomik sorunların çözümünde ve ülke ekonomilerinin karşı karşıya olduğu darboğazların aşılmasında çıkış noktası olabilmektedir (Çımat ve Bahar, 2003: 17). Turizm endüstrisinin ülke ekonomisi üzerine etkileri aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

- Turizmin ödemeler dengesi üzerine etkisi; turizm hareketine katılan turistlerin gittikleri ülkede yapacakları harcamalar ülkenin ödemeler dengesi üzerine olumlu etki yaratacaktır (Kozak, vd., 2012: 81).
- Turizmin gelir yaratıcı etkisi; turizm hareketlerine katılan yerli ve yabancı turistlerin, turistik tüketim harcamaları ile artan turizm talebini karşılamak için yapılan turistik yatırımlar, hem turizm sektörü hem de diğer sektörlerdeki üretim faktörlerinin gelirini oluşturmaktadır (Tunç ve Saç, 1998: 95). Bu yüzden turizmin ekonomideki yerini belirleyen en önemli göstergelerinden birisi gayrisafi milli hasıla (GSMH) içindeki rolüdür.
- Turizmin altyapı ve üstyapı yatırımlarına etkisi; turizm talebini karşılamadaki en önemli koşul altyapı ve üstyapı bakımından tam anlamıyla hazır olabilmektir (Kozak, vd., 2012: 91).
- Turizmin istihdam yaratıcı etkisi; turizm emek yoğun bir endüstridir ve makinelerden ziyade insan gücüne ihtiyacı vardır. Bu yüzden istihdam açısından olumlu etkilere sahiptir (Sezgin, 1995: 75).

Turizm, dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden biridir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hükümet yetkilileri, turizmi istihdam ve gelir yaratmanın bir yolu olarak kullanmaktadırlar (Kınacı, Pehlivan ve Seyhan, 2011: 13). Türkiye ve dünyanın birçok gelişmekte olan ülkesinde turizmi cari açığı kapatmak ya da ülke ekonomisine katkıda bulunmak için kullanırlar.

1.1.2.Dünya’da Turizm

Tüm dünya küreselleşmeden ekonomik, sosyal ve kültürel olarak etkilenmekte ve dünyayı buna göre yeniden şekillendirmektedir. Yaşanan bu değişimler ve şekillenmeler dünyayı olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Turizm ise küreselleşmeden olumlu bir şekilde etkilenen hatta en çok faydalanan sektörlerden biri konumundadır. Çünkü küreselleşme bilgi transferini kolaylaştırmış, bunun sonucunda insanların her an her şeyden haberdar olmasına olanak sağlamıştır. Bu durum insanların farkındalığı ve merakı üzerinde etkili olmuş yeni deneyimler kazanma arzularını tetiklemiştir. Bu durumda turizmin hızla büyümesine olanak sağlamıştır (TÜROFED, 2019).

Turizm sektöründeki gelişmeler, ekonomik ve sosyal boyutuyla turizmin ülkeler için önemini artırmaktadır. Turizm endüstrisinin itici bir güç halini alması turizme kazandırılan yeni bölgeler ve yapılan yatırımlarla artan ihracat gelirlerinin sağladığı sosyo-ekonomik büyüme ile gerçekleşmiştir. Geçtiğimiz 60 yılda, turizmin sürekli büyümesi ve çeşitlendirilmesi bilinen destinasyonlardan farklı olarak yeni cazibe merkezleri oluşturmuştur (Özgen, Dilek, Türksoy ve Çelebi, 2016: 2). Ara sıra olumsuzluklar yaşansa bile dünya geneline bakıldığında turizm faaliyetlerine katılanların sayısında sürekli olarak artış yaşanmıştır. 1950 yılında 25 milyonken 1980 yılında 278 milyona, 2015 yılında 1.186 milyonken 2018 yılında 1.4 milyara ulaşmıştır (UNWTO). 1945'lere kadar lüks bir ihtiyaç olarak kabul edilen, ancak 1960'lardan sonra kendini kültürel bir hareket olarak gösteren turizm, günlük sosyo-ekonomik yaşamın gerekli bir ihtiyacı olarak kabul edilmektedir (Kandır, Önal ve Karadeniz, 2007: 28). 2000’li yıllarda ise turizm sektörünün önemini arttıran başlıca faktörlerin başında; istihdam arttırma, ülkeye gelir sağlama etkileri bulunmakta ve “bacasız fabrika”, “açık hava fabrikası”, “bacasız fabrika” gibi isimleriyle sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Karataş ve Babür, 2013: 14-24).

1.1.3. Türkiye’de Turizm

Dünyada hızla büyüyen turizm sektörü aynı paralellikte Türkiye’de de büyüme göstermektedir. Türkiye’de turizm faaliyetleri gösteren ilk organizasyon Reşit Saffet Atabinen ve bir grup aydın tarafından kurulan “Seyyahin Cemiyeti” olarak bilinmektedir. Bu kurumun isimi zamanla “Türkiye Turing Kulübü” ve sonrasında “Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü” olarak değiştirilmiştir. Bu kurum turizme dair

birçok ilki gerçekleştirmiştir. Bunlardan bazıları; ilk afişler, ilk karayolu haritalarının bastırılması, ilk tercümanlık sınavları ve ilk turizm incelemeleri vb. şeklindedir (Kozak vd., 1997: 83, akt. Yıldız, 2011: 57).

Türkiye’de 1960’lı yıllar kalkınma planlarının ve turizmde gelişmelerin ortaya çıktığı dönemdir. Bu dönemde turizm üstyapı ve altyapı çalışmaları yapılmış ve yatırımlar gerçekleşmiştir (Aciner, 2006: 29). 1963 ve 1980 arası oluşturulmuş turizm politikalarının asıl hedefi turizm ile birlikte ödemeler dengesine yardımcı olmak, döviz gelirlerinin artmasını sağlamak, yeni istihdam alanları oluşturmak ve Türk halkına tatil olanakları sağlamak olarak sıralanmaktadır. 1963 yılında kurulan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bu politikalar için atılan önemli adımlardandır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013). 1972 yılında ise Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) kurulmuş olup bununla birlikte seyahat acenteleri aynı çatı altında toplanmıştır (TÜRSAB, 1972). Sonrasında 1982 yılında “Turizm Teşvik Kanunu” çıkarılarak yatırımların turizmin gelişimini sağlayacak alanlara yönlendirilmesi ve turizm sektörünü düzenleyecek, geliştirecek, dinamik bir yapı ve işleyişe kavuşturacak tedbirlerin alınması sağlanmıştır (Mevzuat, 1982).

Dünyada ve Türkiye’de yapılan bilimsel araştırmalar incelendiğinde, turizm sektöründeki büyümenin ülke ekonomileri üzerinde olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. 1989-1998 yılları arasına bakıldığında Türkiye’nin uluslararası turizm gelirinden aldığı pay %1,8 olmasına rağmen turizm geliri 2 milyar dolardan 7,2 milyar dolara yükseldiği görülmektedir (Yağcı, 2003: 204). Yakın tarihe bakıldığında Türk turizminin 2019 yılında Türkiye ekonomisine katkısı 34 milyar 520 milyon 332 bin dolara yükselirken 2018 yılına göre %17 artmıştır (TÜİK). Bu gelişmenin temelinde Türkiye’deki turizm endüstrisine yönelik politik kararların 1980’li yıllarda yoğunlaşması ile yürürlüğe giren yasaların “Turizm Teşvik Kanunu” (1982) ve turizmin “Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektör” (1985) olarak anılmasının etkisi büyüktür (Özgen, Dilek, Türksoy ve Çelebi, 2016: 5).

1.1.4. Turizm Endüstrisinde Alternatif Turizm Arayışları

Dünyanın en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olan “turizm”, birçok ülke için gelir ve istihdam kaynağı olabilmektedir. Turizmin çok çeşitli olmasıyla birlikte bu çeşitliliği kitle turizmi ve alternatif turizm olarak ikiye ayırabilmekteyiz. Kitle turizmi zaman içinde sosyo-kültürel, ekonomik ve çevreye olan olumsuz etkileri sebebiyle

beklentileri karşılayamamıştır. Bu nedenle kitle turizminden kaynaklı oluşan olumsuz etkileri azaltmak, ekonomik katkıyı arttırmak ve turizmi tüm yıla yaymak için alternatif turizm arayışları başlamıştır (Boz, 2019: 977).

1.1.4.1. Kitle Turizminden Alternatif Turizme Yöneliş

Dünyada giderek büyük bir endüstri haline gelen turizm, uzun vadede düşünüldüğünde geri dönüşü olmayan; sosyal ve çevresel yıkımlara neden olabilmektedir. Bunun sebebi yalnızca turist sayısındaki artış değil; turistlerin destinasyon seçimlerinin belirli turistik noktalara olmasıdır. Aynı zamanda turizmin belirli dönemlerde yoğunlukta olması bu yıkımın nedenlerin birisidir (Atmış, 1994: 10). Atmış (1994: 4) yapmış olduğu çalışmada, turizmden kaynaklanan çevre sorunlarının en önemli nedenin kitle turizmi olduğunu söylemektedir. Kitle turizmi doğası gereği hızla gelişmekte olup kaynakları en iyi şekilde değerlendirmeye çalışır; aynı zamanda çevreye saygısız, saldırgan, kontrolsüz, ölçsüz ve plansız bir şekilde gelişmektedir (Güleç, 1992; akt. Atmış, 1994: 10). Kitle turizmi, her ne kadar turizm türleri içinde en çok tercih edilen turizm türü olmasına rağmen çevrenin değişmesine ve bozulmasına sebep olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Özhan (1991) kitlesel turizm ile birlikte gelen yıkımları aşağıdaki gibi yorumlamıştır:

- Turizmle birlikte meydana gelen arazi talebi verimli bir şekilde kullanılabilen tarım alanlarını turistik tesis alanlarına dönüştürebilmektedir. Bununla birlikte tarihi ve doğal sit alanlarını, kamu mülkiyeti içerisindeki ormanları bile baskı altına alabilmektedir. Oteller, konutlar vd. turizm faaliyetine katılan, ulaşım ve diğer altyapı donanımları ile doğanın görünümü kısa sürede bozulmaktadır.
- Turizmle birlikte yapılması gereken teknik altyapı donanımlarının (içme suyu, arıtma, kanalizasyon, çöp toplama vb.), üstyapı ile birlikte gerçekleştirilmemesi durumunda; insan sağlığına tehdit olarak hava, su ve toprak kirliliği oluşabilmektedir. Bununla birlikte bitki ve hayvan türleri giderek tükenmektedir.
- Turistik mekandaki motorlu taşıtların artışı ve bu artışın yarattığı çevre kirliliği, gürültüsü bu olumsuzluklara eklenebilmektedir.

Kitle turizmi ile bahsedilen bu sorunlar aslında her turizm şeklinde sürdürülebilir bir tutumla yönetilmezse meydana gelmesi kaçınılmazdır. Sonat (1991) kitlesel turizmin yarattığı çevresel ve sosyo-kültürel değişimlerin yerel halk üzerindeki etkisini: “Ulaşım kaynakları, su, enerji gibi altyapı hizmetlerinden yeterince fayda

sağlayamamak, rant artışları sebebiyle ortaya çıkan gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal yapının hızlı değişiminin olumsuz sonuçları, doğal, tarihi ve kültürel çevredeki bozulma ve kirlenme” şeklinde tanımlamaktadır. Sonat (1991) bu değişimlerin turistler üzerindeki etkisini ise şu şekilde yorumlamıştır “Altyapı kaynaklarının yetersizliği ve sıkışıklık nedeni ile rahatsız olunması, turizm imajının bozulması bu sebeple beklentilerinin karşılanamaması.”

Atmış (1994: 12) yapmış olduğu çalışmada; doğal ve sosyo-kültürel değerleri zarar görmüş, turizm imajı değişime uğramış bölgelerde turizm talebinde azalma olsa dahi oluşan çevresel sorunların ortadan kalkmayacağını ve turistlerin, kaynakları zarar görmemiş bölgelere gideceğini belirtmektedir. Turistlerin bu yönelişini Akesen (1994) çalışmada; Plog (1974) ve Jubenville (1987)’in “kaynağın durumundaki değişime bağlı olarak değişmekte olan ziyaretçiler” tanımlamasından yola çıkarak üç gruba ayırmaktadır.

- Allosentrikler; doğal alana ilk gelen ziyaretçilerdir. Bu tür ziyaretçiler uzak yerlere, ulaşımın sınırlı olmasına ve güvenlik koşullarının düşük olmasına karşın o bölgeye gitmek istemektedirler.
- Midsentrikler; doğal alanın üne kavuşmasından sonra gelen ziyaretçilerdir. Bu tür ziyaretçiler daha iyi imkanlara sahip olmak istemektedirler. Ulaşımın kuvvetli ve güvenlik koşullarının iyileştirilmiş olmasına dikkat etmektedirler. Buna rağmen midsentriklerle allosentriklerin turizm kaynağından bekledikleri fayda aynıdır. Doğal alanın üne kavuşmasıyla birlikte alanın kullanımı iş sektörleri bakımından artmaktadır. Bu sebeple doğal çekiciliklerin önemi azalmakta ve turizmin odak noktası doğal çekiciliklerden ziyade insan yapımı çekiciliklere yoğunlaşmaktadır.
- Psikosentrikler; doğal alanın daha önceki allosentrikler’in yarattığı psikolojik imajı tarafından çekilmektedir. Psikosentrikler diğer iki gruptan daha çok konfor alanı istemektedirler Psikosentrikler, iş sektörünün gelişmesi ile birlikte düşük fiyatlara çok fazla şey talep edebilmektedirler. Bu durumdan dolayı turizm kaynağı doğal bir turistik bölgesi olmaktan çıkar. Doğal alan aşırı bir gelişme göstermiş olup allosentriklerin ve midsentriklerin ilgisini kaybetmektedir. Bu üç grubun değişimi Şekil 1.1.’de gösterilmektedir.

Şekil 1. 1. Turistlerin yöneliş sebeplerinin psikografik konumları (Akesen, 1994).

Bölgesel/yerel düzeydeki işletmeler ve yerel halk, kitle turizminin ekonomik etkilerini dikkate aldıklarından dolayı olumlu bir bakış açısına sahip olmakta; sosyal, kültürel ve çevresel etkilerine bakıldığında ise olumsuz veya kayıtsız olmaktadır (Dündar, 2019: 31). Kitle turizminin yarattığı çevre tahribatı birçok çevreler tarafından kabul edilmiş aynı zamanda kanıtlanmış durumdadır (Ercan, 2014: 49). Bu sebeple alternatif turizm arayışlarına yöneliş başlamıştır. Kitle turizminin olumsuz etkilerinin ortaya çıktığı alanların en başında doğal çevre olması nedeniyle alternatif turizm denildiğinde ilk akla gelen turizm türleri doğa temelli olanlardır. Doğa alanlarına yapılan turistik seyahatler doğa temelli alternatif turizm türlerini kapsamaktadır. Egresi (2016: 36-43) çalışmasında bu turizm türlerinin ön planda olmasının sebebini arz ve talep olarak sıralamıştır. Kitle turizminin doğal çevre üzerindeki yarattığı kaynakların aşırı tüketimi, hava, su, toprak ve gürültü kirliliği vb. olumsuz etkileri azaltmak ve turizmi tüm yıla yaymak amacıyla gerçekleştirilen doğa temelli alternatif turizm türlerini geliştirmeyi arz yönlü neden olarak gösterilmektedir (Egresi, 2016: 36-43). Talep yönünden ise turizme katılan insanların çevre bilinçlerinin ve kent kesimlerinden doğal kesimlere yönelme isteğinin artması bununla birlikte sürdürülebilirlik kavramının kazanması talep yönlü neden arasında değerlendirilmektedir (Çoban ve Karakuş, 2019). Bu bağlamda doğa temelli turizm türleri arasında yer alan yayla turizmi özellikle son yıllarda turistlerin ilgisini çekmeye başlamıştır.

1.2. Yayla Kavramı ve Yayla Turizmi

Yayla kavramı Türk Dil Kurumu (2020) sözlüğünde iki şekilde açıklanmaktadır. Bunlardan birisi; “Akarsularla derin bir biçimde yarılmış parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası” bir diğeri ise; “Dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş

bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri” şeklindedir. TDK (2020)’nin ikinci tanımına bakıldığında yaylalar aslında kendine has yaşam biçimlerinin en sade ve basit şekliyle yaşatıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu neden yaylalar kırsal hayat ve kültürel yönleriyle de önem taşımaktadır aslında yaylaların turizmde ön plana çıkmasının sebebi de sahip oldukları kültürel değerleridir.

Yayla tanımları incelendiğinde farklı yaklaşımlarında göz önünde bulundurulduğu bazı çalışmalarda görülmektedir. Emiroğlu (1977: 9), Subaşı (2004: 1), Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın internet sitesindeki tanımlara bakıldığında yayla alanları fiziki ve coğrafi açıdan ele alındığı görülmektedir. Fiziki cepheden yapılan tanımlamalarda yaz mevsiminde hayvanların otlatıldığı zengin otsu bitkilerle kaplı arazilerin yükseltisi, serin yer ve unsurları vurgulanmıştır. Somuncu (2005: 24) fiziki coğrafya açısından yayla tanımını “Öncelikle yaz aylarında yerleşim yer olarak kullanılan yüksek ve serin bir yer, köy tipi yerleşim yeri, yaz mevsiminde ahır hayvanlarını beslemek ve nadirde olsa tarımsal faaliyetleri gerçekleştirmek için kullanılan yaşam alanı ve geçici yerleşim yeri” olarak yapmıştır.

Darkot (1968) “yaylak” veya “yayla” teriminin, sürülerin dağlardaki yamaç ve düzlüklerde ot sağlamak için yayılmasından türetildiğini söylemektedir. Defne (1955) ise yaylayı; “ormandaki açıklıklarda veya ağaç sınırlarının üzerinde yer alan ve genellikle yazın hayvanların otlatıldıkları, kışın erişilemeyen doğal dağ meraları” olarak tanımlamıştır. Yaylalar genellikle köy ve kasabalara tahsil edildiği bilinmekte olup bunun yanında “coğrafi olarak dağ sıralarındaki geniş alanlara yayla denildiğini ve şekil olarak yüksek dağlarda yer alan, kısmen akarsuların açtığı yer yer parçalanmış olan düzlükler olduğunu belirtmişlerdir (Daşcı ve Çomaklı, 2006).

Yayla kavramının kültürel coğrafi açısından tanımlandığını Emiroğlu (1977: 9) ve Somuncu (2005: 22)’nin çalışmalarına bakıldığında yayla ilgili temel unsurların; geçici yer değiştirme, köy yaşamı, ağırlıklı olarak hayvancılık ve tarıma yönelik yapılan yaylacılık faaliyetleri, halk arasında “hava değişimi” gibi unsurlar olduğu görülmekte olup bu paydaşları bir arada en kapsamlı şekliyle veren tanım ile yaylalar; “boş zamanın değerlendirilmesinden insan sağlığına, fuarlara, bayramlara, şenliklere, gelenek ve göreneklere, dini inanışlara, törelere dayalı birçok uygulamayı içeren çok yönlü ve çok amaçlı mekanlar” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu tanımların yanı sıra yaylalara hukuki açıdan da tanım yapılmıştır. “Hukuki açıdan yaylalar, devlete ait yerlerken, genellikle bir tahsis belgesine dayanarak geçici olarak otlarından, suyundan ve havadan yararlanarak bir veya daha fazla köy ve kasaba halkının bir arada yaşadığı yüksek yerlerdir” (İTO, 1997: 46, Somuncu, 2005: 22, Daşçı, Çomaklı, 2006).

Yayla kavramı turizm açısından değerlendirildiğinde geleneksel turizmden farklı olarak daha spesifik motiflerle hareketlenen bir turizm ürünüdür. Yayla turizmini cazip kılan unsurlar arasında “dağ, kış, orman, yeşil, farklı iklim, doğal beslenme, diğer kirlilikten ve gürültüden uzak olmanın yanında; yürüyüş, spor, kayak, rafting, yüzmeye, çim kayağı, festivaller, avcılık vb. gibi turistik ürün bileşenleri bulunmaktadır (Haberal, 2011; 42). Yayla turizminde doğa tahribinin olmaması gerekmekte aksine; koruma ve kullanım dengesi içinde, doğal ve kültürel çevrenin en iyi şekilde faydalanılmasını zorunlu kılmaktadır (İTO, 1997: 144).

Kültür ve Turizm Bakanlığı yayla turizmini “doğal ortam ve iklimde, farklı bir tatil ve dinlenme imkanı sağlayan aynı zamanda yemyeşil doğal dağlara ve ormanlara duyulan özlemi gideren bir turizm türü” olarak tanımlanmaktadır (Kültür Turizm Bakanlığı, 2020).

Yayla turizmi ile ilgili yapılan çalışmaların 1990 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yaptığı “yayla turizm merkezi projesi”nin ardından geliştiği görülmektedir. 1990 yılından sonra yaylaların rekreasyonel olarak turizmin odağı haline geldiğini belirtilmektedir. Bununla birlikte yayla turizmi ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların başladığına dikkat çekmektedir. Yapılan bu rekreasyonel hareketlilik yayla turizmi olarak tanımlanmaktadır (Gökçe ve Gökçe, 2015: 691).

Yayla turizmi, Türkiye için büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Yayla turizmi daha öncede belirtildiği gibi yürüyüş, spor, kış turizmi, sağlık turizmi gibi çeşitli aktivitelerle birlikte uygulanmaktadır. Doğu Karadeniz bölümünde 20 tane yayla Turizm Merkezi ilan edilmiş ve bu aktivitelerin uygulanması için çalışmalara başlanmıştır (Atmış, 1994: 34).

1.2.1. Türkiye’de Yayla Turizmi

Türkiye’deki yaylaların doğal güzellikleri, etnolojik ve diğer çekici özelliklerinin yayla turizminde sunduğu çeşitli ve eşsiz fırsatları “koruma ve kullanım” dengesi içerisinde turizm amaçlı değerlendirmesi çok önemlidir. Yaylalar söz konusu

doğal güzellikleri ve diğer çekicilikleri ile yayla turizmine yönelik ekonomik kar olanakları yaratmaktadır (Haberal, 2015: 191).

Yayla turizmi, Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kıyı turizmine alternatif olarak, kıyı turizmi sorunlarının yaşanmaması için ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin coğrafi koşulları ele alındığında yayla turizmi en geniş ve yayılma olanağına sahip turizm türüdür (Haberal, 2015: 191). Türkiye’de doğal ve kırsal alanlardaki kültürel değerlerin varlığını sürdürmeye devam etmesi, yayla turizminin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için büyük bir potansiyel barındırdığını işaret etmektedir (Tekin, 2016: 1097). Bunun yanında turizme açılan yaylalarda sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla işlenen mekanların az olması, çarpık yapılaşma, aktivitelerin olasılıklar sebebiyle az olması, su, hava, toprak kirliliği, bilgi yetersizliği, personel ve tanıtım eksikliği gibi birçok problem bulunmaktadır (Yücel, 2004: 1). Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölümü birçok yayla alanına ev sahipliği yapmaktadır.

Doğu Karadeniz Dağları kıyı kuşağında Ordu’dan Rize’ye kadar olan bölgede derin vadilerle bölünmüş düzlükler bulunmaktadır. Bu düzlükler “yayla” olarak ifade edilmekte olup asırlardır kırsal ekonominin destekleyicisi olarak yapılan hayvancılık amacıyla kullanılmıştır. Kar örtüsünün kalkmasıyla beraber çayırlarla kaplanan bu yüksek ovalar sınırlı miktarda tarım alanına yerel halk için ek bir geçim kaynağı olmaktadır (Yılmaz ve Kaya, 2021: 332-334). Aynı zamanda sahip olduğu ulusal ve uluslararası düzeyde önemli doğal ve çevresel özelliklerine rağmen Doğu Karadeniz Bölgesinde önemli sorunlar ve tehditler oluşmaktadır (WWF, 2006). Bu alanlarda yanlış arazi kullanımı aynı zamanda sürdürülebilir olmayan uygulamalar neticesinde, bölgede doğal çevre zarar görmekte ve doğal kaynaklar tüketilmektedir (Atasoy, vd., 2009). Örneğin; Ayder ve Uzungöl gibi birçok yaylada arazi kullanımı, geleneksel yayla kullanımının aksine turizmin ilerlemesine yönelik gelişme göstermektedir. Özellikle Ayder yaylası geleneksel özelliklerini büyük ölçüde kaybederken yerleşme yerinde atık yönetimi, yoğun trafik ve gürültü kirliliği gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Yılmaz ve Kaya, 2021: 332-334). Bu sorunlara yönelik çözüm üretilmesi beklenirken “Yeşil Yol” projesi ile birlikte bölgenin özel doğası ve yaban hayatı riske atılmaktadır. Yeşil Yol projesi ile birlikte Doğu Karadeniz Dağları’nı kitle turizme açmak hedeflenirken WWF-Türkiye, Doğu Karadeniz Bölgesi kitle turizmine açılırsa kendine has doğal/çevresel özelliklerini ve kültürünü kaybedeceğini belirtmektedir (WWF, 2021). Yayla turizminin sadece bir coğrafi şeklin çekiciliği olmadığı unutulmamakla

birlikte eğer bu yerleşmelerde turizmin gelişmesi isteniyorsa yaylanın coğrafi yapısı ve kültürü kesinlikle korunmalıdır (Yılmaz ve Kaya, 2021: 332-334). Aşağıda Doğu Karadeniz’de yayla turizmine dair bilgiler verilmiştir.

1.2.2. Doğu Karadeniz’de Yayla Turizmi

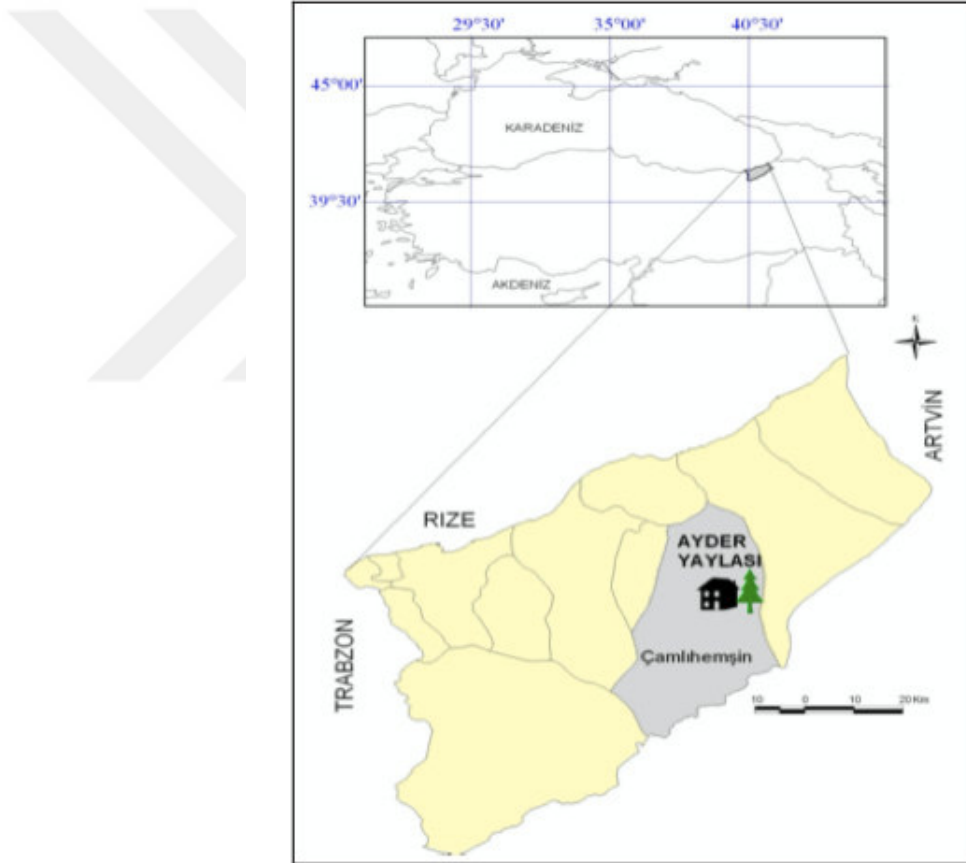
Türkiye’de yaylalar ve yaylacılık faaliyetleri eski dönemlerden beri sürdürülmekte olup, yaylacılık faaliyetlerinin en fazla yapıldığı aynı zamanda birçok yaylaya ev sahipliği yapan yer Doğu Karadeniz Bölümü’dür. Coğrafi konumu sebebi ile birçok yaylaya ev sahipliği yaptığı için yayla turizmine en elverişli alan Doğu Karadeniz Dağları’dır. Doğaner (2001: 104), bu durumun sebebini şu şekilde sıralamaktadır:

- Kıyıya, bir yerleşim yerine ve birbirine yakın birçok sayıda yaylanın bulunması,
- Yaylaların zengin bitki örtüsüne sahip olması,
- Yeşil turizm, klimatizm, termalizm, alpinizme elverişli olması gibi birçok etken sıralanabilmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki yaylalarda, egzotik doğal ortamlar, zengin flora ve fauna, sağlık için temiz ve faydalı hava, sessiz, sakin aynı zamanda temiz, berrak ve serin sular gibi birçok doğal güzelliklerin yanı sıra yöresel yemekler, yöresel kıyafetler, yöresel el sanatları, geleneksel meskenler ve yaylalara özgü bir yaşam tarzı vardır (Sezer, 2015: 91). Bu yaylaların turizm amaçlı değerlendirilmesindeki hız 2000’li yıllara bakıldığında oldukça artış göstermektedir. Alternatif turizm türlerine olan ilginin artması sonucunda Doğu Karadeniz Bölümü başta olmak üzere Türkiye’nin bazı bölgelerinde yayla turizminin canlandırılmasına yönelik çalışmalar, planlama ve projelendirme faaliyetleri yoğunlaşmaya başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalara bakıldığında, Doğu Karadeniz Bölümü’nde yer alan 17 yayla ve çevresindeki diğer oba ve yaylalar “turizm merkezi” olarak ilan edilmiştir (Zaman, vd, 2007: 36). TURSAB (2020) verilerine göre 2020 yılında 26 yayla alanı “turizm merkezi” olarak ilan edilmiştir. Bunlar içerisinde bu tez çalışmasının kapsamında olduğu Trabzon ilinin Çaykara ilçesinde yer alan Uzungöl Turizm Merkezi ile Rize ilinin Çamlıhemşin ilçesinde yer alan Ayder Yaylası en dikkat çekici ve tanınmış olan turizm merkezleridir.

1.2.3. Ayder Yaylası

Rize ilinin Çamlıhemşin ilçesine bağlı Ayder yaylası turizm potansiyeli açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ayder; termal kaplıcaları, kar örtüsü, fırtına deresi gibi doğal oluşumları ile birlikte sağlık turizmi, kış turizmi, spor turizmi gibi birçok turizm çeşidine hitap etmektedir. Aynı zamanda, Ayder yöresinin tarihi, doğal güzellikleri ve sosyo-kültürel değerleri mevcut turizm potansiyeli dikkate alınarak, Ayder yaylası 1987 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile “Turizm Merkezi” ilan edilmiş olup (Atasoy, Reis ve Sancar, 2009) bu alanların korunması, 20.11.2006 tarihinde 11264 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ilan edilmiştir (Kültür Turizm Bakanlığı, 2021).

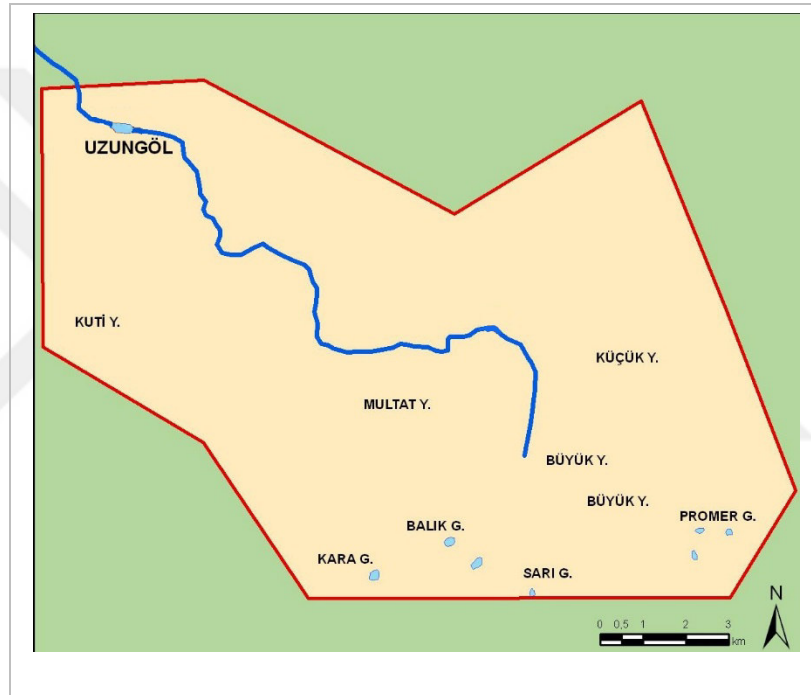
Şekil 1. 2. Ayder Yaylası'nın konumu (Atasoy, Reis, Sancar, 2009)

Ayder Yaylası 1987 yılında “Turizm Merkezi” olarak ilan edildikten sonra önemli bir boyutta ulaşım ve altyapı tesisleri oluşturulmaya başlamıştır. Bununla birlikte ekonomik rant hızlı ve plansız bir büyümeyi beraberinde getirmiştir (Atasoy, Reis ve Sancar, 2009). Sancar (2008) çalışmasında Ayder yolu üzerindeki Fırtına

vadisinin plansız yapılaşmasına değinmekte ve bu yapılaşmaya yönelik çözüm önerileri sunmaktadır.

1.2.4. Uzungöl Yaylası

Trabzon ilinin Çaykara ilçesine bağlı olan Uzungöl, adını o bölgede bulunan Uzungöl beldesinden almaktadır. Uzungöl yüzyıllar önce Haldizen vadisinin önünün heyelanla kapanmasıyla birlikte vadiden akan derenin sularının birikmesiyle oluşmuş bir göldür. İlk oluştuğu zaman bugün Gölbaşı olarak bilinen mahalleyi sular altında bırakacak şekilde 2 km'ye yakın uzunluğa sahipken (Verap, 1999: 3) daha sonraki yıllarda derenin getirdiği malzemelerle dolarak günümüzdeki şeklini almıştır.

Şekil 1. 3. Uzungöl Yaylasının Konumu (Tabiat Varlığını Koruma, 2021)

Uzungöl deresi ve vadisi geçmişten beri dünyanın en ılıman bölgelerindeki en yaşlı ormanları barındırmaktadır. Bol yağış alan ve kısmen ılıman iklimi sayesinde her mevsim yeşil bir bitki örtüsüne sahiptir. Etrafında bulunan Demirkapı ve Soğanlı dağlarında 66 endemik bitki türü, 25 buzul gölü, 7 şelale ve birçok yayla bulunmaktadır (Yıldırım, 2018: 18).

Uzungöl, gölle bütünleşen yerel mimarisinin ve çevresindeki doğal güzelliklerin korunması için 1989 yılında Orman Bakanlığı tarafından “tabiat parkı” ilan edilmiştir. Alanı 16.250 dekar olup 12.550 dekarı orman ve orman içi açıklıktan oluşmakta, 3070 dekarı mera ve 630 dekarı da iskan alanı olmaktadır (Uzungöl Tabiat Parkı, 2021).

Uzungöl’de turistlerin konaklamaları için birçok otel, motel ve pansiyon gibi turistik tesisler bulunmaktadır. Bu tesisler bölgenin gölbaşı diye anılan kısmında oldukça yaygınlaşmıştır (Verap, 1999: 4). 1970’li yıllarda Dursun Ali İNAN, “Uzungöl-Alabalık üretimi” tesislerini kurarak göl içerisinde ve özel havuzlarda alabalık üretilmesini sağlamıştır. Alabalıklar, yörenin özel tadı olan tereyağında pişirilerek sunulup yerli yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir (Kültür Turizm Bakanlığı, 2021). Dursun Ali İNAN, Uzungöl’ün turizme kazandırılmasında önde gelen kişilerden ve yatırımcılardan birisidir (Yıldırım, 2018).

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan Ayder ve Uzungöl yaylaları; inanç turizmi, doğa yürüyüşü rafting, endemik bitki gözlemciliği, kuş gözlemciliği, kültür turizmi, termal turizm, sağlık turizmi gibi birçok turizm türüne yönelik ihtiyaçları karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Bu alanlara yapılacak seyahatlerin doğal kaynakların çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel unsurlarına olan tahribatı gözetilmeden turistik kullanıma açılması sürdürülebilir turizm gelişiminin en önemli sorun alanıdır. Bu sorunun giderilmesi için sürdürülebilir turizm planlamaları ışığında yayla koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi, bölgeye uygun sürdürülebilir turizm göstergelerinin oluşturulması ve taşıma kapasitesinin hesaplanması gerekmektedir. Bu doğrultuda Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm sorunu incelenirken sürdürülebilirlik kavramına ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

1.3. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Gelişimi

Sürdürülebilirlik kavramı “kentleşme, nüfus artışı ve iç göç” gibi bir sürü sebeple birlikte insan ihtiyaçlarının çeşitlendiği ve arttığı; bununla birlikte kaynakların azaldığı, kirlendiği ve yavaş yavaş yok olduğu günümüz dünyasında en çok kullanılan kelime olmaktadır (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018: 3). Bunun nedeni şimdiki ve gelecek nesiller için yaşanılabilir bir dünya bırakılmak istenmesidir.

Sürdürülebilirlik kavramının insanlık tarihindeki varlığı Antik Yunan ve Roma dönemlerine uzanmaktadır. Modern dünyada ise 16. yüzyılda ağaç kesiminin olumsuz etkilerine yönelik tespitlerle var olmaya başlamıştır. Bununla birlikte sürdürülebilirlik kavramının çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan geliştirilmesi anlamına gelen kullanımına geçtiğimiz yüzyıldan itibaren başlanmıştır (Özgen, Dilek, Türksoy ve Çelebi, 2016: 27).

George Ludwig Hartig 1804’de “Ormanlık alanlar sürdürülebilirlik ilkelerine göre değerlendirilmedikçe sürekli orman ekonomisinden söz etmek mümkün değildir. Ormanlık alanlar öyle bir kullanılmalıdır ki, gelecek nesiller de en az bugünkü nesiller gibi bu alanlardan yararlansınlar” sözüyle orman yönetiminde sürdürülebilirliğin öneminden bahsetmiştir. Bu doğrultuda 18. ve 19 yüzyılda ormanlık alanlarının yönetimi için sürdürülebilirlik ilkeleri esas alındığını görmekteyiz (Schmandt ve Mitchell, 2009: 11). Yapılan bu çalışmaya bakıldığında doğal kaynakların korunmasından çok ekonomi verimliliğinin önemsendiği görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ise organizmaların ve bunların var oldukları çevre ile olan ilişkilerini inceleyen biyologların sürdürülebilirliğe başka bir açı ile bakmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda Alman biyolog olan Ernst Haeckel 1866’da ekoloji kavramından bahsetmeye başlamıştır. Haeckel çalışmasında ekolojinin, dünya üzerinde yaşamın var olması için organizmanın yaşadığı çevre ile uyum içinde yaşaması gerektiğini, ekolojinin yalnızca insan ihtiyaçlarını karşılamak için oluşmadığını ve ekolojik bir sürdürülebilirlik tanımıyla birlikte tüm canlıların yaşaması için güven odaklı bir yaklaşım olması gerektiğini belirtmiştir (Özgen, Dilek, Türksoy ve Çelebi, 2016: 28).

Sürdürülebilirlik ile ilgili yaklaşımlarda önemli kararlar alınmasını sağlayan görüşmeler 1970’li yıllarda başlamaktadır. 5 Haziran 1972 yılında Stockholm konferansında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 5 Haziran “Dünya Çevre Günü” olarak ilan edilmiştir (Çavuş ve Tanrısevdi, 2000: 151). Kalkınma ile sürdürülebilirlik kavramının birleştirilmesi ise Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından 1980 yılında gerçekleşmiş; bunun yanı sıra doğayı koruma için bir strateji hazırlanmıştır (Dodds, 2007: 279). Sürdürülebilirlik için önemli adımlar atılan adımlar sırasıyla; Bruntland Raporu (1987), Rio Konferansı (1992), Johannesburg Zirvesi (2002)’dir. Bu görüşmeler sürdürülebilirlik için önemli kararlar alınmasında öncülük etmektedir.

Bruntland Raporu’nun sürdürülebilirlik için önemi büyüktür. Sürdürülebilirlik kavramı hakkında çevre-kalkınma ilişkisi bakımından farkındalık yapılması WCED tarafından yapılan Bruntland Raporu sayesinde olmuştur. Bruntland Raporu ile birlikte sürdürülebilir kalkınma kavramı da gündem konusu haline gelmiştir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018: 15).

1.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Çağımızın temel kavramlarından biri sürdürülebilir kalkınma kavramıdır. Sürdürülebilir kalkınma, dünyanın daha iyi anlaşılmasının yollarından biri olduğu gibi, küresel sorunlara da çözüm yolu olmaktadır. Sachs (2019) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)’nın bir sonraki nesil için dünyanın ekonomik diplomasisine yön vereceğini belirtmektedir. SKA’ları genel bir şekilde “gelecek nesillerin yaşamını sürdürülebilir bir şekilde iyileştirmek için, bugünden doğru seçimlerin yapılmasını sağlamak ve tüm ülkelere, kendi önceliklerine bunun yanında dünyanın karşı karşıya olduğu çevre sorunlarına uygun olarak benimseyecekleri açık rehberlik ve amaçlar” olarak ifade edilmektedir (UNDP, 2016).

1972 yılı küresel olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine tanık olurken, kavramın kendisi de Dünya Koruma Stratejisi: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Canlı Kaynakların Korunması (Word Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development, 1980) başlıklı bir makalede şu sözlerle vurgulanmaktadır; “İnsanlar, ekosistemlerin taşıma kapasitesini ve kaynak sınırlamasını kabul etmek ve doğanın zenginliğinden ve ekonomik kalkınmadan yararlanma arayışlarında; gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dikkate almak zorundadırlar.” Bu doğrultuda makalenin amacı ise, canlı kaynakları koruyarak sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmaya yardımcı olmaktır (Sachs, 2019; 24). Daha sonra 1983 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, Geo Harlem Brundtland başkanlığında, dünya üzerindeki çevresel baskıları mümkün kılan ekonomik kalkınma faaliyetlerinin çevre üzerindeki baskılarla birlikte ele alınmasını ve incelenmesini sağlamak için bir komisyon kurmuştur. Komisyon, dünyadaki çevresel bozulmanın ve bunların ortadan kaldırılmasını sağlamak için yaptığı sürdürülebilir kalkınma çalışmalarını 1987 yılında tamamlamıştır (Kahraman ve Türkay; 2014; 90). Raporda sürdürülebilir kalkınma; “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama fırsatlarını riske atmadan şimdiki anın ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişme” olarak tanımlanmaktadır (Johnston vd., 2007; 60).

Sürdürülebilir kalkınma, 1992’deki Rio de Janerio UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) ve WCED (Çevre ve Kalkınma Komisyonu) önderliğinde gerçekleştirilen “Yeryüzü Zirvesi ve G21” eylem planında ilk kez sosyal ve ekonomik boyutlarla ele alınmıştır (Özgen, Dilek, Türksoy ve Çelebi, 2016: 31). Bu konferansın temel ilkelerinden biri “bugünkü kalkınma planı şimdiki ve gelecek nesillerin

ihtiyaçlarını tehdit etmemek zorunda” olmuştur (Sachs, 2019; 24). 2002'deki Johannesburg Zirvesi çevre ile ilgili çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlamıştır (Kahraman ve Türkay, 2014; 91). Johannesburg sürdürülebilir kalkınmayı üç bileşene ayırmış bu bileşenlerin birbirine bağlı birbirini güçlendiren ayaklar olduğunu belirtmiştir. Bunlar “ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması”dır (Sachs, 2019; 25).

Üç bileşenli sürdürülebilir kalkınma vizyonu Rio+20 Zirvesinin sonuç bildirgesinde “istediğimiz gelecek” sürdürülebilir bir kalkınma olarak şu şekilde tanımlanmıştır (BM genel kurulu, 2012; 4):

Sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için: Sürekli, kapsayıcı ve adil ekonomik büyümeyi teşvik etmek, herkes için daha fazla fırsat yaratmak, temel yaşam standartlarını yükseltmek; adil sosyal kalkınma ve içeriğinin geliştirilmesi; Ekonomik, sosyal ve beşeri kalkınmayı destekleyen ekosistemlerin ve doğal kaynakların entegre ve sürdürülebilir yönetimini teşvik ederken, ekosistemin yeni zorluklar karşısında korunmasını, yenilenmesini, onarılmasını ve güçlendirilmesini sağlamak gerekmektedir.

Gelecek kuşaklar ve sürdürülebilir kalkınma arasında bağlantının kurulması için en kullanışlı araç çevresel boyuttur. Bunun sebebi insan faaliyetlerinin çevrenin kendini yenileme olanağını yok etmesinden kaynaklıdır. Bu durum gelecek kuşakların toplumsal refahına engel olurken, onların yaşama hakkını da tehdit eder hale getirmektedir (Aksu, 2011). Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel ilkelerle bütün bir geçiş sürecidir. Bu doğrultuda sürdürülebilir bir ekonomik gelişim için düşünüldüğünde çevresel ve doğal süreçlerin birbirleriyle uyumu sağlandığında toplumların refah seviyesinde artış görülecektir. Sürdürülebilir kalkınma sürecini özetlemek gerekirse; hayat tarzı farklı olan ve farklı bakış açılarına sahip toplumların gelecek vizyonu oluşturmak için politikalarında ilke, yaklaşım ve stratejileri belirlemesi sürecidir (Tıraş, 2012; 59).

Sürdürülebilir kalkınmanın ilkeleri 1987'deki Brundtland Raporu'nda şu şekilde sıralanmaktadır (Brundtland komisyonu, 1987, akt: Glavic ve Lukman, 2007; 1884):

- Temel ekolojik sistemlerin korunması,
- Bütünsel bir planlama ve strateji geliştirme,
- Faydacı yaklaşıma uzun bir dönem açısından bakılması ve faydanın gelecek nesle ulaşmasının hedeflenmesi,
- Ekonomi ile çevre arasındaki dengenin bulunması,

- Uluslararası dağıtım kanalları arasındaki olanakların adil ve dengede olması.

Bunlar doğaya zarar vermeyen ve onu tüketmeyen uygulamalara dayanan uzun vadeli sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi hedef alan ilkeler olarak özetlenebilir. Küresel, bölgesel ve ulusal anlamda ekonomik bir büyüme, tüm insanlığın yaşamsal gereksinimlerinin karşılanması ve dünya üzerinde gün geçtikçe kronikleşen yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için önemlidir. Yoksulluğun önüne geçilmesi için ekonomik büyümenin sağlanması gerekliliğinin yanında ekonomik büyüme sonuçlarının zenginler kadar yoksullara da ulaşması için sosyal bir anlayış şarttır. Bu sebeple uzun vadeli bir ekonomik büyüme için çevre değerlerinin tüketmemesi ve ürettiği refahı toplumun bütün kesimine ulaştırması gerekmektedir (Kahraman ve Türkay, 2014; 94). Bu noktada sürdürülebilirlik; “günümüzdeki ihtiyaçların gelecek nesillerin yaşam standartlarını zedelemekten karşılanması” olarak tanımlanmaktadır (Karaman, 1996).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilgili çalışmalara bakıldığında ele alındığı ilk günden bugüne kadar ekonomik kalkınma, sosyal eşitlik ve çevre koruma konuları ile ilgili planlamalarının iyi belirlenmiş olmasına rağmen uygulamada sürekli sorunlar yaşandığını belirtilmektedir (Pelit, Baytok ve Soybalı, 2015: 43). Sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkelerinde bulunan ekonomi ile çevre arasındaki ilişkiye baktığımızda turizm sektörünün de doğal ve kültürel kaynaklardan yararlanarak bu kaynakları kendi lehine kullanmasından dolayı yaşanan tahribattan dolayı bu kaynakların sürdürülebilir kalkınma ilkeleri bağlamında değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Hardy ve Beeton (2001: 169)’a göre sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizmin ihtiyaçları doğrultusunda transferi olduğunu belirtmektedir. Devam eden kısımda turizmin çevresel etkilerini incelemek için sürdürülebilir turizm kavramı geniş bir şekilde incelenmiştir.

1.3.2.Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizm, turizm hareketinin neden olduğu doğal/çevresel ve kültürel bozulmalara çözüm olarak gelişmeye başlamıştır (Bramwell ve Lane, 2012: 1). Turizm sektörü çevresel kaynaklardan yararlanarak faaliyet gösteren ve bu kaynakları tüketici pazarında satışa sunan bir sektördür (Garrod ve Fyall, 1998: 199). Turizmin varlığını sürdürebilmesi aynı zamanda ekonomik faydalarını da devam ettirebilmesi için doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi şarttır (Mathieson ve Wall, 1982: 97). Bu sebeple çevrenin bozulmadan ve değiştirilmeden korunması,

ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve kültürel bütünlüğün devamının sağlanması için sürdürülebilir bir turizm düşüncesi ortaya çıkmıştır (Dinçer, 1996).

Dowling ve Fennel (2003; 5) ise sürdürülebilir turizmin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Kalkınmada eşitliğin sağlanması,
- Turizmin çevreye ve ekonomi için olumlu gelişmelerinin insanlar tarafından benimsenmesinin sağlanması,
- Yerel halkın yaşam kalitesinin desteklenmesi,
- Turistler için kaliteli bir ortam hazırlanması,
- Bu amaçların çevre kalitesini sürdürmesinin sağlanması.

Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma terimlerinin çoğunlukla birbirlerini ifade ettiği düşünülmektedir. Fakat bu kavramlar birbirlerinden ayrı anlamlara sahiptirler. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik, ifade edilirken devleti odak noktası alıp nesiller için düzenli hayat şartlarını hedef alırken; sürdürülebilir kalkınma daha çok süreci hedef alır ve bu yaklaşımda bulunan faaliyetlerin ilerlemelerini sağlayan dönüşümlerin yönetilmesiyle alakalıdır. Sürdürülebilir turizm ise sürdürülebilir kalkınma ile paralel düşünülebilir veya sürdürülebilir kalkınmaya fayda sağlayan tüm turizm türleri olarak ifade edilebilir (Lin, 2003; 460)

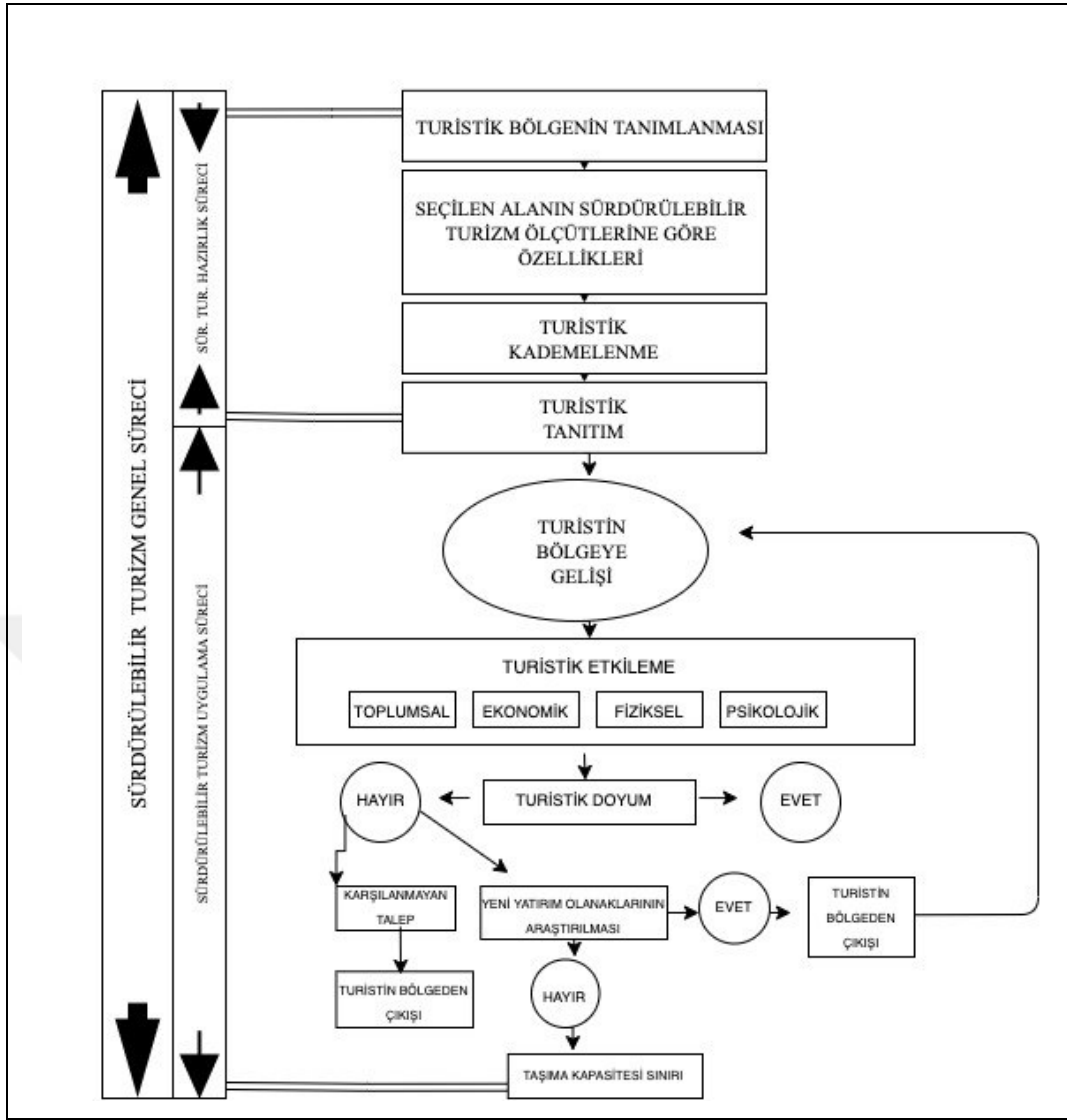
Sürdürülebilir kalkınma da turizm sektörünün yeri yarattığı fırsatlar ve beraberinde getirdiği zorluklar sebebiyle önemli bir yere sahiptir. Bu durum aslında turizmin dinamik yapısı, ekonomiye katkısı, büyüme hızı, sektör, çevre ve yerel halkla arasında özel bir iletişim gerektiren etkinlik olmasından kaynaklanmaktadır. Turizmin üretim ve tüketimin aynı anda gerçekleştiği sektörlerden biridir bu sebeple turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki bağ üç farklı durumda incelenmiştir (UNEP, UNWTO, 2005; 9-10):

- Farkındalık: Turizmin ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar ile çevresel faktörler açısından yerel halk ve ziyaretçilerin farkındalık seviyesine arttırmak ve bu farkındalığın tüm yaşamları boyunca sürmesini sağlamak.
- Etkileşim: Bir hizmet sektörü olan turizm doğasında yerel halk ve ziyaretçiler arasında doğrudan ve dolaylı olarak etkileşim olmasını sağlamaktadır bununla birlikte yeni yerler keşfetmesine de olanak oluşturmaktadır.

- Bağımlılık: Turizm hareketleri çevreyi, doğal çekicilikleri, tarihi ve kültürel yapıları tanımayı ve yerel halkla olumlu ilişkiler geliştirebilme isteğini beraberinde getiren ziyaretçi deneyimlerinden oluşmaktadır. Aynı zamanda turizmin çekicilik unsurlarını bu özellikler oluşturmaktadır.

Turizmle ilgili bahsedilen bu özellikler sürdürülebilir kalkınma için olumlu sonuçlar doğururken bununla birlikte olumsuz sonuçlar da doğurabilir. Turizm faaliyetlerinin artması kaynakların aşırı kullanımı ve bununla birlikte kaynakların hızla tükenmesi, doğal ve vahşi yaşam ortamlarında bozulma, çevresel kirlilik sorunu, içilebilir su kaynaklarının aşırı kullanılması, kültürel mirasın zarar görmesi gibi sorunları beraberinde getirirken bu sorunlar turistik büyümenin çevresel maliyetini de oluşturmaktadır (Ayaş, 2007; 61). Bu yüzden turizm sektörünün sürdürülebilirliği benimsemesi çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin azaltılması için büyük bir önem arz etmektedir.

Çakılcıoğlu (2013) sürdürülebilir turizm için bir şema oluşturmuştur. Bu şemada sürdürülebilir turizmin amacına ulaşabilmesi için izlemesi gereken ilkeler doğrultusunda, uzun vadeli değişimler öngörmüştür. Bununla birlikte eldeki kaynak ve olanaklardan en verimli biçimde yararlanılması için bir yöntem geliştirmiştir.

Şekil 1. 4. Sürdürülebilir Turizm Genel Süreci (Çakılcıoğlu, 2013; 32)

Şekil 1.4. üzerinde görülen sürdürülebilir turizm hazırlık ve uygulama sürecinde bilgi sağlamak ve yaymak çok önemlidir. Sürdürülebilir turizmin genel sürecinde açıklanırken, ilk olarak turistik bölge tanımlanmış ve ekolojik kriterlere göre sahip olduğu kaynaklar belirlenmiştir. Sahip olunan kaynaklara göre bir hazırlık yapılması tavsiye edilmiştir. Yapılacak tanıtım faaliyetleri ile de sürdürülebilir turizme hazırlık süreci tamamlandığı belirtilmiştir. Turistik tanıtımların ardından, turistin sosyal, fiziksel ve psikolojik etki süreci sadece ekonomik değil, aynı zamanda memnuniyet sağlayıp sağlayamayacağını da belirleyecektir. Turist olumlu etkilenirse, memnuniyet sağlayacak ve bölgeye tekrar gelmek isteyeceği belirtilmiştir. Turist memnun değilse, yeni yatırım fırsatlarının harekete geçirilmesi ve böylece turistin bölgeye tekrar gelmesini sağlamaya çalışılması önerilmiştir. Yeni yatırım fırsatları mevcut değilse, bölgenin turistik gelişimi devam edemeyecektir. Şekil, sürdürülebilir turizmin hazırlık

aşamasından ürün tüketimine kadar, hazırlığın her aşamasında bilginin öneminin görülmesi için genel bir şekil sunmaktadır (Özkök ve Gümüş, 2009; 55).

Kozak (2020) sürdürülebilir turizmi genel olarak; “sürdürülebilir turizm; turistler, çevre ve yerel halk arasındaki anlaşmazlıkları azaltılmasını sağlayan olumlu bir düşüncedir. Aynı zamanda doğal kaynaklar ve insan arasındaki uzun dönemli yaşanılabilir bir ortam hazırlama yaklaşımıdır. Gelişme karşıtı olmamasına rağmen gelişmenin sınırlı olduğunu düşünmektedir. Kaynakların dengeli bir şekilde dağıtılması, dünya barışına katkı sağlaması ve toplumsal yaşam şartlarının yükseltilmesi; sürdürülebilir turizmin en güncel hedefleri arasındadır” şeklinde değerlendirmektedir.

Sürdürülebilir turizm, “çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel” boyutları ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple sürdürülebilir turizmin boyutlarına yer vermekte fayda vardır.

1.3.2.1. Sürdürülebilir Turizmin Boyutları

Sürdürülebilir turizmin boyutları temel olarak çevre, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlar ve bunların turizm üzerindeki etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Turizmin sürdürülebilirliği için bu üç boyut arasındaki uyumun sağlanması gerekmektedir (Özgen, vd., 2016; 49). Bu üç boyutla ilgili bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

1.3.2.1.1. Sürdürülebilir Turizmin Çevresel Boyutu

Çevreyle birbirinden ayrı olarak düşünilemeyen turizm gelişimi için bir anahtar kelime olan sürdürülebilir turizm yaklaşımı, hızla büyüyen turizm endüstrisi için daha fazla göz ardı edilemez bir hale gelmiştir (Sezgin ve Kalaman, 1999; 431). Turizm hareketleri neticesinde çevrenin aşırı ve plansız kullanımı, doğal kaynakların ve dengenin tahribatını da beraberinde getirmektedir (Mercan, 2010; 26).

Turizm ve çevre arasındaki bağ, doğal ve kültürel kaynaklarla oluşmaktadır. Bu bağlam üzerinde amaç, ortak faydaları arttırmak ve olumsuz etkenleri de azaltmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için sürdürülebilir turizm planlaması çalışmalarının yapılması gerekmektedir (Connel, Page ve Bentley, 2009; 867).

Doğal çevre turistlerin bilinçsiz davranışları sebebiyle yıpranmakta bununla beraber sahip oldukları doğal güzelliklerden mahrum kalmaktadır (Edgell Sr, vd.,

2008). Turizmin plansız bir şekilde yönetilmesi kaynakların yanlış kullanımına ve hızla tüketilmesine, çevre, hava ve su kirliliğine, doğal güzelliklerin tahribatına, insan ve diğer canlılara ev sahibi olan doğal alanların azalmasına ve yaşama alanlarını kaybeden canlıların nesillerinin tükenmesine bundan dolayı çevresel yıkıma sebep olmaktadır (Kozak, 2020; 34).

Turizmin çevre üzerinde sadece olumsuz etkisi yoktur olumlu etkileri de bulunmaktadır. Çevre bilincinin geliştirilmesi, doğal alanlarda alt yapıları güçlendirmek için çalışmalar yapılması, çevre kalitesinin artırılması ve doğal alanların korunması turizmin olumlu etkileri arasındadır (Avcıkurt, 2007). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında doğa varlıkları, “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer altında veya su altında korunması gereken değerler” şeklinde tanımlanmaktadır (Mevzuat, 1983).

Çevresel kaynakların korunması sürdürülebilir turizm ilkeleri arasında yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Dünya Turizm Örgütü, 2005). Çevresel sürdürülebilirlik anlam olarak her ne kadar doğal çevrenin mevcut durumunun korunması anlamına gelse de tahrip olmuş alanlar açısından bakıldığında mevcut durumun iyileştirilmesi ve düzeltilmesi anlamına da sahiptir (Weaver, 2006).

1.3.2.1.2. Sürdürülebilir Turizmin Sosyo-Kültürel Boyutu

Turizm, toplumu oluşturan bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal taleplerini etkilerken toplumsal yaşamda da önemli sonuçlara ve değişikliklere sebebiyet vermektedir (Özgen, vd., 2016; 51). Sürdürülebilirlik kavramı ise nesiller arasında eşitlik olmasını sağlamasının yanında, doğal hayatın sürdürülebilir olmasını da sağlamakta ve toplumsal sürdürülebilirlik yaklaşımına önem vermektedir (Özkök ve Gümüş, 2007; 53).

Turizmin sonuçlarını toplumlar üzerinde değerlendirildiğinde sosyo-kültürel boyut ile karşılaşılmaktadır. Bu doğrultuda sosyo-kültürel boyutun içeriğinde; toplumsal, sosyal ve kültürel öğeler bulunmaktadır. Turizm ise turist ile yerel halk arasındaki mesafeye, bölgeyi ziyaret eden turistlerin yoğunluğuna, kentleşme gibi etkilerle ilişkilidir (Doğan, 2004; 1). Bu etkiler olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılmaktadır. Olumlu etkileri şu şekilde sıralamak mümkündür (Kozak, vd., 2010; 90-91).

- Bölge içinde hoşgörü ortamının gelişmesi,
- Boş zamanı verimli kullanma alışkanlığı kazanılması,
- Kadın haklarına önem verilmesi,
- Kültürel değerlerin korunması için yeni oluşturulan kurumların ortaya çıkması,
- Toplumsal refah, gibi girişimler olabilir.

Olumsuz etkileri ise şu şekilde sıralanabilir (Berber, 2003; 213)

- Anadildeki yabancı kelimelerin artması,
- Suç oranlarında büyüme,
- Ahlaki değerlerin bozulması,
- Kültürün metalaşması,
- Yabancılarla yönelik düşmanlık oluşması,
- Turistlerin yaşamlarına özenilmesi, vb. durumlar söz konusudur.

Dünyada turizmin önemli bir sektör haline gelmesi ve sürekli büyümesi çevresel ve kültürel varlıkların zaman içerisinde olumsuz etkilenmelerine sebebiyet vermektedir. Turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerini minimuma indirilebilmek için sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Yerel halkın bilgi ve farkındalık seviyesi belirlenmeli ve turizm sürecine aktif olarak katılımları gerekmektedir. Bundan hareketle yapılacak planlamanın turistler ve yerel halkın doğasıyla uyum içerisinde olması gereklidir (Kozak, 2020; 44: Özgen, vd., 2016; 55).

Bundan hareketle turizmin sosyo-kültürel etkileri özetlenirse; oluşturulan planlamalarının insan eylemlerinin yoğunlukları azaltılarak belli bir zaman içinde doğal ve kültürel varlıklara zarar vermemelerinin sağlanması, düzenli bir rezervasyon sistemi ile taşıma kapasitesi aşımının önlenmesi aynı zamanda kültürel bozulmalara yönelik önlemler alınması sağlanması gerekmektedir (Gündüz; 2004; 62).

1.3.2.1.3. Sürdürülebilir Turizmin Ekonomik Boyutu

Turizmin ekonomik etkileri bugüne kadar en çok araştırılan alanlardan biridir. Turizmin olumlu etkileri arasında; istihdam yaratıcı rolü, ülkeye döviz girdisi sağlaması ve bölgesel kalkınmaya katkısı bulunmaktadır. Turizmin artan talebiyle beraber yiyecek, ev ve arsa fiyatlarındaki artışın yarattığı enflasyonla birlikte ülke ekonomilerinin sadece turizmle bağlantılı hale gelmesi olumsuz etkiler arasındadır (Saveriader, 2000; 149).

Turizmi sadece ekonomik olarak faydalarına bakan bölgeler turizmin bölgesel olarak zarar görmesini önemsememektedir (Mason, 2008; 54). Bu duruma sürdürülebilir açıdan bakıldığında Butler (1999) doğal, beşeri, fiziki ve kültürel çevreyi göz önüne alarak turizmin kendini sürdürülebilir kılabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte Coccossis (1996) turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması için dört farklı bakış açısı öne sürmektedir (Butler, 1999; 10):

- Ekolojik bir sürdürülebilirlik adına çevresel bakış açısı,
- Uzun dönemli bir bakış açısı,
- Turizmi ekonomik olarak sürdürebilmek için sektörel bir bakış açısı,
- Sürdürülebilir kalkınmanın planlanması açısından önemli olarak stratejik bir bakış açısı.

Coccossis (1996)'in bütünsel bakış açıları çevrenin ve sektörün çıkarlarını önemseyerek sürdürülebilir turizm açısından önemli ve sorumlu bir bakış sunmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın asıl amacı ekonomik gelişmeyi doğal kaynaklardan yararlanarak sağlamaktır. Ekonomik olarak büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanması ise ekolojik denge kurularak oluşturulabilir. Yenilemeyen doğal kaynaklar, petrol, kömür, doğal gaz vb. ile sınırlanırken; hava kirliliği ve su kirliliği, erozyona uğrayan toprak, körelmiş ozon tabakaları gibi doğal kaynaklarının da korunması gerekliliği şarttır (Akış, 1999; 37).

1.3.2.2. Sürdürülebilir Turizm Planlaması

21. yüzyıl milyonlarca kişi için boş zaman ve gelir açısından artış yaşanan bir dönemdir. 21. yüzyılda yaşanan bu gelişmeler turizmin hızla büyümesine de sebep olmuştur bunun nedeni ise; çalışma sürelerindeki kısalma, kişi başına düşen milli gelirdeki artış, ulaşım ve bilişim sektöründeki gelişmeler, yeni turizm destinasyonların oluşması gibi birçok sebebi bulunmaktadır (Özgen, vd., 2016; 108). Giderek büyüyen ve dünya üzerinde geniş çaplı bir endüstri haline gelen turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması birçok etkene bağlıdır. Bu etkenlerden bazıları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Avcıkurt, 2003; 71):

- Turizm çalışanları ve yerel halkı koruyucu önlemler almak,
- Doğal kaynakların, tarihin ve kültürün gelecek nesilleri göz önünde bulundurarak koruyup varlığını sürdürmek.

Planlama yapılırken turizm için sürdürülebilir bir anlayış sağlanmalı ve turizmin sadece ekonomik açıdan planlanmaması; doğal ve kültürel çevreye duyarlı, yerel halka ve çevreye saygılı olan bir anlayışın sağlanması gerekmektedir (Altanlar ve Kesim, 2011; 2). Yalnızca bu şekilde kültürel, doğal, tarihi değerlerin zarar görmemesi engellenebilir. Eğer turizm planlaması sadece ekonomik açıdan değerlendirilirse kültürel, doğal, tarihi değerlerin zarar görmesinin yanı sıra toplum yapısının bozulması, turistler ve yerel halk arasında sorunların oluşması, sosyal bozulmanın yaşanması gibi durumlarda ortaya çıkacaktır (Türkün, 2007).

Kauppila vd. (2009; 425), sürdürülebilir bir turizm planlamasının odak noktalarının uzun vadeli bir bakış açısı ve kapsamlılık olduğunu belirtmektedir. Kapsamlılığı tanımlarken üç temel öge olarak ekonomi, ekoloji ve sosyo-kültürel değerlerin bir arada düşünülmesi gerektiğinden bahsetmektedir.

Sürdürülebilir turizm planlamasının en önemli unsuru dengedir. Bu dengenin sağlanması için hem bölgeye gelen turistlerin hizmet kalitesi yüksek tutulmaya çalışılması gerekmekte, hem de turistik talebi oluşturan ürünler korunmaya çalışılması gerekmektedir. Bu sayede bir yandan turizm cazibesi canlı tutulup yükseltilirken, öte yandan turizmi oluşturan kaynaklar korunarak yeni nesillerin ulaşması sağlanır (Durak, 2014 ;67).

Sürdürülebilir turizm planlaması için sürdürülebilir turizm yaklaşımı benimsenmektedir. Bu yaklaşımın temel ilkeleri şu şekilde (Çakılcıoğlu, 1996; 25);

- Turizm düzenlemeleri yapılırken talebe değil arza bakılması,
- Önceliklerin yerel halka tanınması
- Mevsimsel turizmi kaldırıp turizmin 12 ay'a yayılmasının sağlanması,
- Ulaşımda toplu taşıma kullanılması,
- Temiz enerjinin kullanılması,
- Seyahat durumunda dinlenme,
- Gerçek yaşamın gösterilmesi,
- Mevcut olan yapıdan faydalanılması,
- Kültürel ve toplumsal kimliğin bozulmasının engellenmesi,
- Turizm yatırımlarında uzun vadeli, gelişime açık ve esnek bir anlayış belirlenmesi gibi sıralanabilir.

Sürdürülebilir turizm planlamalarının uygulanamaması durumunda ise karşımıza “aşırı turizm” kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu literatür için yeni bir kavramdır. Goodwin (2017)’e göre aşırı turizm ziyaretçi sayısının çok fazla olması ile bölgedeki yaşam kalitesinin ve turizm deneyiminin kötüye gitmesini ifade eder. Colomb ve Neby (2016) yaptıkları çalışmalarında turizmin en fazla oranda yaşandığı “Paris, Berlin, Hong Kong, Venedik, Kaliforniya ve Rio de Janerio” kentlerin bu sorunu yaşadığını belirtmektedir. Bu sorunlar karşısında turizm sektöründeki sağlıklı büyümenin ancak sürdürülebilir turizm planlamalarıyla sağlanabileceği belirtilmektedir (Higgins ve Desbiolles, 2019; 3). Bu bağlamda araştırmanın devam eden kısmında “aşırı turizm” kavramına yer verilmiştir.

1.4. Aşırı Turizm Kavramı

Aşırı turizm, İngilizce anlamı “overtourism” olup Türkçeye “Aşırı Turizm” olarak çevrilmiştir. Aşırı turizm kavramının yeni oluşu sebebiyle genel kabul görmüş tanımı henüz bulunmamakta olup en basit anlamını şu şekilde ifade etmek mümkündür; “bir destinasyona yönelik gerçekleşen turizm talebinin, mevcut arz kapasitesinden fazla olması sonucunda ortaya çıkan durum” (Aylan ve Aylan, 2020: 584). Aşırı turizm kavramı literatüre 2016 yılında girmiş olup 2017 yılı ve sonrasında insanların dikkatini çekmiş üzerine tartışmalar ve haberler yapılmıştır (McKinsey&Company World Travel and Tourism Council, 2017, Sputniknews, 2019).

Aşırı turizm sorunu ile ilgili yapılan çalışmaların odak noktasına bakıldığında; Sing (2018; 415) aşırı turizmi “turistlerin sürdürülemez bir şekilde ele geçirdiği popüler destinasyon” tanımladığı çalışmasında odak noktasını “destinasyon” olarak seçmiştir. Goodwin (2017; 1) ise aşırı turizmi “yerel halkın veya ziyaretçilerin fazla şekilde artış gösterdiği bununla birlikte bölgedeki yaşam kalitesinin ve turizm deneyiminin kötüye gittiği durum” olarak tanımlamış ve odak noktasını “etki/destinasyon” olarak almıştır. Peeters (2018; 15)’da aşırı turizmi “belirli yerlerde ve zamanlarda turizmin etkisinin sosyal, psikolojik, fiziksel, ekonomik, politik ve ekolojik etkilerin aşıldığı durum” olarak tanımlamış olup odak noktası “etki” üzerine olmuştur. Bunların yanında Milano (2018; 2) ve Koens (2018; 4) aşırı turizmi tanımlarken odak noktalarını “etki” üzerine seçmiştir. Çalışmaların odak noktaları incelendiğinde aşırı turizmin etki odağına daha çok rastlandığı görülmüştür. Tablo 1’de Türkiye’de yapılan bazı aşırı turizm çalışmaları ve odaklarına yer verilmiştir.

Tablo 1. 1. Türkiye’de yapılan çalışmalarda aşırı turizm tanımları

Çalışma İsmi	Yazar	Odak Noktası
Aşırı Turizm ve Turizm Korkusu: Yerel Halk ve Turizm İlişkisinin Evrimi	Duyar, Bayram, 2019	Etki
Aşırı Turizm Kavramının Farklı Boyutlarıyla incelenmesi: Instragram’da Paylaşılan Fotoğraf ve Yorumların İçerik Analizi	Aylan, Aylan, 2020	Etki
Paydaşların Gözüyle Yavaş Şehir Akya’da Aşırı Turizm	Yüksek, vd., 2020	Etki/Destinasyon
Bodrum’da Yaşayan Yerel Halkın Kentsel Yaşam Kalitesi Algılarının Aşırı Turizm (Overtourism) Kapsamında Değerlendirilmesi	Yumuk, Altıntaş, 2019	Etki/Destinasyon
Sürdürülebilir Şehir Turizmi: Barselona Aşırı Turizm Örneği	Boz, Özkan, 2019	Etki/Destinasyon
Aşırı Turizm Sorunsalı: Kapadokya Bölgesi’ne Yönelik Bir Çalışma	Eren, Bozkurt, 2020	Etki/Destinasyon

Tablo 1.1.’e bakıldığında Türkiye’de aşırı turizm sorunu ile ilgili yapılan çalışmalar görülmektedir. Duyar ve Bayram (2019) çalışmasında aşırı turizmin yerel halk ve turistik destinasyonlardaki etkileri üzerine incelemeler sunmuş olup aşırı turizmin etkilerinin yönetilmesi üzerine öneriler sunmuştur. Aylan ve Aylan (2020) ise sosyal medyanın aşırı turizm sorunu oluşturmaya yönelik bir çalışma yaparak yine aşırı turizmi etki odaklı değerlendirmiştir. Tablo 1 üzerindeki diğer çalışmalara bakıldığında aşırı turizmin etkileri ve destinasyon odaklı inceledikleri görülmektedir.

Walmsley (2017: 2) aşırı turizmin var olduğu yerlerin taşıma kapasitesi aşılmış aşırı kalabalık destinasyonları işaret ettiğini söylemektedir. Peeters (2018: 15) ise aşırı turizmi belirli bir destinasyondaki turizm etkilerinin “sosyal, psikolojik, fiziksel, ekonomik, politik ve ekolojik” olarak aşıldığı durum olarak ifade etmektedir. Bu sebeple aşırı turizm destinasyondaki nüfus artışını etkilemesinin yanında sosyal yaşam ve çevre bütünlüğü gibi unsurları da olumsuz bir şekilde etkilemektedir (McCool, Lime, 2001: 381).

1.4.1. Aşırı Turizme Neden Olan Unsurlar

Konaklama ve ulaşım olanaklarının artmasıyla birlikte daha fazla insan turizm faaliyetlerine katılabilmektedir. Ulaşım olanaklarının fiyat açısından ucuzlaması bununla birlikte havayolu taşımacılığının yaygınlaşması ve uygun fiyatlı olması turizm faaliyeti yapacak olanlara birçok olanak sağlamaktadır (Steetanah, vd., 2018).

Uluslararası yapılan seyahatlerin artmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi de bulunmaktadır. Birçok destinasyon sosyal medya sayesinde kültürel ve turistik çekiciliklerini neredeyse tüm dünyaya gösterebilmektedir (Peeters, vd., 2018: 24). Destinasyon merkezleri sıralanan bu sebepler sayesinde yüksek sayıda turist çekmeye başlamaktadır. Bununla birlikte destinasyon yöneticileri, turistlerin yüksek sayıda gelmeye başladığı bölgelerden çekmek amacıyla benzer çevresel özelliklere sahip farklı destinasyonlara yönlendirmeye çalışmaktadır. Intrepid Travel (2017), Appelbaum (2018) ve Fitzgerald (2018) çalışmalarında bu destinasyonları “under tourism” olarak açıklamaktadır. Çalışmalarda bu şehirlerin potansiyel olarak “aşırı turizm” destinasyonları olacakları belirtilmektedir.

Duyar ve Bayram (2019: 350) aşırı turizm nedenlerini “orta sınıfın yükselişi”, “paylaşım ekonomisi” ve “medyanın etkisi” olarak üçe ayırmaktadır.

- **Orta Sınıfın Gelişmesi;** Ekonomisi gelişmekte olan ülkelerinde insanların turizm için yapmış olduğu harcamalarının ülke ekonomisindeki yerinin önemi oldukça önemli olup orta sınıfta gelişmesiyle beraber turizm üzerindeki etkilerinin de artacağı beklenmektedir (Kharas, 2017: 2).
- **Paylaşım Ekonomisi;** İnsanların orta gelir düzeyine ulaşmaları beraberinde “paylaşım ekonomisi” kavramını getirmiştir. Paylaşım ekonomisi kavramı ise bilgi ve teknoloji sistemleriyle ilgili olup insanların fiziksel ve fiziksel olmayan mal ve hizmetleri internet aracılığıyla birbirlerine aktarması anlamına gelmektedir (Hamari, vd., 2015: 2048). Bu sayede insanlar konaklama imkanlarını bile “Airbnb” vb. diğer uygulamalar ile daha ucuza getirebilmektedir.
- **Medyanın Etkisi;** Medya insanları kimlik, mutluluk ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını yönlendirmede büyük bir rol oynamaktadır (Thurnell-Read, 2017: 61). Yapılacaklar/Görülecekler listesi adı altında filmler ve listeler oluşturmaktadır. Bunlarda insanları belirli yerlere yönlendirmektedir.

1.4.2. Aşırı Turizmin Etkilerine Genel Bakış

Aşırı turizmin etkilerini çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak 3 ana başlıkta incelemek mümkündür (Peeters, vd., 2018: 38).

- **Çevresel etkiler,** esas olarak doğal/çevresel kaynaklarının kullanımının artması sonucu oluşan etkilerdir. Bu kullanımın sonucunda çevre kirliliği, altyapı sorunları, görsel kirlilik, çevresel hasar ve aşırı nüfus yoğunluğu gibi sorunlar oluşmaktadır.

Çevre kirliliğinde su, toprak, hava ve gürültü kirliliği gibi sorunlarda artış yaşanmaktadır. Altyapı sorunlarına bakıldığında turizm kaynaklı yapılan yatırımların, yerel halkın ya da daha geniş kitlelerin ihtiyaç duyduğu altyapı yatırımlarına zarar vermediği görülmektedir. Görsel kirlilikte turizm yatırımlarının inşaatından dolayı doğal veya kültürel manzaralarının görsel olarak kirletmesinden söz edilmektedir. Çevresel hasar, turistlerin belirli noktalardaki destinasyona yoğunlaşmasından dolayı doğal, tarihi ve mimari alanlara zarar verilmesidir. Aşırı nüfus yoğunluğu ise doğal, tarihi ve mimari alanlara çok fazla ziyaretçi gelmesinden dolayı oluşan aşırı kalabalıktır.

- **Ekonomik etkiler**, turizm mal ve hizmetlerine ve üretim faktörlerine yönelik talebin artması gibi durumlarda fiyatların artması sebebiyle oluşan etkilerdir. Bu etkiler beraberinde yerel halk ve diğer sektörlerin üretim faktörlerini (tarım, sanayi, vb.) ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda turizmin mevsimsel bir yapıya sahip olması nedeniyle ekonomik bağımlılığını belirli zamanlarda gerçekleştirmesiyle beraber güçlü bir şekilde turizme ekonomik bağımlı olunmasına sebep olur. Aşırı kalabalığın, tesisler, altyapı ve turistik alanlara ulaşılabilirliğin azalması hem yerel halk hem de ziyaretçiler için bazı günlük aktivitelerin engellenmesine sebep olmakta ve ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir.

- **Sosyo-Kültürel Etkiler**, turizm ziyaretlerinin yaşanan artış beraberinde turizm odaklı altyapı ve tesisler için talebin artmasını sağlamıştır. Bu durumda yerel halka yönelik altyapı ve tesislerin bozulmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte yerleşim alanlarında yaşayan halk için bölgeler daha az yaşanılabilir hale gelmeye başlamaktadır. Bununla birlikte nüfustan farklı ziyaretçi sayısının artmasıyla beraber ziyaretçi ve yerel halk arasında çatışmalara sebep olmaktadır. Yerel halkın değerlerini ve davranışlarını değiştirmelerinden dolayı kültürel kimlik kaybı da aşırı turizmin beraberinde getirdiği sosyo-kültürel etki olarak söylenmektedir.

1.4.3. Aşırı Turizm ve Yerel Halk İlişkisi

Aşırı turizm yaşayan destinasyonlarda yerel halk rahatsızlıklarını hoşnutsuzluk, direniş ve protesto gösterileri gibi farklı farklı şekillerde göstermektedir (Colomb, Novy, 2016). Turizm destinasyonlarında yaşayan yerel halk aşırı turizm dolayısıyla kültürel çatışmalar yaşamaktadır. Bu durum yerel halka ciddi boyutlarda rahatsız etmekte olup onları daha az çekicilikler barındıran şehirlerde yaşamaya itmektedir. Eren ve Bozkurt (2020) çalışmalarında “Barcelona, Berlin, Paris ve Prag” şehirlerini

örnek olarak vermektedirler. Davies (2017) çalışmasında yerel halk tarafından belirtilen “aşırı turizm” etkilerini şu şekilde sıralamaktadır; “çimlerin yerine çıplak toprakların geçmesi, kumsalların çöp kirliliği ile dolu olması, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan dükkanların pahalılaşması ya da turistler için lezzetler satmaya başlaması”.

WTTC ve McKinsey Company (2017: 8) turistlerin aşırı kalabalıklaşmasıyla ilgili olarak destinasyonlarda beş tip sorun tespit etmektedir.

- Yabancılaşmaya başlamış bir yerel halk
- Bozulmaya başlamış bir turist deneyimi
- Çok fazla yüklenilmiş bir altyapı
- Doğaya ve çevreye zarar
- Kültür ve mirasın tehdit içinde olması

Yabancılaşmaya başlayan yerel halka örnek olarak; Nikjoo ve Bakhshi (2019) İran’da paylaşılmış turist fotoğraflarındaki yerel halkın varlığı üzerine yaptıkları çalışmalarında; insan varlığına sahip fotoğrafların %10’u turistlerin yerel halktan alışveriş yaptıklarını göstermektedir.

Duyar ve Bayram (2019: 352) çalışmalarında Slovenya, Hollanda, İzlanda, Macaristan, Tayland, İspanya, İtalya gibi birçok ülkenin aşırı turizm ve yerel halk ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarını derlemiş ve bu şehirlerde aşırı turizme karşı alınan önemleri yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Tablo 1.2.’de bazı destinasyonlar ve aşırı turizm sorunları gösterilmektedir.

Tablo 1. 2. Bazı destinasyonlarda aşırı turizm sorunları

Destinasyonlar	Aşırı Turizm Sorunları
Ljubljana	Hayat kalitesi, trafik, hava kirliliği, kalabalıklaşma (Kusher ve Mihalic, 2019)
Amsterdam	Uyuşturucu sebebiyle kavga (Pinke-Sziva, 2019)
İzlanda	Kalabalıktan dolayı doğal çevreye verilen tahribat (Pinke-Sziva, 2019)
Budapeşte	Gece hayatı sebebiyle kavga ve gürültü (Pinke-Sziva, 2019)
Bangkok	Çinli turistlerin sorumsuz davranışları (Gong, vd., 2018)
Barselona	Turizmin karbonsalınımından dolayı çevresel etkiler ve tehditleri (Rico, vd., 2019)
Venedik	Venedik halkı Airbnb’nin ev kiralari üzerinde etkisinden dolayı ev kiralalarının ve ev fiyatlarının daha uygun olduğu yerlere göç etmektedirler (Gant, 2016).

Aşırı turizm, destinasyonda yaşayan yerel halkı olumsuz etkilediği gibi turistleri de olumsuz etkilemektedir. Turistler büyük beklentilerle gittiği destinasyonlarda kalabalıklaşma sebebiyle rahatlıkla gezemediklerinde, gürültü ve kirlilikle karşılaştıklarında seyahatlerinden memnun bir şekilde ayrılamazlar. Bu durum destinasyon imajına zarar vermektedir.

1.4.4. Aşırı Turizm İçin Alınabilecek Önlemler ve Geliştirilebilecek Politikalar

Aşırı turizm, dünya çapındaki birçok popüler destinasyon için tehlike barındırmaktadır. Scheivahman (2016) bu sürecin iyi yönetilmediği takdirde çok fazla olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmektedir. Duyar ve Bayram (2019: 351)'a göre her destinasyonda aşırı turizm aynı şekilde yönetilmemektedir. Bunun sebebi her ülkenin sorunun çözümüne uyan net bir çözüm yolu bulunmamasından kaynaklanmaktadır (Koens, vd., 2018). Örnek olarak aşırı turizm, bazı destinasyonlarda çevreye zarar verirken bazı destinasyonlarda sosyal kaynaklara zarar vermektedir bu sebeple çözüm yolları destinasyonlara özgü yapılmalıdır (Duyar, Bayram, 2019: 353).

UNWTO toplantısında dönemin Genel Sekreteri aşırı büyümeye sürdürülebilir, sorumlu ve akıllı bir şekilde yönetilerek engel olunabileceğini ve turist faaliyetlerini çeşitlendirerek, mevsimsel turizmi azaltarak, az turist alan destinasyonlar için farkındalık yaratılarak bu durumun aşılabileceğini belirtmektedir (UNWTO, 2017).

Peeters vd. (2018: 93) Avrupa Parlamentosu Ulaştırma ve Turizm Komitesi'nin gerçekleştirdiği araştırmada destinasyon yöneticilerinin aşırı turizm durumuna karşı faaliyete geçirdiği önlemler şu şekildedir;

- Turistlere yönelik kanunlar; alkol ve uyuşturucu tüketimiyle ilgili belirli yerler ve zamanlarda kısıtlamalar,
- Turizm tanıtımlarla birlikleri turistleri yeni turistik yerlere daha iyi ulaşım olanakları ile yönlendirmek,
- Ziyaretçilerin artması sebebiyle trafik yönetimi, güvenlik önlemleri, atık yönetimi gibi çalışmalar oluşturmak,
- Fiyat artırımı (belirli zamanlarda, yerlerde veya belirli gruplar için), örneğin; vergilendirme yolu ile),
- Mevsimselliğin azaltılması (tanıtımlar ve yeni çekicilikler oluşturulması yoluyla),
- Yeşil yapı, yeşil yakıt, yeşil çevre gibi yeşil düzenlemeler oluşturmak,
- Belirli gelişmeleri durdurmak; imar sistemleri, kanunlar ve Airbnb kapasite artırımlarında duraklamalar sağlamak gibi önlemler oluşturarak kontrol edilemeyen gelişmeleri önlemek,

- Turizm paydaş katılımını, turizm gelişimini ve pazarlamasını artırmak,
- Turistlerin ulaşım olanakları, ziyaret edilecek yerler ve o yerlerin kalabalıklığı hakkında gerçek zamanlı bilgiler sunmak,
- Yüksek kaliteli turizmi teşvik etmek (turizm türlerini, ürünleri ayarlayarak),
- Yerel halka yönelik teşvikler sunmak (yerel halka hizmet veren işletmeler, turizmde iyileştirilmiş çalışma koşulları gibi),
- Destinasyonlardaki çekiciliklere dinamik sınırlılıklar koymak,
- Pazarlamayı sınırlandırmak veya pazarlamamak,
- Turistlere ve yerel halka yönelik bilinçlendirmeler planlamak,
- İyileştirilmiş bir izleme sağlamak,
- Araştırmalar yapmak.

Yukarıda belirtilen önlemler uygulama açısından destinasyonun yapısına göre farklılık göstermekte ve genellikle ilk üç önlemin uygulandığı raporlarda belirtilmektedir. Aşırı turizm yönetimi yapılırken bu durumu uzun vadeli bir şekilde çözebilmek amacıyla politikalar geliştirilmelidir. Aşağıda Avrupa Komisyonu (2007) tarafından alınan Turizm Sürdürülebilirlik Grubu (2007) tarafından hazırlanan politikalar on yıldan eski olmasına rağmen aşırı turizmden kaçınılmasına yönelik ilkeleri içinde barındırmaktadır. Buna yönelik Avrupa Parlamentosu Ulaştırma ve Turizm Komitesi politikalar belirlemiştir.

Tablo 1.3.'te Avrupa Konseyi Politikaları, örnek olay önlem kategorilerine kısmen karşılık gelmektedir. Bununla birlikte sınır ötesi ve işbirliği oluşturmak politikasına karşılık önlemler söz edilmediği görülmektedir. İkinci olarak, uygunsuz davranışlara karşı kanun yaptırımları, mevsimselliği azaltma ve araştırma gibi önlemlere karşılık Avrupa Konseyi Politikası bulunmamaktadır.

Tablo 1. 3. 41 Örnek olay incelemesinden türetilen 16 önlem ile 17 Avrupa konseyi planlamasına genel bakış

Politikalar	Politikaların Uygulama Biçimi İçin Getirilen Öneriler
Ziyaretçileri yaymak	2.Turizm tanıtımlarla birlikleri turistleri yeni turistik yerlere daha iyi ulaşım olanakları ile yönlendirmek
Zamana dayalı olarak yeniden rota belirleme	9.Turistlerin ulaşım olanakları, ziyaret edilecek yerler ve o yerlerin kalabalıklığı hakkında gerçek zamanlı bilgiler sunmak
Dinamik ziyaretçi rotaları	2. Turizm tanıtımlarla birlikleri turistleri yeni turistik yerlere daha iyi ulaşım olanakları ile yönlendirmek 12.Destinasyonlardaki çekiciliklere dinamik sınırlılıklar koymak
Finansal olarak düzenlemeler yapmak	4.Fiyat artırımı (belirli zamanlarda, yerlerde veya belirli gruplar için), örneğin; vergilendirme yolu ile
Resmi operasyonel düzenlemeler	7.Belirli gelişmeleri durdurmak; imar sistemleri, kanunlar ve Airbnb kapasite artırımlarında duraklamalar sağlamak gibi önlemler oluşturarak kontrol edilemeyen gelişmeleri önlemek
Resmi trafik düzenlemeleri geliştirmek	3.Ziyaretçilerin artması sebebiyle trafik yönetimi, güvenlik önlemleri, atık yönetimi gibi çalışmalar oluşturmak
Aşırı turizmle mücadelede işletmeleri teşvik etmek	8.Turizm paydaş katılımını, turizm gelişimi ve pazarlamasında artırmak
Turizme daha az bağımlı ekonomiler oluşturmak ve çeşitlendirmek	13.Pazarlamayı sınırlandırmak veya pazarlamamak
Sürdürülebilir kalkınma ilkelerini kullanmak	6.Yeşil yapı, yeşil yakıt, yeşil çevre gibi yeşil düzenlemek oluşturmak
Ziyaretçi segmantasyonu ve hedef pazarlama	10.Yüksek kaliteli turizmi teşvik etmek (turizm türlerini, ürünleri ayarlayarak)
Sınır ötesi işbirliği ve ittifaklar oluşturmak	-
Yerel halkın turizm ekonomisinden yararlanmasını sağlamak	11.Yerel halka yönelik teşvikler sunmak (yerel halka hizmet veren işletmeler, turizmde iyileştirilmiş çalışma koşulları gibi)
Turistlere ve yerel halka fayda sağlayan destinasyon deneyimleri oluşturmak	11.Yerel halka yönelik teşvikler sunmak (yerel halka hizmet veren işletmeler, turizmde iyileştirilmiş çalışma koşulları gibi)
Tutarlı altyapı ve tesisler geliştirme	3.Ziyaretçilerin artması sebebiyle trafik yönetimi, güvenlik önlemleri, atık yönetimi gibi çalışmalar oluşturmak
Turistlerle iletişim halinde olunması ve onların sürece dahil edilmesi	9. Turistlerin ulaşım olanakları, ziyaret edilecek yerler ve o yerlerin kalabalıklığı hakkında gerçek zamanlı bilgiler sunmak 14. Turistlere ve yerel halka yönelik bilinçlendirmeler planlamak
Yerel halkla ve yerel paydaşla iletişim halinde olunması ve onların sürece dahil edilmesi	8. Turizm paydaş katılımını, turizm gelişimi ve pazarlamasında artırmak
Organizasyon ve planlamada hassas önlemler alınması	15.İyileştirilmiş bir izleme sağlamak
-	1. Turistlere yönelik kanunlar; alkol ve uyuşturucu tüketimiyle ilgili belirli yerler ve zamanlarda kısıtlamalar
-	5. Mevsimselliğin azaltılması (tanıtımlar ve yeni çekicilikler oluşturulması yoluyla)
-	16. Araştırmalar yapmak

McKinsey (2017: 8-9) aşırı turizmi önlemek için turizm uzmanları ile görüşmeler ve röportajlar yaparak bu durumu engelleyebilecek dört tane çözüm önerisi ortaya koymuşlardır;

- Kapsamlı bir veri tabanı oluşturmak ve bunu düzenli olarak güncellemek,
- Sürdürülebilir bir büyümeyi teşvik etmek amacıyla titiz ve uzun vadeli planlamalar yapmak,
- Toplumun tüm kesimlerini (ticari, kamusal ve sosyal vb.) dahil etmek,
- Yeni finansman kaynakları bulmak.

Aşırı turizmin kolay bir çözümü yoktur. Hedefleri, veri tabanını, stratejiyi, paydaşları ve finansmanı belirledikten sonra; hem uzun hem de kısa vadede pratik eylemlerin belirlenmesi ve yürütülmesi gerekmektedir.

1.4.5. Ayder ve Uzungöl Yaylalarında Aşırı Turizm Sorunu

Ayder ve Uzungöl yaylalarının bilinirliğinin artması yerli ve yabancı turistler tarafından çok fazla ziyaret edilmesine sebep olmuştur. 2019 yılı Rize ili turist istatistiklerine bakıldığında yerli ve yabancı toplam turist sayısının 1 milyon kişi olduğu görülmekte olup bu ziyaretlerin çoğunun Ayder yaylasına yapıldığı belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Trabzon ili 2019 yılı turist istatistiklerine bakıldığında 1,5 milyondan fazla turist geldiği ve Uzungöl'ün en çok ziyaret edilen yer olduğu belirtilmektedir (Trabzon Valiliği, 2021). Aşırı turizm kavramı aslında arz/talep dengesizliği olarak kabul edilirse yaylalara olan talepten dolayı oluşan aşırı turizm sorunu da arz fazlalığı olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle yayla alanlarında devletin ve yerel halkın turizm faaliyeti nedeniyle kontrolsüz ve plansız bir şekilde yapılaşmaya giderek doğal/çevresel ve kültürel özelliklerini kaybetmeye başlamasıdır.

Yıldırım (2018: 19)'ın Uzungöl yaylası ile ilgili çalışmasında 2017-2018 yıllarından itibaren kalabalıklaşmadan dolayı bölgede hareket alanı olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte fiziksel alanın, altyapı ve üstyapıdaki bozulmalardan bahsetmektedir. Yılmaz ve Kaya (2021: 332-334)'ya göre yaylalarda insanlar hayvancılık kültürünü kullandıkları için kendilerine has bir kültürleri vardır ve Türkiye'nin birçok yayla alanına sahip olmasına rağmen Karadeniz yaylalarını diğer yaylalardan farklı kılan özelliği kültürüdür. Bu sebeple yayla turizmi yapılırken geleneksel yaylacılık faaliyetlerini yok etmeden yapılmalıdır. Konu ile ilgili

alanyazındaki sınırlı araştırmalardan yola çıkılarak, bu araştırmada Ayder ve Uzungöl yaylalarında aşırı turizm sorunu incelenmiştir. İzleyen bölümde araştırmanın yöntemine yer verilmiştir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırma evreni ve örnekleme, veri toplama yöntemi ve verilerin analizi konularına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Doğu Karadeniz bölümünde yer alan Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm sorunun incelendiği bu araştırma tarama modeli kullanılarak yapılmış olup, izleme yaklaşımını içermektedir. Karasar (2018, 109) tarama modelini, araştırmacının nesnenin ya da bireyin doğrudan kendisini inceleyebileceği gibi, önceden kayıt olunmuş çeşitli kaynaklara (yazılı belge, istatistikler, fotoğraf, ses ve görüntü vb.) eski verilere ve alanlardaki kaynak olan kişilere başvurarak alınan dağınık verileri, kendi gözlemleri ile bir sistem içinde birleştirerek yorumlaması olarak tanımlamaktadır. Buna göre, öncelikle Ayder ve Uzungöl yaylalarında aşırı turizmin doğal/çevresel boyutunu tespit edebilmek için yaylaların eski fotoğrafları bulunmuş ve izleme yaklaşımından hareketle zaman içindeki değişimlerin görülebilmesi için yaylalara ait yeni fotoğraflar araştırmacı tarafından çekilmiştir. Kültürel boyutunu tespit edebilmek için mevcut bölgelerde yaşayan ve turizm işletmelerinde görev alan insanlarla derinlemesine bilgi toplamayı sağlaması sebebiyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmış ve araştırmanın amacına uygun olarak görüşme formu hazırlanmıştır. Daha sonra aşırı turizm hareketinin mevcut bölgeler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmada saha çalışması yapıldığı için araştırma sahasını, Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Ayder ve Uzungöl yaylalarına ait eski ve yeni fotoğraflar oluşturmaktadır. Söz konusu alanlarda turizm hareketlerinin artması sebebiyle aşırı turizm hareketinden kaynaklı bozulmaların fotoğraflar aracılığıyla fark edilebilmektedir. Araştırmanın evrenini ise Ayder ve Uzungöl yaylalarında yaşayan ve turizm işletmelerinde görev alan insanlar oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleme seçilerken “amaçlı rasgele örnekleme yöntemi” kullanılmıştır. Bunun sebebi daha zengin verilere ulaşmak ve araştırmanın inanılabilirliğini arttırmaktır (Flick, 2014). Örnekleme dahil edilen bireylerde aranan özellikler; yöreye hakim olması, uzun süredir o bölgede yaşıyor ve yaşamış olması, halihazırda turizm sektöründe istihdam edilmesi veya işletme yönetmesi ve yörenin

tarihi hakkında bilgi sahibi olması gibidir. Bu özelliklere göre araştırma örnekleme için alınan bilgilerin tekrara düşmesi sebebiyle toplam 22 kişi seçilmiş olup, araştırma alanlarından 11'er kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada görsel analiz ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada karma yöntemin kullanılmasının sebebi daha kapsamlı ve tamamlayıcı olabilmesidir. Johnson ve Onwuegbuzie (2004)'e göre karma yöntem ile birlikte pek çok araştırma sorusu karma yöntemin sunduğu çözüm yolları ile tamamen cevaplanabilmekte aynı zamanda bulguları yakınlığına ve doğruluğuna bakarak sonuçlar için güçlü deliller sunulabilmektedir. Çalışmada Ayder ve Uzungöl yaylalarına ait eski fotoğraflar ve araştırmacı tarafından çekilen fotoğraflar karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte yayla alanlarında yaşayan ve turizm işletmelerinde görev alan insanlarla derinlemesine görüşme yöntemi yapılmış olup görüşme soruları belirlenirken 3 farklı uzmandan görüş alınmıştır. Görüşme soruları hazırlanırken ilk olarak kişilerin bireysel özelliklerini tespit etmeye yönelik sorulara (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi) yer verilmiştir. İkinci olarak turizm ve çevreyle olan ilişkisi ile ilgili olumlu/olumsuz görüşlerine yönelik sorular sorulmuştur. Üçüncü olarak bölgelerde turizmin sürdürülebilirliğine ve turizm kaynaklı oluşan kalabalıklaşmadan dolayı aşırı turizm hareketinin oluşumuna dair sorular yöneltilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelere bağlı olarak katılımcıların yönlendirmesiyle yeni konularda incelenmiştir. Aynı zamanda katılımcıların izni dahilinde ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen fotoğraf verilerinin analizi yapılırken fiziki, çevresel ve gözle görünebilen nitel değişikliklere dikkat edilerek görsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır. Araştırmada derinlemesine görüşme yöntemi ile elde edilen veriler ise betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Betimsel analiz, araştırma verilerinin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesini ve yorumlanmasını içeren nitel veri analiz türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden bununla birlikte görüşmelerden aldıkları verilerden analiz yapmak için bir çerçeve oluşturmaktadır. İkinci olarak araştırmacı önceden oluşturmuş olduğu

ereveye dayanarak verileri okur ve düzenler. nc olarak ise araştırmacı bu verileri tanımlar. Son olarak ise araştırmacı tanımlamış olduğu bulguları açıklar (Yıldırım ve şimşek, 2003). Bundan hareketle bu araştırmada toplanan görüşme verilerinin çözümlenmesi öncelikle ses kayıtlarının dökümü ve bilgisayar ortamına aktarılmasıyla ardından yazıya geçirilmesiyle başlamıştır. Yazılı veriler defalarca okunarak benzer nitelik taşıyan yanıtlar ve tüm katılımcıların aynı soruya verdikleri yanıtlar kodlama yapılarak analiz edilmiştir. Yorumlama aşamasında ise katılımcıların ifadelerine bakılarak uygun yorumlamalar yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen görüşme ve fotoğraf verilerinin analizine yer verilmiştir. Görüşme verilerinin analizi yapılırken sorular kendi aralarında gruplandırılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Fotoğraf verilerinin analizinde ise eski fotoğraflar ve yakın açıdan araştırmacı tarafından çekilen fotoğrafların analizi yapılmıştır.

3.1. Görüşme Verilerinin Analiz Edilmesi

Araştırmaya katılan Ayder Yaylası'ndaki yerel halka ait demografik bilgiler Tablo 3.1'de verilmektedir

Tablo 3. 1. Ayder'deki katılımcıların demografik verilerine ilişkin dağılım

Katılımcı	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
K1	Kadın	Evli	35	Lisans	Restoran İşletmecisi
K2	Erkek	Bekar	22	Lisans	Garson
K3	Erkek	Evli	40	Lisans	Yöresel Ürünler
K4	Erkek	Evli	72	Ortaokul	Emekli
K5	Erkek	Bekar	30	Ortaokul	Konaklama
K6	Kadın	Evli	32	Lise	Yöresel Ürünler
K7	Erkek	Bekar	29	Lisans	Alabalık Tesisi
K8	Erkek	Evli	33	Lisans	Yöresel Yiyecek-Alabalık Tesisi
K9	Erkek	Evli	35	İlkokul	Yöresel Ürün
K10	Kadın	Bekar	25	Lise	Yöresel Yiyecek
K11	Kadın	Evli	31	İlkokul	Yöresel Ürünler

Tablo 3.1. incelendiğinde; 7 katılımcının erkek, 4 katılımcının kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında yarısından fazlasının evli olduğu görülürken sadece 4 katılımcının bekar olduğu öğrenilmiştir. 5 katılımcının lisans, 2 katılımcının lise, 2 katılımcının ortaokul ve 2 katılımcının ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Yaş aralıkları 22-72 arası farklılık göstererek yaş ortalamasının 34,9 olduğu saptanmaktadır. Ayder Yaylasında yaşayan yerel halkın çalışma durumlarına bakıldığında bir katılımcı hariç diğer katılımcıların iş sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Ayder Yaylasında yaşayan katılımcılara çalıştıkları işletme özelliklerine ait bilgiler Tablo 3.2.'de verilmektedir.

Tablo 3. 2. Ayder'deki katılımcıların çalıştıkları işletme özellikleri

Katılımcı	İşletme Türü	İşletme Ürünleri	Faaliyet Süresi
K1	Restoran	Yöresel yiyecek İçecek	Tüm yıl
K2	Restoran	Yiyecek İçecek	Tüm yıl
K3	Hediyelik Eşya	Yöresel Ürün	Tüm yıl
K4	-	-	-
K5	Konaklama	Oda	Tüm yıl
K6	Hediyelik Eşya Dükkanı	Yöresel Ürün	Tüm yıl
K7	Alabalık Tesisi	Alabalık, Kuymak	Tüm yıl
K8	Restoran	Yöresel Yiyecekler	Sezonluk
K9	Hediyelik Eşya Dükkanı	Yöresel Ürün	Sezonluk
K10	Cafe	Yöresel Yiyecek-İçecek	Sezonluk
K11	Hediyelik Eşya Dükkanı	Yöresel Ürünler	Tüm yıl

Tablo 3.2.'de Ayder Yaylasındaki yeme-içme odaklı olan işletmelerin turizmin yoğun yaşandığı aylarda özellikle yaz aylarında işletmelerin çoğunun bütün yıl açık kaldığı görülmektedir. İşletme türlerinin sahip olduğu özellikler doğrultusunda hediyelik eşya ve restoranların yöresel ürün kapsamında hizmet sundukları görülmektedir. İşletmelerin tüm yerli ve yabancı turistlere hitap etmektedir. Konaklama işletmeleri oda hizmeti verirken, yöresel yiyecek içeceklerde vermektedirler.

Katılımcılara Ayder'in tanımlayıcı özelliği ve turizmle olan ilişkisine yönelik sorular sorulmuştur. Cevaplar Tablo 3.3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. 3. Katılımcılar açısından Ayder'in tanımlayıcı özelliği ve turizmle olan ilişkisi

Katılımcı	Ayder'i tanımlayan özelliği	Ayder'in turizmle olan ilişkisi hakkındaki düşünceler
K1	Huzur	Huzur veren destinasyon
K2	Doğa	Turizme elverişli değil, gelişmeli
K3	Yeşil Cennet	Yeterli altyapı yok
K4	Karadeniz'in incisi	Kaliteli turizm olmalı
K5	Yeryüzündeki Cennet	Turistler bilinçsiz
K6	Yeşillik Cenneti	Doğal çevre bozulabilir
K7	Doğa Harikası	Turizm altyapısı yok
K8	Sessiz Cennet	Çevreye duyarlı olunmuyor
K9	Eşsiz Güzellik	Doğal güzellikleri olan bir destinasyon
K10	Doğa Harikası	Yetersiz altyapı
K11	Saklı Cennet	Kaçak yapılaşmaya sebep oluyor

Tablo 3.3.'te gösterildiği üzere. Verilen cevaplar analiz edildiğinde Ayder Yaylasının sevilen özellikleri arasında; 3 katılımcı doğa, 4 katılımcı cennet, diğer katılımcılar huzur ve eşsiz güzellik cevapları verildiği görülmüştür. Ayder Yaylasındaki turizm denildiğinde aklınıza gelenler sorusuna K4 "*Yaylalarda devlet koruma stratejisi gelişmemiş. Yaylaların turizme açılması organik ve çevreye duyarlı*

bir şekilde olması gerekirken yayla merkezinde konaklama yerleri var. Bu şekilde doğa korunmuyor. Konaklama yerlerinin yayla merkezinde değil biraz daha uzağında olması lazım” cevabını vererek yayladaki konaklama yerlerinin merkezde değil yayla merkezi dışında olması gerektiği görüşleri yer almıştır. Diğer katılımcılar birbirlerine benzer şekilde turizmin doğal çevreye zarar verebileceğine dair yanıtlar vermiştir. Bu bağlamda Ayder Yaylası genellikle turist alırken bu turistlerin beklentileri huzurlu, sakin bir yer olması gerektiği yönündedir.

Ayder Yaylasının turizmle olan ilişkisi hakkındaki düşünceler sorusunda verilen cevaplara bakıldığında yerel halkın doğal çevrenin bozulacağına dair kaygıları olduğuna rastlanmaktadır. WTTC ve Mckinsey Company (2017)’nin çalışmasına bakıldığında aşırı turizm sorunları içinde bulunan “kültür ve mirasın tehdit içinde olması” sorununu ve bunun yanısıra “çok fazla yüklenilmiş altyapı” sorununu Ayder Yaylası içinde görmekteyiz.

Katılımcılara turistlerin neden Ayder Yaylasını tercih etme sebepleri sorulmuştur. Tablo 3.4.’te bu sorulara verilen cevaplar görülmektedir.

Tablo 3. 4. Bir destinasyon bölgesi olarak turistlerin Ayder Yaylasını tercih etme sebepleri

Katılımcı	Yerel Halkın İfadesi
K1	Sakin ve huzur için tercih ederler
K2	Doğasından, temiz havasından, yeşillikten ve internet üzerinde popüler bir yayla olmasından dolayı tercih ederler
K3	Doğasından dolayı tercih ederler
K4	Gezmek ve temiz hava almak için tercih ederler
K5	Kamp yapmak ve doğayla iç içe olmak için tercih ederler
K6	Doğayla baş başa olmak için tercih ederler
K7	Gezmek, temiz hava almak ve fotoğraf çekmek için tercih ederler
K8	Sessizlik için tercih ederler
K9	Doğal güzellikleri görmek için tercih ederler
K10	Doğası için tercih ederler
K11	Doğal güzellikleri görmek ve temiz hava almak için tercih ederler

Tablo 3.4.’te katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde turistlerin Ayder Yaylasını tercih etmelerindeki sebepler; doğa, huzur ve sessizlik gibi durumlardır. K8’e göre; Ayder Yaylası diğer turistik yerlere göre daha sessiz olması ve ikliminden dolayı turistlerin burayı ziyaret ettiğini söylemektedir. Bu bağlamda Ayder Yaylası bulunduğu konumu ve ikliminden dolayı özel ilgi gösterilen turizm merkezlerinden biri haline gelmiştir. Katılımcıların Tablo 7’de sorulara verdikleri cevaplar ve bölgede turizm sezonu açıldığı zamanda belirttikleri turizmin olumsuz etkileri olan kalabalıklaşma, kirlilik ve trafik sorunu gibi cevaplar değerlendirildiğinde

yerel halkın “sessizlik için tercih ederler” ifadesinin tutarsız olduğuna rastlanılmaktadır.

Katılımcılara Ayder Yaylasında turizmin, yerel halk açısından ekonomik katkıları olup olmadığına dair sorular Tablo 3.5.’te verilmiştir.

Tablo 3. 5. Ayder Yaylasında turizmin yerel halka ekonomik açıdan etkileri neler

Katılımcı	Yerel halka ekonomik açıdan katkısı var mıdır?	Yerel halka istihdam olanağı sağlamakta mıdır?	Yerel halkın yaşam kalitesini artırır mı?	Bölgeye özgü yerel ürünlerin satışı artmakta mıdır?
K1, K2, K3, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	Vardır	Evet	Evet	Evet

Tablo 3.5.’te katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında Ayder Yaylasının turizmi yerel halkı ekonomik açıdan olumlu yönde etkilemektedir. Ayder Yaylasının yerel halka istihdam olanağı sağlamasıyla birlikte yerel halkın yaşam kalitesini artmış ve o yöreye ait ürünlerin satışının arttığı gözlemlenmiştir. Bilici ve Işık (2018) çalışmalarında Rize ilindeki yayla turizminin bölgesel kalkınmadaki önemini anlattıkları çalışmalarında turistlerin konaklama süreleri boyunca yeme-içme ihtiyaçlarının giderilmesiyle gıda sektöründe yer alan işletmelerinde önem kazandığını vurgulamakta ve işletmelerin turizmden kar elde ettiğini belirtmektedirler.

Katılımcılara Ayder Yaylasında turizmin olumlu ve olumsuz etkileri sorulmuştur. Yanıtlar Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 3. 6. Ayder Yaylasında turizmin olumlu/olumsuz etkileri

Katılımcı	Turizmin olumlu etkileri	Turizmin olumsuz etkileri
K1, K2, K3, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	Ekonomik açıdan olumludur.	Çevre tahribatı açısından olumsuz ve kaçak yapılaşma

Tablo 3.6.’da katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde, Ayder Yaylasındaki turizmin ekonomik açıdan olumlu etkilere sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra turizmin oluşturduğu olumsuz etkiler ise çevre tahribatı olarak söylenebilmektedir. Bu duruma ilişkin K3 “*Tamam şimdi iyi hoş işlerimiz güzel gidiyor ama ayder’de çöp kovaları çok az. Bu sefer çöpler biriktiği için etrafta kirlilik oluşuyor. Her yer çöp yığını haline dönüyor*” cevabına bakıldığında Ayder Yaylasına turizmin olumsuz etkileri arasında çöp problemlerinin olduğu görülmektedir. Diğer katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında turizmin olumsuz etkilerine yönelik

tüm katılımcılar çöp sorununu dile getirmişlerdir. Çevrenin tahribatı açısından bakıldığında turizminin sürdürülebilirliğine dair birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Meydan (1998: 83-84) turizmin yüksek oranda çevresel değerlere bağlı olduğunu söylemekte ve buna rağmen çevrede olumsuz birçok değişikliğe neden olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 3.7.'de katılımcılara Ayder Yaylasında turizmin olumsuz etkileri için farkındalık sahibi olup olmadıklarına yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 3. 7. Ayder Yaylasında turizmin olumsuz etkileri için yerel halkın farkındalığına yönelik sorular

Sorular	
1	Bölgede doğal çevrenin geleceğe taşınması için turizm yetkilileri tarafından gerekli çalışmalar yapılmakta mı?
2	Bölgedeki işletmeler doğal çevrenin korunması için sorumlu davranmakta mı?
3	Bölgedeki doğal çevrenin geleceği hakkında yerel halkın kaygısı var mıdır?
4	Bölgede yapılan etkinlikler çevre dikkate alınarak gerçekleştiriliyor mu?

Tablo 3.7.'de verilen görüşme sorularına bakıldığında katılımcılara ilk olarak “Ayder Yaylasında doğal çevrenin geleceğe taşınması için turizm yetkilileri tarafından gerekli çalışmalar yapılmakta mı?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tümü turizm yetkililerin imar barışı sağlayarak kaçak yapılaşmaya engel olduğunu söylemişlerdir. K11 “*Ayder Yaylasının turizme açılmasıyla birlikte kaçak yapılar oluşmaya başladı fakat yeni çıkarılan imar barışı ile kaçak yapılar yıktırılmaya başladı zamanında böyle bir plan olsaydı insanlar inşa ettikleri yapılar için masraf yapmak zorunda kalmazdı*” diyerek devlet görevlilerin kaçak yapılara engel olunmaya çalışıldığını belirtmektedir. İkinci soruya bakıldığında “Bölgedeki işletmeler doğal çevrenin korunması için sorumlu davranmakta mı?” sorusuna ise K1 “*Doğal çevreyi korumak istiyoruz ama çöp kovaları yetersiz ve küçük kalıyor çöplerimiz çöp kovalarının dışına taşıyor*” cevabını vermiştir. Diğer katılımcılarda aynı şekilde çöp ve atık sorunlarından bahsetmişlerdir. Üçüncü olarak katılımcılara “Bölgedeki doğal çevrenin geleceği hakkında yerel halkın kaygısı var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların tümü bu soruya etkinlikler yapılırken çevreye dikkat edildiğini fakat çöp ve atıkların etrafa atılmasının da bu etkinliklerde dikkate alınmadığını dile getirmişlerdir.

Katılımcılara “mevcut bölgelere yakın alanlarda yeni destinasyon arayışları var mı? Var ise sebebi nedir?” diye sorulmuştur. Katılımcılar yeni bir destinasyon arayışı olduğunu söylemişlerdir ve Huser Yaylasında turizmin geliştirilmeye çalışıldığını vurgulamışlardır. Huser Yaylasında turizm yeni oluşmaya başlamıştır. Aslında Ayder

yaylasının eski doğal görünümü artık beton asfaltlara bırakmasından dolayı insanlar yeni yer arayışlarına girmişlerdir.

Katılımcılara Ayder Yaylasında aşırı turizm hareketi için düşünceleri sorulmuştur. Tablo 3.8.'de sorulara yer verilmiştir.

Tablo 3. 8. Ayder Yaylasındaki aşırı turizm hareketi için yerel halkın düşünceleri

Sorular	
1	Yaylaların korunması ve maruz kalınan aşırı turizme karşı bakış açınız nedir?
2	Aşırı turizm hareketliliğinin Uzungöl yaylasına zarar verdiğini düşünüyor musunuz?
3	Aşırı turizm hareketliliğinin zararını önlemek için sizce neler yapılabilir?

Tablo 3.8.'deki aşırı turizm hareketi hakkındaki sorular sorulmadan önce aşırı turizmin ne olduğu hakkında yerel halka bilgilendirme yapılmıştır. Ayder Yaylasındaki katılımcıların bu sorulara cevaplarının aynı yönde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılara ilk olarak “Yaylaların korunması ve maruz kalınan aşırı turizme karşı bakış açınız nedir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar Ayder Yaylasının korunması gerekliliği hakkında aynı fikirleri sunmuştur. Ancak aşırı turizm hareketi için olumsuz bir görüşleri yoktur. Bunun nedeni turizmin çok fazla yaşanmasının onlar için ekonomik girdi kaynağı olmasındandır. Katılımcılardan K3 “*Buradaki turistik faaliyetlerin yoğun olması bizim ekonomimizi olumlu yönde etkiliyor*” yanıtını verirken K5 “*Turist sayısındaki artış bölgemize çöp sorununu da getiriyor*” yanıtını vermiştir. Katılımcıların çoğu aşırı turizmden şikayetçi olmazken çok fazla turist gelmesinin ekonomilerini olumlu yönde etkilediği için faydalı bulduklarına dair yanıtlar vermişlerdir. İkinci olarak “Aşırı turizm hareketliliğinin Ayder Yaylasına zarar verdiğini düşünüyor musunuz? Ne gibi zararlar oluşmaktadır?” sorusuna K6 “*Çöp kovalarının boyutları çok küçük çöplerimizi atacak yer bulamıyoruz*” cevabını vermiştir. Bu soru için diğer katılımcıların cevapları da aynı şekildedir. Genel olarak cevaplar değerlendirildiğinde bölgeye turistlerin gelmesinin ekonomik açıdan yerel halkı olumlu yönden etkilemesinden dolayı aşırı turizm hareketine pozitif açıdan bakmaktadırlar. Son olarak “Aşırı turizm hareketliliğinin zararını önlemek için sizce neler yapılabilir?” sorusuna halkı ve turistleri bilinçlendirmek dışında en uzun yanıtı K4 “*Çöpler için tabelalar gibi ufak tefek bilgilendirmeler yapılmalı. Mesela kaçak yapılar zamanında yapılmış ama bunlarda halkla görüşülerek düzeltilebilir. Yani halk burada bazı şeylerin yapılmasını istiyor ama hakkaniyet çerçevesinde olması gereklidir. Sonuçta bu yöreyi turizme açan buranın halkı burada yıllardan beri çalışan esnaf burada iyisiyle kötüsüyle bir şeyler yapmış. Devlet gelip desin ki buranın dış*

kaplamasını ahşap yapın gibi buna benzer uyarılarda bulunsun buna vatandaş itiraz etmez ama devlet diyor ki imar barışı adı altında burayı zoraki istimlak ediyor ve yabancılara satıp her şeyi onlara serbest kılıyor. Bu da burada yaşayan insanları zora sokuyor” şeklinde vermiştir. Aşırı turizmle ilgili sorulara karşılık katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında katılımcılar çevre kirliliği oluştuğunu belirtmektedir. Ancak turizm açısından sağladıkları ekonomik girdi onları çevre sorunlarına yoğunlaşmasını engellemektedir.

Araştırmaya katılan Uzungöl Yaylası’ndaki yerel halka ait demografik bilgiler Tablo 3.9.’da verilmektedir.

Tablo 3. 9. Uzungöl’deki katılımcıların demografik verilerine ilişkin dağılım

Katılımcı	Cinsiyet	Medeni Durumu	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
K1	Erkek	Evli	30	Lise	Konaklama İşletmecisi
K2	Erkek	Evli	29	Önlisans	Yöresel Yiyecek
K3	Kadın	Bekar	31	Lise	Garson
K4	Erkek	Evli	49	Doktora	Öğretim Üyesi
K5	Erkek	Bekar	25	Lise	Aşçı
K6	Erkek	Evli	59	Lise	Hediyelik Eşya
K7	Erkek	Bekar	32	Lise	Konaklama İşletmecisi
K8	Erkek	Evli	54	Ortaokul	Hediyelik Eşya
K9	Erkek	Bekar	20	Lisans	Resepsiyonist
K10	Erkek	Evli	40	Lise	Yöresel Yiyecek
K11	Kadın	Bekar	35	Lisans	Konaklama

Tablo 12 incelendiğinde; 9 katılımcının erkek, 2 katılımcının kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında 6 katılımcının evli olduğu görülürken 5 katılımcının bekar olduğu öğrenilmiştir. 1 katılımcının lisans, 1 katılımcının önlisans, 6 katılımcının lise ve 1 katılımcının ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Yaş aralıkları 20-50 arası farklılık göstererek yaş ortalamasının 36,7 olduğu saptanmaktadır. Uzungöl Yaylasında yaşayan yerel halkın çalışma durumlarına bakıldığında katılımcıların tamamının yaylada iş sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Uzungöl’de yaşayan katılımcılara çalıştıkları işletme özelliklerine ait bilgiler Tablo 3.10.’da verilmektedir.

Tablo 3. 10. Uzungöl’deki katılımcıların çalıştıkları işletme özellikleri

Katılımcı	İşletme Türü	İşletme Ürünleri	Faaliyet Süresi
K1	Konaklama	Oda-Yemek	Tüm yıl
K2	Restoran	Yöresel yiyecek İçecek	Tüm yıl
K3	Cafe	Yiyecek İçecek	Tüm yıl
K4	-	-	-
K5	Restoran	Yiyecek İçecek	Tüm yıl
K6	Hediyelik Eşya Dükkanı	Yöresel Ürünler	Sezonluk
K7	Konaklama	Oda - Yiyecek İçecek	Tüm yıl
K8	Hediyelik Eşya Dükkanı	Yöresel Ürün	Sezonluk
K9	Konaklama	Oda-Yiyecek İçecek	Tüm yıl
K10	Market	Market-Yöresel ürün	Sezonluk
K11	Konaklama	Oda-Yiyecek İçecek	Tüm yıl

Tablo 3.10’da Uzungöl Yaylasındaki yeme-içme odaklı olan işletmelerin turizmin yoğun yaşandığı aylarda özellikle yaz aylarında işletmelerin çoğunun bütün yıl açık kaldığı görülmektedir. İşletme türlerinin sahip olduğu özellikler doğrultusunda hediyelik eşya ve restoranların yöresel ürün kapsamında hizmet sundukları görülmektedir. İşletmeler tüm yerli ve yabancı turistlere hitap etmektedir. Konaklama işletmeleri oda hizmeti verirken bunun yanında yöresel yiyecek içeceklerin satışını da sunmaktadır.

Katılımcılara Uzungöl’ün tanımlayıcı özelliği ve turizmle olan ilişkisine yönelik sorular sorulmuştur. Cevaplar Tablo 3.11’de gösterilmektedir.

Tablo 3. 11. Katılımcılar açısından Uzungöl’ün tanımlayıcı özelliği ve turizmle olan ilişkisi

Katılımcı	Uzungöl’ü tanımlayan özelliği	Uzungöl’ün turizmle ilişkisi hakkındaki düşünceler
K1	Yeşil Cennet	Trabzonda turizm eşittir uzungöl
K2	Doğanın eşsiz güzelliği arasından çıkan göl	Yaşanabilir destinasyon
K3	Doğal güzellikler	Bilinçli turizm olmalı
K4	Doğa turizmi	Gelecek için riskli
K5	Cennet	Çok fazla betonlaşma oluyor
K6	Doğa harikası	Turistler doğaya temiz yaklaşmıyor
K7	Doğa harikası	Kaçak yapılaşma
K8	Yaylalar	Turistlerin bilinçli olması gerek
K9	Yeşillik	Kaçak yapılaşma var
K10	Cennet Köşesi	Gelecek için riskli
K11	Huzur	Turizm çeşitlendirilmesi

Tablo 3.11.’de katılımcılara Uzungöl Yaylasının turizmde olan ilişkileri ile bulundukları mevcut bölgenin turizm ile olan ilişkisi içerisindeki yerini ifade etmeleri yönünde sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar analiz edildiğinde Uzungöl Yaylasının

sevilen özellikleri arasında; 5 katılımcı doğa, 3 katılımcı cennet, diğer katılımcıların huzur ve yeşillik cevapları verdiği görülmüştür. Uzungöl Yaylasındaki turizm denildiğinde aklınıza gelenler sorusuna özellikle K7 “*Uzungöl aslında bir doğa harikasıdır. Ama şimdi Uzungöl’e bakıldığı zaman her yerde beton var. Yeşillik görmemiz gerekirken beton görüyoruz. Turistler buraya doğa görmeye geliyor ama aslında turistlerin görmek istediği yer değil turistler buraya gelip beton görüyor*” cevabını vererek Uzungöl’ün doğallığını yitirdiği konusuna vurgu yapmıştır. K7 diğer katılımcılara göre daha geniş bir perspektif ile cevap vermiştir.

Uzungöl’ün turizmle ilişkisi hakkındaki düşüncelere ait verilen cevaplara bakıldığında katılımcılarda aslında aşırı turizm kaygısı olduğuna rastlanmaktadır. WTTC ve McKinsey Company (2017: 8)’e göre aşırı turizm yaşayan destinasyonlarla ilgili tespit edilen sorunlar arasında bulunan “çok fazla yüklenilmiş altyapı” ve “doğaya ve çevreye zarar” sorununun varlığı verilen cevaplara bakıldığında net bir şekilde görülmektedir.

Katılımcılara turistlerin neden Uzungöl Yaylasını tercih etme sebepleri sorulmuştur. Tablo 3.12.’de bu sorulara verilen cevaplar görülmektedir.

Tablo 3. 12. Bir destinasyon bölgesi olarak turistlerin Uzungöl Yaylasını tercih etme sebepleri

Katılımcı	Yerel Halkın İfadesi
K1	Doğal güzellikler içinde temiz hava almak için tercih ederler
K2	Kafa dinlemek için tercih ederler
K3	Doğal güzellikleri görmek için tercih ederler
K4	Doğayla iç içe olmak için tercih ederler
K5	Doğayı sevdikleri için tercih ederler
K6	Sessizlik için tercih ederler
K7	Doğası için tercih ederler
K8	Doğa için gelmektedirler
K9	Huzur ve sessizlik için gelmektedirler
K10	Temiz hava almak ve doğayla iç içe olmak için tercih ederler
K11	Doğası için tercih ederler

Tablo 3.12.’de katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde turistlerin Uzungöl Yaylasını tercih etmelerindeki sebepler; doğa, huzur ve sessizlik gibi durumlardır. K11’e göre; Uzungöl’ün peyzajı ve doğası, bilinirliği turistlerin burayı ziyaret etme sebeplerindendir. Bu bağlamda Uzungöl Yaylası bulunduğu doğası ve peyzajıyla birlikte ilgi gösterilen turizm merkezlerinden birisidir.

Katılımcılara Uzungöl Yaylasında turizmin, yerel halk açısından ekonomik katkıları olup olmadığına dair sorular Tablo 3.13’te verilmiştir.

Tablo 3. 13. Uzungöl Yaylasında turizmin yerel halka ekonomik açıdan etkileri

Katılımcı	Yerel halka ekonomik açıdan katkısı var mıdır?	Yerel halka istihdam olanağı sağlamakta mıdır?	Yerel halkın yaşam kalitesini artırır mı?	Bölgeye özgü yerel ürünlerin satışı artmakta mıdır?
K1, K2, K3, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	Vardır	Evet	Evet	Evet

Tablo 3.13.'te katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde Uzungöl'de yaşanan turizm yerel halkı ekonomik açıdan olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bilici ve Işık (2018) bölgesel kalkınma için yayla turizminin önemli bir çekim unsuru olduğunu belirtmektedirler. Yerel halka Uzungöl Yaylasında turizmin ekonomik açıdan size katkısı var mıdır denildiğinde; katılımcılardan K1 *“Uzungöl’den turizm merkezi olmadan önce çok fazla sayıda göç olmuştu. Uzungöl bilinmesiyle birlikte burada yaşayan halk tekrar Uzungöl’e göç edip kendilerine bir işletme olanağı yarattı”* şeklinde cevap vermiştir. K1’in cevabına bakıldığında yerel halkın istihdamı için turizmin olumlu yönde etki ettiği gözlemlenmektedir. Yıldırım (2018: 31) çalışmasında Uzungöl’de yaşayan insanların geçimlerini sağlayamadıklarından dolayı Van’a göç yaptıklarından bahsetmektedir.

Katılımcılara turizmin Uzungöl Yaylasında gösterdiği olumlu ve olumsuz etkileri sorulmuştur. Tablo 3.14.’ye bakıldığında bunlar görülmektedir.

Tablo 3. 14. Uzungöl Yaylasında turizmin olumlu/olumsuz etkileri

Katılımcı	Turizmin olumlu etkileri	Turizmin olumsuz etkileri
K1, K2, K3, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11	Ekonomik açıdan olumludur.	Çevre tahribatı açısından olumsuz ve kaçak yapılaşma

Tablo 3.14.’te katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde, Uzungöl Yaylasındaki turizmin ekonomik açıdan olumlu etkilere sahip olduğu görülmektedir. Turizmin Uzungöl’e olumsuz etkileri arasında çevre tahribatı ve kaçak yapılaşma olduğu söylenmektedir. Bu durum yine yayla alanında aşırı turizmin varlığına işaret etmektedir. Pinke ve Sziva (2019)’a göre bölgeye çok fazla turist gelmesinden dolayı oluşan kalabalıklaşmanın doğal çevrede tahribat oluşturduğunu belirtmektedir. Uzungöl’e ek olumsuz etki olarak K5 şu cümleleri kurmuştur; *“Eskiden Uzungöl’den gurbete giden çok olurdu Zonguldak kömür madenlerine, istanbul’a çalışmaya*

gidiyorlardı. Artık o durdu eskiden okuma oranı yüksekti ama şimdi artık insanlar çok fazla okumuyor lise mezunluğundan sonra üniversite okuma ihtiyacı çok duymuyorlar. Herkes turizm sektöründe çalışmaya yöneliyor” cevabına bakıldığında Uzungöl Yaylasında turizmle beraber okuma oranının azaldığı söylenmektedir. Öter (2010: 178) yapmış olduğu çalışmasında turizmin bölgelerde istihdama katkı sağlamasından dolayı kırsal bölgelerden kentlere göçü yavaşlattığını belirtmektedir.

Katılımcılara turizmin olumsuz etkileri için farkındalık sahibi olup olmadıklarına yönelik sorular sorulmuştur. Yanıtlar Tablo 3.15.’te gösterilmektedir.

Tablo 3. 15. Uzungöl Yaylasında turizmin olumsuz etkileri için yerel halkın farkındalığına yönelik sorular

Sorular	
1	Bölgede doğal çevrenin geleceğe taşınması için turizm yetkilileri tarafından gerekli çalışmalar yapılmakta mı?
2	Bölgedeki işletmeler doğal çevrenin korunması için sorumlu davranmakta mı?
3	Bölgedeki doğal çevrenin geleceği hakkında yerel halkın kaygısı var mıdır?
4	Bölgede yapılan etkinlikler çevre dikkate alınarak gerçekleştiriliyor mu?

Tablo 3.15.’te verilen görüşme sorularına bakıldığında; “Uzungöl Yaylasında doğal çevrenin geleceğe taşınması için turizm yetkilileri tarafından gerekli çalışmalar yapılmakta mı?” sorusuna cevap olarak cevapları “evet yapılmaktadır” şeklinde olmuştur. Cevaplara bakıldığında K10 “*Çok çalışma var ama başarılı oluyor mu olmuyor mu o konuda tartışılır. Yani şöyle söyleyeyim Uzungöl aşağı yukarı turizm merkezi olarak kabul edileli statüsü çok değişti ilk başlarda tabiat parkıydı daha sonra özel çevre koruma bölgesi ilan edildi şimdi bazı bölgeleri doğal sit olarak ilan edildi ciddi bir koruma stratejisi uygulandı ama mevcut duruma bakarsanız maalesef bu koruma stratejilerinde devletin aldığı kararlar maalesef sağlanamadı*” şeklinde cevaplamaktadır. Diğer katılımcılar bir önceki bölümde turizmin çevreyi olumsuz etkilediğini ve kaçak yapılaşma olduğunu söylemekteydi. Ancak nasıl türde çalışmalar yapıldığına dair soruya K8 “*imar barışı yapılarak kaçak yapılaşmaya engel olunuyor*” cevabını vermiştir. Katılımcıların sorulara cevaplarının çelişkili bir şekilde olduğunu görmekteyiz. Aslında yerel halkın mevcut turizm talebine karşılık verme içgüdüğü ile ekonomik girdi sağlama arzusu, turizm tesislerinin kontrolsüz bir şekilde gelişmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu durum çarpık yapılaşma, kaçak yapılaşma, doğal bitki örtüsünde bozulma ve gölün doğal peyzajının değişimine neden olmaktadır. Turizmin kontrolsüz ve plansız şekilde gelişim göstermesi aşırı turizm sorunlarından biridir (Walmsley, 2017). Bu sebeple Uzungöl Yaylasında aşırı turizm sorunu bulunmaktadır.

İkinci soruya bakıldığında “Bölgedeki işletmeler doğal çevrenin korunması için sorumlu davranmakta mı?” sorusuna K6 hariç “*evet sorumlu davranmaktadır*” cevabını vermiştir. K6 “*Sorumluluk var ama çöp kovaları çok az çöplerimizi atacak yer bulamıyoruz. Turistlerde çevreyi temiz tutmaya özen göstermiyorlar yerlere çöp atıyorlar*” diyerek çöp kovalarının yetersiz olduğundan ve turistlerin çevreyi temiz tutma kaygısının olmadığından yakınmaktadır. Üçüncü olarak katılımcılara “Bölgedeki doğal çevrenin geleceği hakkında yerel halkın kaygısı var mıdır?” sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların tümü doğal çevrenin geleceği için kaygıları olduğunu belirtmişlerdir. Dördüncü olarak katılımcılara “Bölgede yapılan etkinlikler çevre dikkate alınarak gerçekleştiriliyor mu?” sorusu yöneltmiştir. Katılımcılardan K7 hariç diğerleri etkinliklerin çevre dikkate alınarak gerçekleştiğini söylerken K7 “*Çevre kesinlikle dikkate alınmıyor, para kazanılıyor mu kazanılıyor ona bakılıyor*” cevabını vermiştir. Katılımcıların tümü çöp ve atık sorunlarından yakınmışlardır. Etkinliklere katılan ziyaretçilerin çevreye temiz bir tutumla yaklaşmadıklarını söylemişlerdir. Bu durumun sürdürülebilir turizm karşıtı bir tutum olmasının yanında aşırı turizme zemin hazırlaması da kaçınılmazdır.

Katılımcılara ek olarak “Uzungöl’de yakın alanlarda yeni destinasyon arayışları var mı? Var ise sebebi nedir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların Uzungöl Yaylası içinde yakın yerlerde yeni destinasyon arayışları olduğunu söylemiştir. Sebebi sorulduğunda ise yeni turizm yerleri sayesinde Uzungöl’deki kalabalıklaşmanın ve kirliliğin önüne geçilebileceğini söylemişlerdir.

Katılımcılara Uzungöl’de aşırı turizm hareketi için düşünceleri sorulmuştur yanıtlar Tablo 3.16.’da gösterilmektedir.

Tablo 3. 16. Uzungöl Yaylasındaki aşırı turizm hareketi için yerel halkın düşünceleri

Sorular	
1	Yaylaların korunması ve maruz kalınan aşırı turizme karşı bakış açınız nedir?
2	Aşırı turizm hareketliliğinin Uzungöl yaylasına zarar verdiğini düşünüyor musunuz?
3	Aşırı turizm hareketliliğinin zararını önlemek için sizce neler yapılabilir?

Tablo 3.16.’daki aşırı turizm hareketi hakkındaki sorular sorulmadan önce aşırı turizmin ne olduğu hakkında yerel halka bilgilendirme yapılmıştır. Uzungöl Yaylasındaki katılımcıların bu sorulara cevaplarının aynı yönde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılara ilk olarak “Yaylaların korunması ve maruz kalınan aşırı turizme karşı bakış açınız nedir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar yaylaların korunması

gerektiği hemfikirlerdir. Ancak aşırı turizm hareketi hakkında olumsuz bir görüşleri yoktur. Turizmin fazla olmasının onlar için iyi olduğunu söylemektedirler. K1 “*Çok insanın gelmesi bizim için iyi turistlerden geçiniyoruz sonuçta*” yanıtını verirken K3 “*Turistlerin çok fazla olmasının herhangi bir zararı olmadığını düşünüyorum*” yanıtını vermiştir. Diğer katılımcılarda bunlara benzer cevaplar vermiştir. İkinci olarak “Aşırı turizm hareketliliğinin Uzungöl Yaylasına zarar verdiğini düşünüyor musunuz? Ne gibi zararlar oluşmaktadır?” sorusuna K7 “*Aşırı yoğunluk olduğu zaman çevrede kirlenme oluyor*”, K9 “*Bölgede aşırı turizm hareketi yok*” ve K10 “*Göl kıyısında çöp sorunları oluyor*” cevaplarını vermişlerdir. Genel olarak cevaplar değerlendirildiğinde bölgeye turistlerin gelmesinin ekonomik açıdan yerel halkı olumlu yönden etkilemesinden dolayı aşırı turizm hareketine pozitif açıdan bakmaktadırlar. Son olarak “Aşırı turizm hareketliliğinin zararını önlemek için sizce neler yapılabilir?” sorusuna cevaben katılımcıların tümü halkın ve turistlerin bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

3.2. Fotoğraf Verilerinin Analizi

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen eski fotoğraflar ve yazar tarafından çekilen yeni fotoğraflar karşılaştırılmış, kırsal alanlar üzerindeki doğal ve yapay bileşenler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Bu bileşenler şu şekildedir;

- Doğal çevresel bileşenler; topoğrafya, jeolojik yapı, iklim, bitki örtüsü, doğal peyzaj (dağlar, tepeler, vadiler, göller, kıyılar, dereceler, ormanlar, kayalıklar vb.), bitki örtüsü (yerel bitkiler) gibi özellikler,
- Yapay bileşenler ve mimari öğeler; mimari özellikler, anıtsal yapılar, yol-sokak dokusu, meydan, bahçe duvarları, çitler, yönelme, mimari biçimlenme, konut tipolojileri, yapı formları, doluluk-boşluk oranları, kat yükseklikleri, çatı formu, pencere-kapı düzenleri, yerel malzemeler, geleneksel yapı teknikleri, renk, doku, özgün ada-parcel biçimlenmesi gibi özelliklerdir.

Fotoğraf analizi yapılırken eski fotoğrafların yakın açılarından yeni fotoğraflar çekilmiştir. Eski ve yeni karşılaştırmalı fotoğraf analizi, aşırı turizmin yarattığı çevresel bozulmaların gözle görülebilmesine imkan sağlamaktadır.

3.2.1. Ayder Fotoğraflarının Analizi

Araştırmanın bu bölümde Ayder Yaylasına ait 5 fotoğraf elde edilmiş olup araştırmacı tarafından yakın açılardan 7 fotoğraf çekilmiştir. Değerlendirmeler fotoğrafların ardından sunulmuştur.

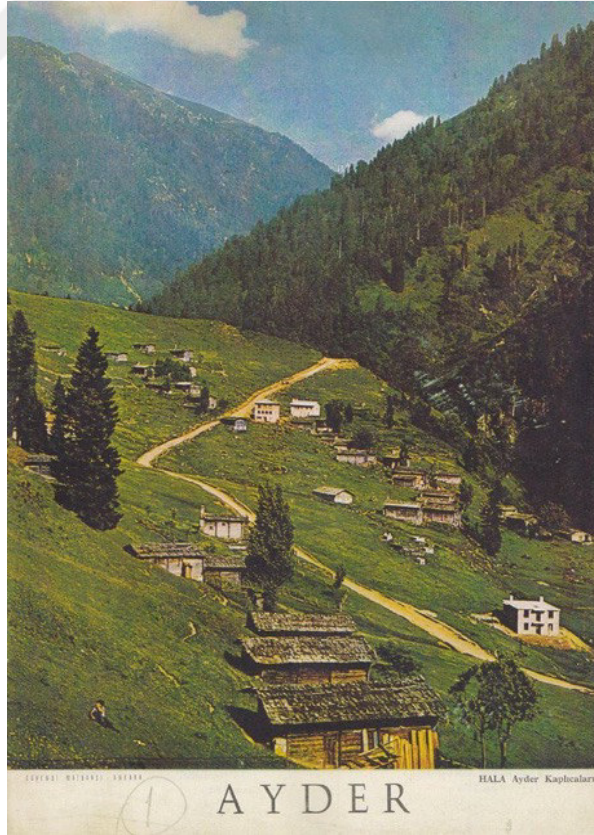
Şekil 3. 1. Ayder Yaylası genel görünümü (İlker Sarı Arşiv 75-80'li yıllar)

Şekil 3. 2. Ayder Yaylası genel görünümü (Kasım 2020)

75-80'li yıllara (Şekil 3.1.) ait İlker Sarı'nın arşivinden alınan fotoğraf ile 2020'de (Şekil 3.2.) yazar tarafından çekilen fotoğraf karşılaştırıldığında Ayder'in ana yol güzergahında artan yapılaşma dikkat çekicidir. Her iki fotoğraf incelendiğinde 75-80'li yıllara ait fotoğrafta yerel halkın günlük işlerini yaptığı görülmektedir. Aynı alan üzerinde 2020 yılına ait fotoğraf ise tamamen turizme yönelik turistlerin akınına uğramış, yoğun, doğal çevreden ziyade yoğun yapılaşmanın olduğu görülmektedir.

Esasında her iki fotoğrafın gösterdiği en önemli konu orada mevcut olan doğal yaşam ve kültürün yok olmasıdır. Çünkü bu fotoğraflar 75-80'li yıllarda yerel halk kendisinin olan bu alanı 2020'lerde terk ederek turistlere bıraktığının dramatik göstergesidir. Günlük yaşam yok olmuş tamamen farklı bir alana dönüşmüştür. Yılmaz ve Kaya (2021)'e göre yaylaların temel zenginliği kültürüdür ve Karadeniz yaylalarında esas hayvancılığa dayalı kendine has kültürü vardır. Şekil 3.1.'e bakıldığında bu kültürden izler görülmektedir. Şekil 3.2.'de ise tamamen turizm sektörüne dayalı bir hal almıştır.

Şekil 3. 3. Ayder Yaylası ana yol güzergahı (İlker Sarı arşiv 75-80'li yıllar)

Şekil 3. 4. Ayder Yaylası ana yol güzergâhı (Kasım 2020)

Şekil 3.3.’teki fotoğraf 75-80’li yıllarda çekilmiş olup İlker Sarı’nın arşivinden alınmıştır. Aşırı turizmden kaynaklanan turistleri ağırlama arzusundan dolayı olan yapılaşmanın ne denli arttığı 2020’de Şekil 3.4.’te araştırmacı tarafından çekilen fotoğrafta görülmektedir.

Burada bulunan her iki fotoğraf karşılaştırıldığında turizme hizmet etmek için yapılan büyültülen yol ve etrafındaki yapılaşma alanın kimliğini yok etmiştir. Tamamen doğal ve kırsal bir alan kimliksiz, sıradan bir yerleşime dönmüştür.

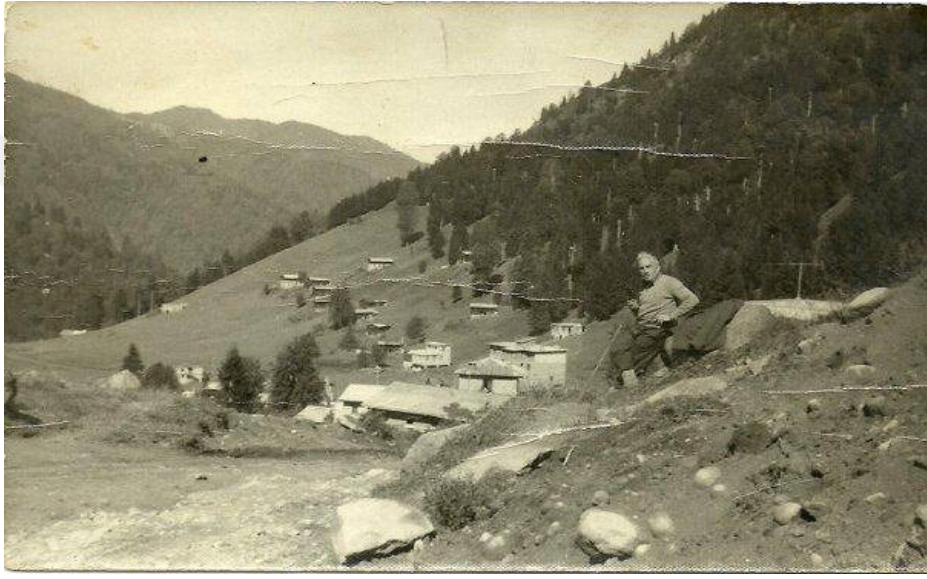
Şekil 3. 5. Ayder Yaylasına ait yerleşim merkezi görüntüsü (İlker Sarı Arşiv 90'lı yıllar)

Şekil 3. 6. Ayder Yaylasına ait yerleşim merkezi görüntüsü (Kasım 2020)

90'lı yıllarda (Şekil 3.5.) İlker Sarı'nın arşivinden alınan bu görselde ve 2020'de (Şekil 3.6.) yazar tarafından çekilen diğer görselden de açık bir şekilde görüleceği üzere Ayder yaylasında yapılaşma kat be kat artmış olup trafik unsuru da bölgede varlığını artırıp güncel turizm sorunları arasına eklenmiştir.

Kış ayları da dahil yılın 12 ayında talep gören Ayder yaylasında bu talepleri karşılamak için bilinçsizce ve plansızca yapılan imar hareketleri kentin yoğunluğundan kaçan insanları yoğun yapılaşma, trafik ve otopark sıkıntısı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Eğer bu durum için en kısa zamanda önlem alınmazsa gelecekte Ayder Yaylasında turizm artık kendi kendini yok edecektir. Görüşme verilerinden hareketle Ayder Yaylasında doğal çevrenin bozulduğunu gören insanlar Huser Yaylası gibi yeni yer arayışlarına gireceklerdir. Bu durum aslında başka yayla alanlarını da riske atmaktadır.

Şekil 3. 7. Ayder Yaylasına ait gündelik yaşamı gösteren fotoğraf (İlker SARI Arşivinden 70’li yıllar)

Şekil 3. 8. Ayder Yaylasına ait gündelik yaşamı gösteren fotoğraf (Kasım 2020)

70'li yıllarda (Şekil 3.7.) İlker Sarı'nın arşivinden alınan fotoğrafla yazar tarafından 2020 yılında (Şekil 3.8.) çekilen fotoğraf karşılaştırıldığında; 1970'li yıllardan sonra Ayder'deki doğal yaşam yerini turizmin yoğunlaşmasıyla birlikte kentleşmeye ve faaliyet artımına sebebiyet verildiğini görmekteyiz. Yapılaşma yoğunlukla konaklama merkezlerine üzerine ve yüksek yapıların oluşmasına neden olmakla birlikte yeşilin tonu azalıp yapıların rengi Ayder'e hakim olmaya başlamıştır.

Eski ve yeni fotoğraflar karşılaştırıldığında aşırı turizm nedeniyle topoğrafya, bitki örtüsünün yani fiziksel çevresinin tamamen değiştiğini açıkça göstermektedir. Fiziksel olarak topoğrafyanın, bitki örtüsünün değişmesi bitki ve hayvan türlerinin yok olmasına, bunun sonucunda da bölgenin ekolojik dengesinin bozulmasına neden olacaktır. Diğer yandan alanın kullanıcılarının değişmesi nedeniyle de kültürel çevresinin değişmiş olduğu her iki fotoğraf incelendiğinde görülmektedir.

Şekil 3. 9. Ayder Yaylasının yeşil bitki örtüsünün görünümü (İlker SARI Arşivinden 90'lı yıllar)

Şekil 3. 10. Ayder Yaylasındaki yapılaşma faaliyetlerinin görünümü (Kasım 2020)

1990'lı yıllarda (Şekil 3.9.) İlker SARI arşivinden alınan ve 2020'de (Şekil 3.10.) araştırmacı tarafından çekilen bu iki karede ise yeşiliyle ünlenen Ayder Yaylasının yeşil alanlarının azalması göze çarpmaktadır. Ayrıca imar faaliyetleri her geçen gün devam ederken bölgede büyük yapı üretim makineleri yaylanın doğal görünümünden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir.

Burada görülen eski ve yeni Ayder fotoğrafları Ayder'in yeşil kimliğini kaybetmek üzere olduğunu hatta kaybetmiş olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. 11. Ayder Yaylasındaki yapılaşma faaliyetlerinin görünümü (Kasım 2020)

Şekil 3. 12. Ayder Yaylasındaki inşaat faaliyetlerinin görünümü (Kasım 2020)

Araştırmacı tarafından çekilen (Şekil 3.11. ve Şekil 3.12.) bu iki fotoğrafta ise kentsel dönüşüm projesinin bölgeye intikalinden sonra yapılan uygulamalar gözlenmektedir. Kentsel dönüşümle birlikte yapılaşmalar bölgede artan turizm ve konaklama faaliyetlerine biraz daha denetim getirirse de Ayder'in daha önceki yeşil görünümünden uzaklaşmasına engel olamamaktadır.

Sonuç olarak elde edilen en erken fotoğraf 1970'li yıllara aittir. Bu yıllara ait fotoğraflarda Ayder Yaylası'nın doğal ortamında olduğu görülmektedir. Bu tarihten sonra 1980 ve 1990'lı yıllara ait fotoğraflarda incelendiğinde henüz doğal çevreyi bozan etkilerin olmadığı görülmektedir. Ancak günümüz fotoğraflarında aşırı turizmin baskıladığı imar faaliyetlerinin doğal/çevresel aynı zamanda kültürel ortamı bozduğu görülmektedir.

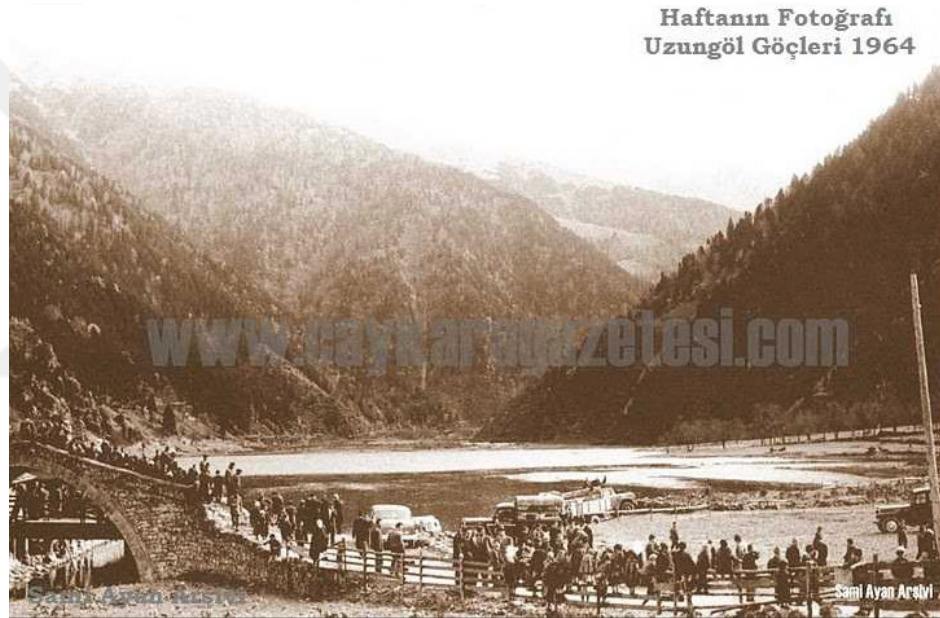
Ayder'in bulunduğu topoğrafya göz önünde bulundurulursa güç arazi şartları mevcuttur. Bu nedenle günümüz ihtiyaçlarına yönelik yol, otopark, otel, lokanta gibi inşaat faaliyetlerine olanak veremediğinden yapılan istinat duvarları ve kazılar doğal çevreye daha da çok müdahale yapılmasına neden olmuştur.

Fotoğraflarda görülen diğer önemli konuda alanın kullanıcılarının değişmesidir. Fiziksel bir çevrenin kullanıcıların değişmesi o çevrenin kültürünün değişmesine neden olacaktır. Fiziksel çevreler içinde yaşayan insanlar ve bu insanların ürettiği kültürleriyle anlam kazanırlar. Daha önce belirtildiği üzere turistlerin bir yeri ziyaret

etmesindeki amaç ziyaret edilen yerin doğal ortamında görülmesi ve deneyimlenmesidir. Yoksa fotoğraflardan ya da günümüzde oldukça gelişmiş teknolojiye sahip sanal ortamlardan o yeri görebilir ve bilgi sahibi olabilir. Turizme yönelik yapılan aşırı turizm faaliyetleri fiziksel çevreyi bozduğu gibi doğal kültürü de bozmuştur.

3.2.2. Uzungöl Fotoğraflarının Analizi

Araştırmanın bu bölümde Uzungöl Yaylasına ait 10 fotoğraf elde edilmiş olup araştırmacı tarafından yakın açılardan 11 fotoğraf çekilmiştir. Değerlendirmeler fotoğrafların ardından sunulmuştur.

Şekil 3. 13. Uzungöl'deki tarihi kemer köprü'nün eski görünümü (Çaykara Gazetesi-1964)

Şekil 3. 14. Uzungöl’deki tarihi kemer köprünün farklı açıdan görünümü (2020)

Çaykara Gazetesi’nden alınan 1964 yılına (Şekil 3.13.) ait yukarıdaki fotoğrafta “uzungöl göçleri” görülmektedir. Çalışmada görüşme soruları içerisinde katılımcılara “Uzungöl yaylasında turizmin olumlu/olumsuz etkileri” sorulmuştur. Katılımcılar bölge turizme açılmadan önce çalışmak için yerel halkın göç ettiğini söylemektedir. Bölge turizme açıldıktan sonra yerel halka bölgede çalışma olanakları sağlanmış olduğunu olumlu etki olarak belirtmektedir. Yerel halkın bölgeyi aktif olarak kullandığı yıllar ve ardından 2020’lerde turistlere hizmet ettiğini görmekteyiz.

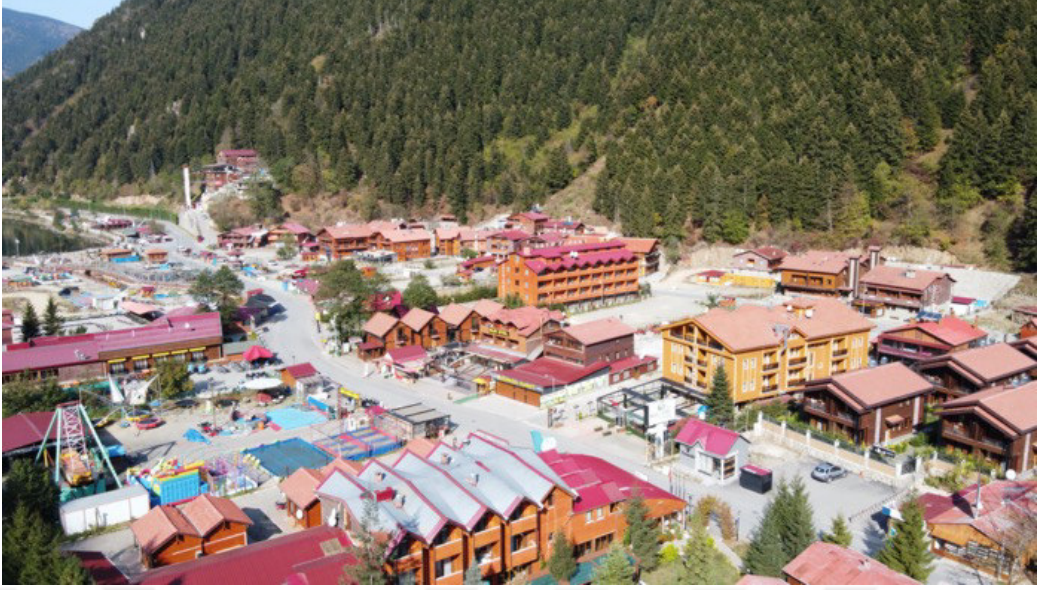
Araştırmacı tarafından 2020 yılında (Şekil 3.14.) çekilen fotoğrafta ise kemer köprünün altındaki akarsu yatağı tamamen değiştirilip doğal görünümünden uzaklaşarak beton bir kanala dönüştürüldüğü görülmektedir.

Şekil 3. 15. Uzungöl vadisinin genel görünümü (Anadolu Ajansı Arşivinden-70’li yıllar)

Şekil 3. 16. Uzungöl vadisinin genel görünümü (Kasım 2020)

Şekil 3. 17. Uzungöl vadisinin genel görünümü (Kasım 2020)

1970 li yıllara (Şekil 3.15.) ait Anadolu Arşivinden alınan fotoğraf ve 2020 yılında (Şekil 3.16. ve Şekil 3.17.) araştırmacı tarafından çekilen fotoğrafta açıkça görüleceği üzere doğal güzelliğiyle tanınan Uzungöl artık doğal görünümünden uzaklaşmış ve tamamen şehir dokusuna bürünmüştür. Aşırı yapılaşmanın bölgeyi doğal güzelliğiyle ön plana çıkan turizm rotasyondan uzaklaştırmıştır. Göl çevresinde neredeyse yeşil alan kalmamış ve yeşil alanların tamamı otel ve restoranlarla dolmuştur. Yine doğal dere yatağı kaybolmuş ve yerine yapılan beton dere yatağı bölgenin dokusunu tamamen başkalaştırmıştır.

Şekil 3. 18. Uzungöl ve alabalık tesislerinin tepeden görünümü (Çaykara Gazetesi-1980’li yıllar)

Şekil 3. 19. Uzungöl ve alabalık tesislerinin tepeden görünümü (Çaykara Gazetesi-1980’li yıllar)

Şekil 3. 20. Uzungöl ve alabalık tesislerinin bulunduğu konumun tepeden görünümü (Kasım 2020)

1980'li yıllarda (Şekil 3.18. ve Şekil 3.19.) Çaykara Gazetesi arşivinden alınan iki fotoğraf ile 2020 yılında (Şekil 3.20.) araştırmacı tarafından çekilen fotoğraflar karşılaştırıldığında yine ilk olarak göze batan unsur aşırı yapılaşma ve betonlaşmadır. Ancak görselde ve görüşme notlarında bölgede bulunan alabalık üretim tesisi de 2020'li yıllara (Şekil 3.20.) gelindiğinde faaliyetine son vermiştir. Bölgenin doğal güzellikleriyle birlikte üretim kısmı da sekteye uğramış göl çevresinde artık tamamen tüketime yönelim mevcuttur. Yıldırım (2018) Alabalık tesisi ve çevresinde gözlenen kırsal 'yeşil' alan da doğallığından uzaklaşarak yerini beton ve ahşap karışımı yapılara bırakmıştır. Alabalık tesisi Uzungöl'den 4-5 km yukarı taşınmıştır. Göl yakınında ve içinde artık balık üretimi yapılmamaktadır.

Şekil 3. 21. Uzungöl Caminin ormanlık alan içinden görünümü (Çaykara Gazetesi-1990'lı yıllar)

Şekil 3. 22. Uzungöl Caminin ormanlık alan içinden görünümü (Kasım 2020)

1990'lı yıllara (Şekil 3.21.) ait Çaykara Gazetesi'nden alınan ve yazar tarafından 2020 yılında (Şekil 3.22.) çekilen iki fotoğraf karşılaştırıldığında en dikkat çekici nokta bölgenin bitki örtüsünün tahribatıdır. Bölgenin simgelerinden biri olan Uzungöl

Camii'nin çevresindeki geniş ve yeşil alanın yok denilecek seviyede kaybolması bölgenin cazibesini azaltmıştır. Göl kıyısı oldukça ferah ve yeşil bir alandan yapılar tarafından işgal edilen sıkışık bir bölgeye dönüşmüştür. Özellikle göl sınırlarındaki doğal görünüm kaybolmuş ve taşlaşarak özünden uzaklaşmıştır. Gölün yakın çevresindeki ağaç dokusunda da gözle görülür azalmalar mevcuttur.

Şekil 3. 23. Uzungöl Cami ve göl havzası sınırlarının görünümü (Anadolu Ajansı-2000)

Şekil 3. 24. Uzungöl Cami ve göl havzası sınırlarının görünümü (Kasım 2020)

2000 yılında (Şekil 3.23.) Anadolu Ajansı arşivinden alınan fotoğraf ve 2020 yılında (Şekil 3.24.) araştırmacı tarafından çekilen fotoğrafta, aradan geçen 20 yıllık bir süreçte bitki örtüsünün tahribatı açıkça görülmektedir. Aşırı turizm nedeniyle topografyası değişime uğrayan Uzungöl'ün fiziksel çevresi hızla değişime uğramıştır. Bu durum bölgedeki bitki ve hayvan çeşitliliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bitki örtüsü tahribatının yeşil 'ormanlık' alandaki ve göldeki canlı yaşamını da negatif yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Bölgenin en sık uğranan turizm rotasyonlarından biri bu kadar kısa bir sürede böylesine köklü değişimlere ev sahipliği yaptıkça sürdürülebilirliğini de kaybetmeye başlayacaktır. Doğal güzelliğiyle turist çeken Uzungöl'ün artık yapay bir göle dönüştüğü fotoğraflar karşılaştırıldığında anlaşılmaktadır.

Şekil 3. 25. Uzungöl Cami önündeki göl kıyı şeridinin görünümü (Anadolu Ajansı-2004)

Şekil 3. 26. Uzungöl Cami önündeki göl kıyı şeridinin görünümü (Kasım 2020)

Benzer açılardan çekilen 2004 yılı (Şekil 3.25.) Anadolu Ajansı arşivine ait fotoğrafta ve 2020 yılına (Şekil 3.26.) ait araştırmacı tarafından çekilen diğer görselde göl yakın çevresindeki betonlaşma açık bir şekilde gözlenmektedir. Uzungöl Camii'ni yakın çevresi doğal göl kıyısı görünümünden uzaklaşarak betonarme bir kanal görünümüne evrilmiştir. Yine camiinin arka tarafına doğru artan aşırı yapılaşma da dikkat çeken diğer bir unsurdur. Bu durum Uzungöl'ün doğal ve turistik görünümünü zedelemiş ve görsel cazibesini ortadan kaldırmıştır. Bölgeye gelen turistlerin 'manzara' yerine betonlaşmaya bakmaları aşırı turist alan bir turizm rotasyonu için olumsuz sonuçları beraberinde getirecektir.

Şekil 3. 27. Uzungöl'deki Caminin ormanlık alan/yeşil alan içinden görünümü (Anadolu Ajansı-2004)

Şekil 3. 28. Uzungöl'deki Caminin seyir terasından görünümü (Kasım 2020)

Bu iki fotoğraf arasında (Şekil 3.27. ve Şekil 3.28.) 16 yıllık zaman dilimi mevcuttur. 2004 yılında (Şekil 3.27.) Anadolu Ajansı arşivinden alınan fotoğraf ile 2020 yılında (Şekil 3.28.) araştırmacı tarafından çekilen fotoğraf karşılaştırıldığında yeşil doğal bitki örtüsünün azalması buna karşı yapılaşma faaliyetlerinin artması açık bir şekilde görülmektedir. Özellikle camii çevresindeki ferah göl manzarası yerini sıkışık bir kasaba yapılaşmasına bırakmıştır. Panoramik doğa görüntüsü turistleri cezbederken son yıllarda yaşanan aşırı turizm ve konaklamaya yönelik otellerin artması sonucu Uzungöl bu ferahlatıcı doğal güzelliğini yitirmeye başlamıştır. Bölgede artan turistik faaliyet bölgenin havasını, atık sorunu ve trafik sorununu beraberinde getirerek; tablo gibi olan görünümünün kaybolmasına sebebiyet vermiştir.

Şekil 3. 29. Uzungöl kıyı şeridinde iş makineleri çalışma esnasında görünüm (Anadolu Ajansı-2005)

Şekil 3. 30. Uzungöl kıyı şeridinin görünümü (Kasım 2020)

2005 yılında (Şekil 3.29.) Anadolu Ajansı arşivinden alınan fotoğraf ve 2020 yılında (Şekil 3.30.) araştırmacı tarafından çekilen fotoğraf karşılaştırıldığında yine Uzungöl yakın çevresinin nasıl yapılaştırıldığı ve halen daha yapılaştırılmaya devam edildiği gözlenebilir. Göle çok yakın noktalardaki yeşil alanlarda yapılan imar çalışmalarıyla birlikte doğal görünümünden uzaklaşarak turizme hizmet etmek amacıyla kurulan işletmelere dönüştüğü açık bir şekilde tespit edilmiştir. Göl çevresinde yeşil doğal bitki örtüsüyle birlikte ağaçların da kesilip yerine binaların geldiği ve doğal güzelliğin yerini yapay kirliliğe bıraktığı iki fotoğraf karşılaştırıldığında rahatlıkla görülebilir. Bunlara ek olarak göl kıyısı yürüyüşü için oldukça doğal görünen patika yol yerine yapılan beton yol bölgedeki lokal bir güzelliğinde kısa süreler içinde olumsuz yönde değişime uğradığının kanıtıdır.

Şekil 3. 31. Uzungöl haldizan deresinin yukarısından görünümü (Anadolu Ajansı-2005)

Şekil 3. 32. Uzungöl haldizan deresinin yukarısından görünümü (Nisan 2017)

Şekil 3. 33. Uzungöl haldizan deresinin yukarisından görünümü (Kasım 2020)

2005 yılına (Şekil 3.31.) ait Anadolu Ajansı arşivine ait fotoğrafta sadece gölün yakın çevresi değil; daha yukarılara doğru çıkıldığında yazar tarafından çekilen 2017 ve 2020 yıllarına (Şekil 3.32. ve Şekil 3.33.) ait fotoğraflarda gözlenebileceği üzere yapılaşma bölgede gölden daha uzak noktalara kadar ulaşmıştır. Gölün yukarisında yeni destinasyonlar oluşturulmuştur. Çalışmada aşırı turizm etkilerine bakıldığında mevcut arz kapasitesinin fazla olduğu durum olarak belirtilmektedir (Aylan ve Aylan, 2020). Bu üç görsele bakıldığında Uzungöl yaylasında yaşanan yapıların göl kıyısından yukarı bölgelere taşıdığı görülmektedir.

Sonuç olarak elde edilen fotoğraflara bakıldığında Uzungöl yaylasının doğal ortamında görüldüğü en erken tarih 1965 ve 1990'lı yıllar arasındadır. Heyelanla oluşan Uzungöl'ün etrafı endemik bitki örtüsüyle, yeşil dağlarla, yamaçlarla çevrelenmiştir. Dağların eteğinde konumlanan Uzungöl'ün bu yeşil dağlık peyzaj ile çevrelenmesi ona özgün bir silüet kazandırmaktadır. Uzungöl'ü çevreleyen ve gölle bütünleşen, bitki örtüsü, çevredeki endemik türler, Uzungöl'ün doğal güzelliğini zenginleştirmektedir. Çam ağaçları ve gölü çevreleyen bitki türleri, her mevsim değişen renkleri ve göle yansımalarıyla Uzungöl silüetini etkileyici bir kartpostala çevirmektedir. Uzungöl'ün ve derenin doğal sınırlarının betonla kaplanarak gölün çevrelenmesi, derenin beton kanala dönüştürülmesi bu masalsi silüetin doğallığını yitirmesine ve görsel değer kaybına neden olmuştur. Aşırı turizmin oluşturduğu kalabalıklaşmadan dolayı tahribat, kültür ve mirasın tehdit içinde olması, bozulmaya

başlamış bir turist deneyimi, çok fazla yüklenilmiş bir altyapı gibi sorunların varlığı fotoğraflar üzerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Ayder ve Uzungöl yaylalarının eski/yeni fotoğraf karşılaştırmaları yapıldığında her iki yayla içinde çevresel bozulma olarak ortak nokta yeşil alanların yerini betonlara bıraktığı görülmektedir. Ayrıca bu iki turistik destinasyonun eski fotoğraflarında görülen ferah ve nefes alınabilecek doğal çevresel niteliklerini yeni fotoğraflarda sıkışık yapılmış turizm işletmelerine bıraktığını görmekteyiz. Ayrıca görüşme sorularında ele alınan yoğun dönemlerde yaşanan trafik yoğunluğunu yeni fotoğrafların Kasım ayı 2020 yılında çekilmesi ve bu yılın COVID-19 yılı olması sebebiyle fotoğraflarda herhangi bir trafik yoğunluğu görülmemektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Aşırı turizm önceki yıllarda taşıma kapasitesinin aşılması, yerel halk-turist etkileşimi gibi benzer başlıklar altında ele alınmaktaydı. Aşırı turizm ile ilgili olarak genel itibariyle kavramsal çalışmalar bulunmakta olup alan araştırmaları yakın zamanlarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Turizmin destinasyon üzerindeki etkileri veya yerel halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkisi gibi olumsuz olarak deneyimlenen aşırı turizm kavramının tanımı çok boyutlu olup destinasyonlar arası farklılıklar göstermektedir.

Yapılan bu çalışmada turizm, yayla turizmi, sürdürülebilir turizm ve aşırı turizm konuları üzerinde durulmuştur. Taşıdığı eşsiz doğal güzellikleri ile yaylalarda turizmin gelişiminin sürdürülebilir olarak sağlanması bir hayli önem arz etmektedir. Çalışma alanı olarak seçilen Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki doğal/çevresel ve kültürel bozulma her geçen gün gözle görülür bir hal almaktadır. Bu sebeple yayla alanlarındaki değişimi incelemek amacıyla eski fotoğraflar bulunmuş yakın açıdan araştırmacı tarafından yeni fotoğraflar çekilmiştir. Aynı zamanda bölgede yaşayan yerel halk ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden ve fotoğraf karşılaştırmalarından elde edilen verilere göre bölgede doğal/çevresel ve kültürel olarak bozulmalar olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sorularına yönelik ulaşılan cevaplara bakıldığında “Ayder ve Uzungöl yaylalarında turizmin çevresel etkileri nasıldır?” iki yayla için görüşme sorularına verilen cevaplar değerlendirildiğinde ortak sorunun katı atık sorunu, kontrolsüz ve kaçak yapılaşma olduğu tespit edilmiştir. Eski ve yeni fotoğrafların karşılaştırılması yapıldığında ise turizm odaklı sektörlerde zaman içinde çok fazla artış olduğu bu sebeple aşırı turizm etkilerinde yer alan doğal ve kültürel manzarada görsel kirlilik olduğu fotoğraflarda net bir şekilde görülmüştür. Bir diğer araştırma sorusu “Ayder ve Uzungöl yaylalarında turizmin kültürel etkileri nasıldır?” iki yayla için değerlendirildiğinde yaylacılığın kendine has kültürünün zaman içinde turizm sektörüne hizmet etmek amacıyla azaldığı görülmüştür. Ayrıca, bu farklılık fotoğrafların karşılaştırılmasıyla apaçık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yılmaz ve Kaya (2021)’ya göre yayla turizmi geleneksel yaylacılık faaliyetlerini yok etmeden, İsviçre Alplerinde olduğu gibi hayvancılıkla turizmin birlikte yürütülmesi gerektiği düşüncesini çalışmalarında belirtmektedir. Aşırı turizm, iki yayla üzerinde etkilerini kültürel olarak yaşanan değişimlerle beraber kendini göstermektedir. “Ayder ve

Uzungöl yaylalarında turizmin ekonomik etkileri nasıldır?” sorusuna bakıldığında ise sorulan sorulara tüm katılımcılar ekonomik açıdan olumludur yanıtını vermiştir. Katılımcılarla görüşme yapılırken “işletmeniz kaç ay açık kalmaktadır?” ve “yoğun sezonda işçi alıyor musunuz?” soruları sorulduğunda yanıtların “sezonluk” ve “tüm yıl” olarak değişim gösterdiği cevabı alınmıştır. Ayrıca iki yayla alanındaki işletmeler yoğun sezonda işçi aldıklarını belirtmektedir. Aşırı turizmin ekonomik etkilerine bakıldığında turizmin mevsimsel olma özelliğinden dolayı turizme olan ekonomik bağımlılık karşımıza çıkmakta olup işgücü miktarının mevsimsel olarak değişmesi sorunu da cevaplara bakıldığında karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sorularından sonuncusu “Ayder ve Uzungöl yaylalarında aşırı turizm sorunu var mıdır?” şeklindedir. Katılımcıların aşırı turizme yönelik verdiği cevaplar değerlendirildiğinde ise turizmin yarattığı doğal ve çevresel tahribatın farkında olduğu fakat ekonomik girdi sağlama arzusu ile birlikte aşırı turizme karşı olumsuz bir görüşleri olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Eski ve yeni fotoğraflar karşılaştırıldığında aşırı turizm etkilerinden altyapı sorunu, görsel kirlilik, çevresel hasar, aşırı turist yoğunluğu gibi sorunların varlığı fotoğraflar aracılığıyla net bir şekilde kendini göstermektedir.

Ayder ve Uzungöl yaylalarına ait fotoğraflara göre yıllar içinde betonlaşmanın arttığı, çarpık yapılaşma oluştuğu, işletme sayısının arttığı ve yaylacılık kültürünün yerini turizm tesislerinin aldığı gibi bulgulara ulaşılmıştır. Aşırı turizm üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların bazılarının (WTTC ve McKinsey Company, 2017; Goodwin, 2017; Davies, 2017; Koens vd., 2018; Duyar ve Bayram, 2019; Eren ve Bozkurt, 2020; Yüsek, vd., 2020) yerel halk, turist ve destinasyon üzerindeki olumsuz etkileri ele aldığı bazı çalışmalarda (Mihalic, 2016; WTTC ve McKinsey Company, 2017; Kuscer ve Mihalic, 2019; Boz ve Özkan, 2019; Aylan ve Aylan, 2020) ise doğal ve kültürel değerler ile bölgenin taşıma kapasitesinin aşılmasına yönelik olarak ele aldığı görülmektedir.

Ayder ve Uzungöl yaylalarında aşırı turizm sorunu yaşandığı gözle görülebilir bir gerçektir. Gerek fotoğraflar gerekse görüşme verileri bu sorunu ortaya koymaktadır. Aşırı turizmin ekonomik olarak faydasından ziyade, yayla alanlarına verdiği zarar daha fazladır. Aşırı turizmin neden olduğu olumsuzluklar ile bu alanlarda sürdürülebilir bir turizm sağlanması düşünülememektedir. Bütün bu veriler eşliğinde katılımcıların verdiği ifadeler ve fotoğrafların eski/yeni hali karşılaştırmalarından yola

ıkılarak Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki aşırı turizm sorunlarına şu öneriler getirilebilir;

- Mevcut bölgelerdeki turizm hareketliliğinin yoğun bir şekilde yaşandığı dönemlerde ekonomik kazançlardan ziyade yayla alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için çevresel ve doğal güzelliklerinin korunmasına özen gösterilmesi gerekerek, bölgede yoğunluk yaşandığı dönemlerdeki araç trafiğine kısıtlayıcı tedbirler konulması aynı zamanda taşıma kapasitesi belirlenmesi gerekmektedir.
- Özellikle Uzungöl yaylasında yaşanan göl çevresindeki betonlaşma faaliyetlerinin göle olan zararına dikkat çekilmeli ve gölün beton bir kanala dönüşmesine engel olunması gerekmektedir. Bu durum Ayder’de imarlaşma faaliyetleri ile kendini göstermeye başlamıştır. İmarlaşma faaliyetlerinin yayla kültürüne uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmekte ve yayla dokusuna zarar verilmesine engel olunmalıdır.
- Görüşme sorularından hareketle belirlenen çöp ve atık sorunlarının farkındalığını artıracak bilgilendirme çalışmaları, atık dönüşüm proseslerinin entegrasyonu, büyük çöp kovaları ve çöp kovalarının sayısının artmasıyla gerçekleştirilebilir.
- Ayder ve Uzungöl yaylaları doğal/çevresel özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Aşırı yapılaşma yaylalardaki doğal çevresel değerlerin görülmesine engel olmaktadır. Katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde “sessiz cennet”, “yeşil cennet” olarak tanımlanan yaylaların aşırı turizmle beraber bu unvanlarını kaybedebileceği açıkça görülmektedir. Bu nedenle yayla bölgeleri için tüm turizm paydaşları ile birlikte orta ve uzun vadeli planlamalar yapılması gerekmektedir.
- Bölgelerdeki aşırı turizm talebini karşılamak amacıyla yapılan turizm yatırımlarında yayla kimliğinin bozulmamasına öncelik vererek yatırımlar yapılmalıdır.
- Turistlerin mevcut bölgelerin doğal ve çevresel özelliklerine zarar vermesini önlemek amacıyla önlemler alınması büyük bir gerekliliktir. Bu kapsamda Ayder ve Uzungöl yaylalarının bulunduğu şehirlerin mülki idarelerinden yerel yönetimlerine kadar ortak görüşler belirlenerek, yaylalarının girişlerine, turistlerin yoğun olduğu noktalara caydırıcı olması için uyarıcı tabelalar yerleştirilmeli aynı zamanda yoğunluğun yaşandığı belirli saatlerde güvenlik görevlilerinin denetim yapılması sağlanmalıdır.
- Yerel kültürün korunması amacıyla planlı ve kontrollü turizme geçilirken yaylacılık faaliyetleri de teşvik edilmelidir. Yılmaz ve Kaya (2021)’ya göre yayla alanlarında

sürdürülebilir bir turizm olması için hayvancılık faaliyetine devam eden yerel halkında olması gerekmektedir.

Bu önerilere ek olarak 2020 yılının ilk aylarında küresel çapta yaşanan Covid-19 salgını ile birlikte insanlar şehrin gürültüsünden, stresinden uzaklaşmak amacıyla doğaya dönüş yapmaya başlamıştır. Ayder ve Uzungöl yaylaları için bu durum fırsata çevrilebilir. Bölgelerdeki turizm işletmeleri ise virüsün bulaşıcı etkisini azaltmaya yönelik kurallar ve tedbirler almalıdır. Çalışmada aşırı turizmden kaynaklı Ayder ve Uzungöl yaylalarındaki doğal/çevresel ve kültürel bozulmaların belirlenmesi ve bu sorunlara çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışmanın sınırlı sayıda olan kaynaklara katkı sağlanması da amaçlanmaktadır. Çünkü çalışma alanı olan bölgelerde herhangi bir aşırı turizm çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda, Türkiye'nin çeşitli aşırı turizme maruz kalmış bölgelerine yönelik turizm paydaşlarını temsil eden gruplarla nitel yöntemler kullanılarak derinlemesine çalışmalar yapılması önerilmektedir. Unutulmamalıdır ki turizm iyi planlanırsa iyi sonuçlar doğurur.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2020). "Yeni Koronavirüs (COVİD-19) Salgını Ve Turizm Faaliyetine Etkisi". *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 202.
- Acuner, A. Ş. (2006). "Turizmde sürdürülebilirlik anlayışı içersinde alternatif turizm türlerinin yeri". *Verimlilik Dergisi*, (4), 0-0.
- Acuner, Ş. A., (2006). *Alternatif Turizm Türlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi Turizm Potansiyelinin Gelişmesine Etkisi*, MPM Yayınları, No 689, Ankara.
- Ahipasoğlu, S. ve Arıkan, İ. (2005). *Seyahat Endüstrisi İşletmeleri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akdağ, G., Güler, O., Demirtaş, O., Dalgıç, A. ve Yeşilyurt, C. (2004). "Turizm ve çevre ilişkisi: Türkiye'deki yeşil otellerin gözünden yeşil otellerin gözünden yeşil otelcilik uygulamaları üzerine bir değerlendirme". *Coğrafyacılar derneği uluslararası kongresi bildiriler kitabı 4-6 haziran 2014*, Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi.
- Akış, S. (1999). "Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, Türkçe-Mart - Haziran, 36 - 46.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı, 33.
- Altanlar, A. ve Kesim, G. (2011). "Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği". *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-20.
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf (21.05.2020).
- Anadolu Ajansı. (2000). Uzungöl 2000 Senesi, <https://anadoluiimages.com/p/uzungol-kurtarilacak/91905>, (10.08.2020).
- Anadolu Ajansı. (2001). Uzungöl 70'li yıllar, <https://anadoluiimages.com/p/uzungol/125572>, (10.08.2020).
- Anadolu Ajansı. (2004). Uzungöl 2004 Senesi (1), <https://anadoluiimages.com/p/uzungolde-sonbahar/278091>, (10.08.2020).
- Anadolu Ajansı. (2004). Uzungöl 2004 Senesi (2), <https://anadoluiimages.com/p/turistlerin-gozbebegi-uzungol/242147>, (10.08.2020).
- Anadolu Ajansı. (2005). Uzungöl 2005 Senesi (1), <https://anadoluiimages.com/p/uzungol/456784>, (10.08.2020).
- Anadolu Ajansı. (2005). Uzungöl 2005 Senesi (2), <https://anadoluiimages.com/p/uzungol/553005>, (10.08.2020).
- Atasoy, M., Reis, S. ve Sancar, C. (2009). "Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası". *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası*, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 11-15 Mayıs, Ankara.
- Atasoy, M., Reis, S. ve Sancar, C. (2009). "Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası", *MMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası*, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 11-15 Mayıs, Ankara.
- Atmı, E. (1994). *Türkiye'de Yayla Turizminde Altyapı Sorunları*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi*. Turist-Yerel Halk Etkileşimi, Detay Yayıncılık, Balıkesir.
- Avcıkurt, C. (2007). *Turizm Sosyolojisi*. Detay Yayıncılık, Ankara.

- Ayaş, N. (2007). "Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1).
- Aylan, F. K. ve Aylan, S. (2020). "Aşırı Turizm Kavramının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi: Instagram'da Paylaşılan Fotoğraf ve Yorumların İçerik Analizi (Examining of Overtourism with Different Dimensions: Content Analysis of Photos and Comments Shared on Instagram)" *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1), 584-607.
- Barnes, M. E. (2014). "Ernst Haeckel's Biogenetic Law (1866)". *Embryo Project Encyclopedia*, ISSN: 1940-5030.
- Berber, Ş. (2003). "Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 9.
- Bilici, N. ve Işık, Z. (2018). "Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize İli Örneği". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-21.
- Bilici, N. (2014). "Yayla Turizminin Bölgesel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Ayder Yaylası Örneği", *International Conference in Economics Prague*, Czech Republic, September 03-05.
- Boz, M. (2019). "Turizmin Gelişmesinde Alternatif Turizm Pazarlamasının Önemi: Antalya Örneği". *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4): 977-994.
- Bramwell, B. (1996). *Sustainable Tourism Education in Europe*. *Tourism Management*, 17(4), 307-310.
- Bramwell, B. ve Lane, B. (1993). *Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach*, *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 1-5.
- Brundtland Report, Report of the World Commission on Environment and Development, Our common future. (1987).
- Butler, R.W. (1980). *The concept of the tourist area life-cycle of evolution: Implications for management of resources*. *Canadian Geographer*, 24(1), 5- 12.
- Colomb, C. ve Novy, J. (2016). "Urban tourism and its discontents: An introduction". In C. Colomb & J. Novy (Eds.), *Protest and Resistance in the Tourist City*, London: Routledge, 15-44.
- Connell, j., Page, S. J. ve Bentley, T. (2009). *Towards Sustainable Tourism Planning In New Zealand: Monitoring Local Government Planning Under The Resource Management Act*. *Tourism Management*, 30 (6), 867-877.
- Çakılcıoğlu, M. (1996). *Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doğu Karadeniz/Trabzon Özelinde Bir İrdeleme*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.
- Çakılcıoğlu, M. (2013). "Turizm odaklı sürdürülebilir kalkınma için bir yöntem önerisi". *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Tasarım Kuram, 9(16), 27-42.
- Çakır, R. A. (2018). *Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Ayder Turizm Bölgesi Örneği*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Rize.
- Çavuş, Ş. ve Tanrıverdi, A. (2000). "Sürdürülebilir Turizm Ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Çevreye Uyumlu Yapılaşma". *İstanbul Ticaret Odası*, Yayın no: 1997-27.
- Çaykara Gazetesi. (2017). 1964 Sonrası Uzungöl Fotoğrafları, <https://www.caykaragazetesi.com/guncel/fotograflarla-dunden-bugune-uzungol-29188/>, (10.08.2020).

- Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). "Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme". Akdeniz Üniversitesi, *İ.İ.B.F. Dergisi*, 6, 1-18.
- Çoban, Ö. ve Karakuş, Y., (2019). "Doğa Temelli Alternatif Turizm Türleri", *Alternatif Turizm*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Çoğalmış, İ. (2019). *Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Algılarının Sürdürülebilir Turizm Destinasyon Yönetimi Tutumları Üzerine Etkisi: Ayder Üzerine Bir Araştırma*. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Dal, N. ve Baysan, S. (2007). "Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı Ve Turizmin Mekânsal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları". *Ege Coğrafya Dergisi*, 16 (1-2), 69-85.
- Darkot, B. (1968). "Türkiye İktisadi Coğrafyası". *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü*. Yayın No: 51, İstanbul.
- Daşcı, M. ve Çomaklı, B. (2006). "Yaylacılık ve Tarımsal Açından Önemi". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 37 (2), 275-280.
- Davies, P. (2017). Intrepid offers 'lesser-known' destinations to tackle over-tourism. <https://travelweekly.co.uk/articles/289988/intrepid-offers-lesser-known-destinations-to-tackle-over-tourism>, (05.01.2021).
- Defne, M. (1955). *Türkiye'de Otlak ve Otlatma İşlerini Tanzim Yolu İle Ormanların Korunması Problemi Üzerinde Araştırmalar*. Yenilik Basımevi, İstanbul.
- Dinçer, İ. (1996). "Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler Ve İşlevleri-Model Çalışması, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım". *19.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Dodds, R. (2007). "Sustainable Tourism Policy – Rejuvenation Or A Critical Strategic Initiative". *Anatolia: An International Journal Of Tourism And Hospitality Research*, 18 (2), 277-298.
- Doğan, Z. H. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Dowling, R.K. ve Fennell, D.A. (2003). "Ecotourism Policy and Planning". *CABI*, 5.
- Doxey, G. (1975). *A Causation Theory Of Visitor-Resident Irritants: Methodology And Research Inferences In The Impact Of Tourism In: Sixth Annual Conference Proceedings Of The Travel Research Association*. San Diego, California.
- Dredge, D. (2008). "Managing Local Tourism Master Class: Eastern Metropolitan Regional" *Council Workshop Materials*. Southern Cross University, Tweed Heads, Australia.
- Durak, Ş. (2014). *Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Diyarbakır Tarihi Sur İçeri Bölgesi Örneği*. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Duyar, M. ve Bayram, M. (2019). "Aşırı Turizm Ve Aşırı Turizm Korkusu: Yerel Halk Ve Turizm İlişkisinin Evrimi". *International Journal Of Geography And Geography Education*, 40, 347-362.
- Dündar, Y. ve Ünlüönen, K. (2019). "Neo-Kolonyalizm Aracı olarak Kitle Turizminin Etkileri Üzerine bir Araştırma". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7/3, 2066-2107.
- Dünya Turizm Örgütü, (2001), <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284406845>, (23.09.2020).
- Dünya Turizm Örgütü. (1994). *National and Regional Tourism Planing: Methodolgies and Case Studies*. Thomson Learning.

- Edgell Sr, D.R., DelMastro Allen, M., Smith, G. ve Swanson, J.R. (2008). *Tourism Policy and Plannig: Yesterday Today and Tomorrow*. By Routledge, Third Edition, Boston.
- Emerson, R.M. (1976). *Social Exchange Theory*. Annual Review of Sociology, 2(1), 335–362
- Emiroğlu, M. (1977). “Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık”. Ankara Üniversitesi, *D.T.C.F.*, Yayın No: 72, Ankara.
- Ercan, P. (2014). *Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde Kitle Turizmi Ve Otel Tasarımlarının İrdelenmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım Programı Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erdoğan, N. (2014). “Ekoturizm Turizm Çevre ve Sürdürülebilirlik”, *Başkent Üniversitesi SBMYO Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı*, 143-185.
- Eren, D. ve Bozkurt, İ. (2020). “Aşırı Turizm Sorunsalı: Kapadokya Bölgesi’ne Yönelik Bir Çalışma”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 3090-3107.
- Fettahoğlu, Ş. B. (2010). *Ayder (Rize) Termal Ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma Ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Fitzgerald, S. (2018). Avoid Crowds at Popular Destinations and Try These Hidden Gems. National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/overtourism-alternative-destinations-to-visit>, (05.01.2021)
- Gant, A.C. (2016). “Holiday Rentals: The New Gentrification Battlefront”. *Sociological Research Online*, 21(3), 1-9.
- Garrod, B. ve Fyall, A. (1998). “Beyond The Rhetoric Of Sustainable Tourism?”. *Tourism Management*, Vol.19, No.3, 199-212.
- Gasper, D. (1995). “Kalkınma Ahlakı: Yeni Bir Alan mı?”, *Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma*, Yapı Kredi Yayınları.
- Gezici, F. (2006). “Components of Sustainability: Two Cases from Turkey”. *Annals of Tourism Research*, Vol. 33, No. 2, 442–455.
- Glavic, P. ve Lukman, R. (2007). “Review of Sustainability Terms and their Definitions”. *Journal of Cleaner Production*, 5(8), 1884.
- Goedlner, C. R., Ritchie, J. R. B. ve McIntosh, R. W. (2000). *Tourism: Principles, Practies, Philosophies*. John Wiley & Sons, New Jersey.
- Goodwin, H. (2017). The Challenge of Overtourism. Responsible Tourism Partnership (Working Paper, 4 Ekim). 17.02.2020 tarihinde <http://haroldgoodwin.info/pubs/RTP'WP4Overtourism01'2017.pdf> adresinden alınmıştır.
- Goodwin, H. (2017). The challenge of overtourism. responsible tourism partnership working paper 4. Erişim adresi 24 Şubat 2019 <https://haroldgoodwin.info/pubs/RTP'WP4Overtourism01'2017.pdf>, (06.01.2021).
- Gökçe, F. ve Gökçe, H. (2015). “Yayla Turizminin Sürdürülebilirliği Kapsamında Çevresel Etki Boyutu: Kazıkbeli Yaylası Örneği”. *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Gümüşhane.
- Gönençgil, B. (1998). “Türkiye’de Turizmin Gelişme Süreci İçinde Çevresel Etkiler”. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, İstanbul, 529-536.
- Gönençgil, B. (1998). Türkiye’de turizmin gelişme süreci içinde çevresel etkiler. *İstanbul: Türk Coğrafya Dergisi*.
- Gössling, S. (2002). “Global Environmental Consequences of Tourism”. *Global Enviromental Change*, 12(4), 2002, 283-302.

- Gülez, S. (1992). "Doğu Karadeniz Bölgesi İçin Yeşil Turizm Planlama İlkeleri". *Doğu Karadeniz Turizm Konferansı-Workshop (22-25 Haziran 1992)*, Trabzon.
- Gündüz, F. (2004). "Çevre ve turizmin sürdürülebilirliği", *Şişli Belediyesi Planlama 2004/1*, 58-66.
- Gürer, N. (2003). *Kırsal Geleneksel Konut Dokusun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi: Cumalıkızık Örneği*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Şehir ve Bölge Planlama), Ankara.
- Haberal, H. (2015). *Turizmde Alternatif: Ekolojik Turizm/Doğa Turizmi/Kırsal Turizm Yayla Turizmi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Hall, C. M. (2003). "Politics and Place: an Analysis of Power in Tourism Communities". *Tourism in Destinations Communities (eds. S. Sing, D.J. Timothy and R.K. Dowling)*, Londra: Prentice Hall.
- Hamari, J., Sjöklint, M. ve Ukkonen, A. (2015). "The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption?". *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(9), 2047-2059.
- Hardy, A. L. ve Beeton, R. J. S. (2001). "Sustainable Tourism or Maintainable Tourism: Managing Resources for More Than Average Outcomes", *Journal of Sustainable Tourism*, 9(3), 168-192.
- Hatırnaz, B. (2016). *Ayder'in Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Sürecinin Turizm Paydaşları Tarafından Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Higgins-Desbiolles, F., Carnicelli, S., Krolkowski, C., Wijesinghe, G., ve Boluk, K. (2019). Degrowing Tourism: Rethinking Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-19.
- Hunt, K., Tourism Book Threatens China's Heritage Sites, CNN International. (2012). <https://edition.cnn.com/2012/08/14/world/asia/china-heritage-tourism/index.html> (09.11.2020)
- İçöz, O., Var, T. ve İlhan, İ. (2019). *Turizm Planlaması Ve Politikası Turizmde Bölgesel Planlama*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- İlhan, A. (1999). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Ulaştırma Politikalarının Turizme Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- İTO. (1997). *Karadeniz Bölgesinde Yayla Turizminin Geliştirilmesi, Bölgesel Gelişme ve Çevreye Uyumlu Yapılaşma*. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1997-27.
- Jafari, J. (2003). *Encyclopedia of Tourism*. Routledge, New York.
- Johannesburg Summit. (2002). <https://www.who.int/mediacentre/events/johannesburg/en/index1.html>, (08.09.2020).
- Johnston, P., Everard, M., Santillo, D. ve Robert, K.H. (2007). "Reclaiming the Definition of Sustainability". *Environ Sci Pollut Res Int*, 14(1).
- Jubenvill, A. (1987). "Recreation Economics: Taking Stock", *Land Economics Vol. 63(3)*, 310-316.
- Kahraman, N. ve Türkay, N. (2014). *Turizm ve Çevre*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Karaman, A. (1996). "Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Ekolojik Bir Çerçeve Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım", 19. *Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, 102, İstanbul.
- Karataş, M. ve Babür, S. (2013). "Gelişen Dünya'da Turizm Sektörünün Yeri", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(25), 15-24.

- Kaupilla, P. ve Rusanen, J. (2009). "A Grid Cell Viewpoint To Resorts: Case Studies In Northern Finland". *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9(1), 1-21.
- Kaypak, Ş. (2012). "Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012 (1) , 11-29.
- Kharas, H. (2017). The Unprecedented Expansion Of The Global Middle Class: An Update. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf, (09.11.2020).
- Kınacı, B., Pehlivan, Albuz, N. ve Seyhan, G. (2011). *Turizm ve Çevre-Çevre Koruma*. Pegem Akademi, Ankara.
- Kocacık, F. (2003). "Bilgi Toplumu ve Türkiye". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 1-10.
- Koçak, N. (2016). *Sürdürülebilir Turizm Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Koens, K., Postma, A.ve Papp, B. (2018). "Is overtourism overused? Understanding the impact of tourism in a city context". *Sustainability*, 10(12), 1-15.
- Kousis, M. (2000). "Tourism And The Environment A Social Movements Perspective. Annals Of Tourism Research". *Annals of Tourism Research*, 27(2), 468-489.
- Kozak, Akoğlan, M., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). "Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kozak, M. (2020). *Sürdürülebilir Turizm: Kavramlar ve Uygulamalar*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, N. Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2010). *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar (10. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. ve Kozak, A. M. (2012). *Genel Turizm*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kusher, K. ve Mihalic, T. (2019). "Residents Attitudes Towards Overtourism From The Perspective of Tourism Impacts and Cooperation- The Case of Ljubljana". *Sustainability*, 11(6), 1823.
- Kutay, O. (2004). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması*. Alp Yayınevi, İstanbul.
- Kültür Turizm Bakanlığı. (2020). Yayla Turizmi, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11532/yayla-turizmi.html> , (03.11.2020).
- Kültür Turizm Bakanlığı. (2021). Ayder Kültür Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi, <https://rize.ktb.gov.tr/TR-112807/ayder-kultur-ve-turizm-koruma-gelisim-bolgesi.html>, (10.09.2021).
- Kültür Turizm Bakanlığı. (2021). Tarihçe, Url: <https://trabzon.ktb.gov.tr/TR-57778/tarihce.html>, (21.02.2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2013). "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın 1963 Yılında Kuruluşunun 50. Yıldönümü Nedeniyle Hazırlanan Logo", <https://www.ktb.gov.tr/TR-151735/turizm-ve-tanitma-bakanliginin-1963-yilinda-kurulusunun-.html> (06.04.2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2021). "Rize İl ve Kültür Turizm Müdürlüğü: Turizm İstatistikleri", <https://rize.ktb.gov.tr/TR-286682/turist-istatistikleri.html>, (08.05.2021).
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Araştırma Yöntemleri*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Legget, J.A. ve Carter, N.T. (2012). *Rio+20: The United Nations Conference on Sustainable Development*. Congressional Research Service.
- Lin, F.Y. (2003). *An Analysis Of Hospitality Consumer Lifestyles In The United States*. Texas Tech University, Phd Dissertation, USA, UMI.

- Liu, Z. (2003). "Sustainable Tourism Development: A Critique". *Journal Of Sustainable Tourism*, 11:6.
- Mason, P. (2008). "Tourism: Impacts, Planing and Management". Butterworth-Heinemann Elsevier Oxford, First Published. <https://www.skylineuniversity.ac.ae/pdf/tourism/Tourism%20Impacts.pdf>
- McCool, S. F. ve Lime, D. W. (2001). "Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?", *Journal of Sustainable Tourism*, 9 (5), 372-388.
- Mckinsey & Company and World Travel & Tourism Council, (2017) <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Travel%20Logistics%20and%20Infrastructure/Our%20Insights/Coping%20with%20success%20Managing%20overcrowding%20in%20tourism%20destinations/Coping-with-success-Managing-overcrowding-in-tourism-destinations.pdf>, (07.01.2020).
- Mercan, Ş. (2010). "Turizmde Bölgesel Planlama Ve Sürdürülebilirlik: Altınoluk Örneği". *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 35-47.
- Mercan, Ş.O. (2016). "Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Otel İşletmelerini Çevre Duyarlılığı Açısından Değerlendirmeleri". *Sosyal Bilimler Dergisi Karabük Üniversitesi*, 6(1).
- Mevzuat, (1983)." Kültür ve Tabiatlarını Koruma Kanunu", <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, (07.05.2021).
- Meydan, A. (1998). "Sürdürülebilir Turizm Gelişimi ve Güney Antalya Turizm Gelişim Projesi: Antalya Yönelik Bir Anket Uygulaması Sonuçları", *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 82-95.
- Milano, C., Cheer, J. M. ve Novelli, M. (2018). Overtourism: A growing global problem. The Conversation. Erişim adresi 24 Şubat 2019 <https://theconversation.com/overtourism-a-growing-global-problem-100029>, (07.01.2020).
- Mountain Agenda, (1999). "Mountain of the World: Tourism and Sustainable Mountain Development", *Institute of Geography, University of Berne, Switzerland*.
- Neto, F. (2003). "A New Approach to Sustainable Tourism Development: Moving Beyond Enviromental Protection". *Natural Resources Forum*, 27, 212-222.
- O'Reilly, A.M. (1986). *Tourism carrying capacity*. Tourism Management, 7(4), 254-258.
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İşletme Politikası Yayın No: 228, İstanbul.
- Outman, J.L. ve Outman, E.M. (2003). "Industrial Revolution Referance. Library: Almanac". *Thomson Learning*, Farmington Hills.
- Öter, Z. (2010). "Mardin ve Mücavir Mıntıkasının Strüktür ve Jeomorfolojisi", *Türk Coğrafya Dergisi*, 22(26), 121-134.
- Özdemir, M. (1990). "Endüstri İhtilali ile Sosyoloji ve Turizm İlişkisi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (5) , 4-9.
- Özgen, Ş.K., Dilek, S.E., Türksoy, S. S. ve Çelebi, K, S. (2016). *Sürdürülebilir Turizm Yönetimi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Özhan, L. (1991). "Türkiye'de turizm ve çevre politikaları". *Turizm ve Çevre Konferansı Kitapçığı*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
- Özök, F. ve Gümüş, F. (2009). "Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 51-72.
- Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. ve

- Postma, A. (2018). Research for TRAN Committee - Overtourism: Impact and Possible Policy Responses. Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU\(2018\)629184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU(2018)629184_EN.pdf), (07.01.2020).
- Pelit, E., Baytok, A. ve Soybalı, H. H., (2015). "Sürdürülebilir Turizm Mi? Turizmde Sürdürülebilirlik Mi? Kavramsal Bir Tartışma". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı: 14.
- Pinke-Sziva, I., Smith, M., Olt, G. ve Berezvai, Z. (2019). "Overtourism and The Nigh-Time Economy: A Case Study of Budapest". *International Journal of Tourism Research*, 21(2), 221-233.
- PLATİN. (2004). *Turizm Geleceğe Damgasını Vuracak*. Ekim 2004.
- Plog, S. C. (1974). "Why destination areas rise and fall in popularity". *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14(4), 55– 58.
- Plog, S. C. (1974). "Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity", *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14(2): 55-58.
- Rico, A., Martinez-Blanco, J., Montlleo, M., Rodriguez, G., Tavares, N., Arias, A. ve Oliver-Sola, J. (2019). "Carboon Footprint of Tourism in Barcelona". *Tourism Management*, 70, 491-504.
- Rio Conference. (1992). United Nations Conference On Environment And Developmen.
https://www.un.org/en/events/pastevents/UNCED_1992.shtml, (21.05.2020).
- Sachs, J.D. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı*. Yeditepe Üniversitesi Yayınevi No: 36, 1. Baskı, İstanbul.
- Sancar, C. (2015). "Fırtına Havzası Bütünleşik Yönetim Planlamasında Altyapı Gelişmelerinin Katılımcı Yaklaşımla Belirlenmesi". *KAREN*, 1/1, 255-307.
- Saveriades, A. (2000). "Establishing the Social Tourism Carrying Capacity for the Toursit Reports of the East Coast of the Republic of Cyprus". *Tourism Management*, 21(2), 2.
- Seetanah, B., Sannassee, R. V., Teeroovengadum, V. ve Nunkoo, R. (2018). "Air Access Liberalization, Marketing Promotion and Tourism Development". *International Journal of Tourism Research*, 21(1), 76-86.
- Sezer, İ. (2015). "Doğu Karadeniz'de Gelişme Potansiyeli Yüksek Bir Yayla Turizm Merkezi: Kulakkaya Yaylası, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 89-114.
- Sezer, İ. (2015). A Hihland Tourism Center in Eastern Black Sea Region Development Potential; Kulakkaya Highland, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 89-114.
- Sezgin, M. ve Kalaman, A. (2008). "Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19: 429-437.
- Sezgin, O.M. (1955). *Genel Turizm-Turistik Kavramlar-Ekonomi-Pazarlama-Turizm Mevzuatı*. Ankara: Tutibay.
- Sheivachman, A. (2016, 16 Ağustos). Iceland and The Trials of 21st Century Tourism. Skift. 17.02.2020 tarihinde <https://skift.com/iceland-tourism/> adresinden alınmıştır.
- Singh, T. V. (2018). "Is over-tourism the downside of mass tourism?" *Tourism Recreation Research*, 43 (4), 415-416.
- Somuncu, M. (2005). *Aladağlar –Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

- Sonat, A. (1991). "Çevrenin Turizm Planlaması İçindeki Yeri". *II. Ulusal Turizm Kongresi (21-23 Kasım 1991) Sonuç Kitapçığı*, Kuşadası Belediye Yayını, Kuşadası, 169-177.
- Sputniknews. (2019). "Hollanda Artık Turizm Tanıtımı Yapmayacak: Ülke Aşırı Kalabalık", <https://tr.sputniknews.com/yasam/201905081038988329-hollanda-artik-turizm-tanitimi-yapmayacak-ulke-asiri-kalabalik/>, (07.01.2020).
- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, (2021). <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>, (06.04.2021).
- Şen, Dinçer, S. (2010). *Turizmin Çevresel Etkileri Ve Bir Çözüm Olarak Ekoturizm*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Şen, H., Kaya, A. ve Alpaslan, B. (2018). "Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif". *Ekonomik Yaklaşım*, 29(107): 1-47.
- Şengül, S., Ulama, Ş. ve Türkay, O. (2018). *Turizm İletişimi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- TDK, (2020). <https://sozluk.gov.tr> (02.01.2020).
- Tekin, Ö. F. (2016). "Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi ve Bozkır İlçesinin Potansiyelinin Değerlendirilmesi". *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır 6-8 Mayıs 2016*, Konya, 1093-1107.
- Thurnell-Read, T. (2017). "What's on your bucket list?: Tourism, identity and imperative experiential discourse". *Annals of Tourism Research*, 67, 58-66.
- Tıraş, H. (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme". *KSÜ İİBF Dergisi*, 2(2), 57-73.
- Timur, S. ve Donald, G. (2009). "Sustainable Tourism Development: How Do Destination Stakeholders Perceive Sustainable Urban Tourism". *Sustainable Development*, 17(4), 2009, 220-232.
- Tosun, C. ve Jenkins, CL. (1996). "Regional Planning Approaches To Tourism Development: The Case Of Turkey". *Tourism Management*, 17(7), 519-531.
- Tunç, A. ve Saç, F. (1998). *Genel Turizm Gelişimi-Geleceği*. Detay Yayınevi, Ankara.
- TURSAB. (2020). Yayla Turizmi, http://www.tursab.org.tr/dosya/1017/may04yayla_1017_1683015.pdf, (09.09.2020).
- Türkün, A. (2007). "Kentsel Turizmin Gelişmiş ve Az Gelişmiş Ülkelerdeki Yansımaları". TMMOB İstanbul Kent Sempozyumu (13-15 Eylül 2007) Bildiriler Kitabı, 221, İstanbul.
- TÜROFED, (2019). <https://www.turofed.org.tr/dunya-turizm-ve-seyahat-konseyi-wttc-2019-zirvesi-ispanyanin-sevilla-sehrinde-gerceklesti>, (02.02.2020).
- TÜRSAB, (1972). "Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu", http://www.tursab.org.tr/dosya/7221/1618sk05072012tarihlideiiklikilenmihali_7221_3807623.pdf, (06.04.2021)
- UNEP & UNWTO. (2005). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*. UNEP&UNWTO Publishing, Paris ve Madrid.
- UNWTO Impact Assessment of the COVID-19 Outbreak on International Tourism. <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-03/UNWTO-Impact-Assessment-COVID19.pdf>, (10.03.2020).
- UNWTO, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>, (10.02.2020).
- Urry, J. (2015). *Mekanları tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları (2. Baskı)

- USA VISA. (2014). Mapping the Future of Global Travel and Tourism. <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/partner-with-us/documents/global-travel-and-tourism-insights-by-visa.pdf>, (07.01.2020).
- Usta, Ö. (2009). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Uzungöl Tabiat Parkı, (2021). “Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü”, <https://tvk.csb.gov.tr/uzungol-i-401>, (08.05.2021).
- Uzungöl Tabiat Parkı. (2021). Genel Bilgiler, Url: <http://uzungol.tabiat.gov.tr>, (20.02.2021).
- Verep, B. (1999). *Uzungöl’ün Hidrografik Özellikleri, Su Ürünleri ve Rekreasyon Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Balıkçılık Teknoloji Mühendisliği Anabilim dalı, Doktora Tezi, Trabzon.
- Vernon, J., Essex, S., Pinder, D. ve Curry, K. (2005). “Collaborative Policymaking: Local Sustainable Projects”. *Annals of Tourism Research*, 32 (2), 325-345.
- Walmsley, A. (2017). “Overtourism And Underemployment: A Modern Labour Market Dilemma”, *Responsible Tourism in Destinations 13 – Tackling Overtourism – Local Responses*, 29-30 September 2017 – Hannesarholt, Reykjavik, Iceland, 1-15.
- Walter, J.A. (1982). *Social limits to tourism*. Leisure Studies, 1(3), 295–304.
- Weaver, D., Issues in Sustainable Tourism, 2006, https://books.google.com.tr/books?id=taJODCnFECYC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (08.01.2020).
- World Travel and Tourism Council (WTTC). (1995). *World Travel Forecast: 1995 And Beyond*. Brussels: WTTC.
- WTO, (1980). https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=69812,74140,72076,50858,9868,54805,29130,28519&CurrentCatalogueIdIndex=1&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True, (05.05.2021).
- WWF, (2006). “9 Sıcak Nokta, Türkiye’nin Kırılgan Biyosferini Korumak”. *Fırtına Vadisi National Geographic*, Türkiye.
- WWF, (2021). “Yeşil Yol Karadeniz’i Yoldan Çıkaracak”, <https://www.wwf.org.tr/?4320/yesilyolkaradeniziyoldancikaracak>, (07.05.2021).
- Yadav, N., Sahu, N. C., Sahoo, D., ve Yadav, D. K. (2018). “Analysis of Barriers to Sustainable Tourism Management in a Protected Area: A Case from India”. *Benchmarking: An International Journal*, 25(6), 1956-1976.
- Yağcı, Ö., (2003). *Turizm Ekonomisi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. (2018). *Uzungöl’den Ötesi Yaylada Horon Sesi*. Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, Z. (2011). “Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki etkisi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5).
- Yılmaz, C. ve Kaya, M. (2021). "TuriZm Algısı Ve Sosyo EkonomiK (Yapıdaki) Değişimlerin Karadeniz Yaylaları Üzerindeki Mekansal Etkileri (Türkiye)". 2. *İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi*, 17-18 Haziran 2021.
- Young, G. (1973). “Tourism: Blessing or Blight? Harmondsworth: Penguin”. *Penguin Books*, 12(4), 25-25.

- Yumuk, Y. ve Altıntaş, V. (2019). “Bodrum’da Yaşayan Yerel Halkın Kentsel Yaşam Kalitesi Algılarının Aşırı Turizm (Overtourism) Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C-IASOS ÖZEL SAYISI, 90-102.
- Yücel, S. Ü. (2004), Yayla Turizmi, TÜR-SAB Ar-Ge Departmanı, Mayıs, http://www.tursab.org.tr/dosya/1017/may04yayla_1017_1683015.pdf, (03.11.2020).
- Yüksel, F , Ön, Esen, F, Kılıç, B. ve Akçay, S. (2020). “Paydaşların Gözüyle Yavaş Şehir Akyaka’da Aşırı Turizm”. *Turizm Akademik Dergisi*, 7 (1).
- Yüncü, R. (2019). “Aşırı Turizm Paradoksu”. *Derlemeler I*, Beta Yayınları, İstanbul, 111-127.
- Zaman M., Şahin, İ.F. ve Bayram, N. (2007). “Doğu Karadeniz’de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17, 33-65. Konya.

EKLER

EK-1

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
28.02.2020	2	2020/87

KARAR NO: 2020/87
Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Elanur MUTLU' nun Doç. Dr. Yasin KELEŞ danışmanlığında “Doğu Karadeniz’deki Bazı Doğal Turistik Alanlarda Aşırı Turizm Sorunu: Uzungöl ve Ayder Örneği” isimli Yüksek Lisans Tezine ilişkin mülakat ve görsel analiz çalışmasını içeren 7442 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Elanur MUTLU' nun Doç. Dr. Yasin KELEŞ danışmanlığında “Doğu Karadeniz’deki Bazı Doğal Turistik Alanlarda Aşırı Turizm Sorunu: Uzungöl ve Ayder Örneği” isimli Yüksek Lisans Tezine ilişkin mülakat ve görsel analiz çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

EK 2

GÖRÜŞME SORULARI

Demografik Sorular

Soru 1: Cinsiyetiniz?

Soru 2: Medeni durumunuz nedir?

Soru 2: Yaşınız nedir?

Soru 4: Eğitim durumunuz nedir?

1. Turizmin yerel halka ekonomik açıdan katkıları var mıdır?
2. Turizm, yerel halkın yaşam kalitesini arttırmakta mıdır?
3. Turizm ile bölgeye özgü yerel ürünlerin üretimi ve satışı artıyor mu?
4. Turizm, yerel halk için istihdam olanakları sağlamakta mı?
5. Bölgeye fazla turist gelmesinin çevresel/doğal olumlu veya olumsuz etkileri nelerdir?
6. Bölgeye fazla turist gelmesinin kültürel/toplumsal olumlu veya olumsuz etkileri nelerdir?
7. Bölgede doğal çevrenin geleceğe taşınması için turizm yetkilileri tarafından gerekli çalışmalar yapılmakta mı?
8. Bölgedeki işletmeler doğal çevrenin korunması için sorumlu davranmakta mı?
9. Bölgedeki doğal çevrenin geleceği hakkında yerel halkın kaygısı var mıdır?
10. Bölgede yapılan etkinlikler çevre dikkate alınarak gerçekleştiriliyor mu?
11. Mevcut bölgelere yakın alanlarda yeni turizm destinasyon arayışları var mı?
12. Mevcut bölgelere yakın yeni destinasyon arayışları var ise sebebi nedir?
13. Bölgede kaçak yapılaşma mevcut mu?
14. Yaylaların korunması ve maruz kalınan aşırı turizme karşı bakış açınız nedir?
15. Aşırı turizm hareketliliğin mevcut bölgeye zarar verdiğini düşünüyor musunuz? Ne gibi zararlar oluşmaktadır?
16. Aşırı turizm hareketliliğinin zararını önlemek için sizce neler yapılabilir?
17. Mevcut bölgenin önce çıkan özelliğini tek kelime ile ifade eder misiniz?
18. Mevcut bölgenin turizmle olan ilişkisini nasıl tanımlarsınız?
19. Sizce turistler mevcut bölgeye neden gelmektedir?
20. Turizm hareketliliğin en yoğun olduğu zaman hangisidir?

İşletmelere Yönelik

21. İşletmeniz tüm yıl açık mı?
22. İşletmenize yoğun sezonda işçi alıyor musunuz?
23. Yerli, yabancı turistlerin hangileri işletmenizi ziyaret ediyor?
24. İşletmenizde hangi ürünler satılmakta?

